

אוצר

בין אדם לחבירו

מחלוקת לא יהיה כקרח

מכון תורת האדם לאדם
מהדורת נסיון
לא מוגה כל העורך

מכון למחקר ולחינוך ענין חיים בתפישתו והשלטתו

הספר שלפניכם הוא מהדורה
נסיונית בסדרת
"אוצר בין אדם לחבירו"

נשמח מאד לקבל הערות
והצעות לשיפור הספר

גם לציין שעדיין לא עבר
הגהה מדוייקת ונשמח לקבל
הערות בזה

ניתן למסור הערות

בטל : 04-6970825

נייד : 0527624271

מכון לחקר הלכות שכן פרס לספריו והספן

כל הזכויות שמורות
למכון תורת האדם לאדם ע.ר.
מאור חיים 5/65
צפת תשע"ב

❖ תוכן הפרקים ❖

פרק א: מוני המצוות ורמב"ם, 3

5 ..... אזהרות <י>	5 ..... סמ"ק <ו-ז>	3 ..... רמב"ם סה"מ <א-ב>
5 ..... זהר הרקיע <יא-יב>	5 ..... רבינו יונה <ח>	4 ..... רמב"ן <ג>
6 ..... חרדים <יג>	5 ..... ספר החינוך <ט>	4 ..... יראים <ד>
		4 ..... סמ"ג <ה>

פרק ב: מפרשי התורה, 7

8 ..... משכיל לדוד <כה>	7 ..... רמב"ן <כ>	7 ..... ולא יהיה כקרח <יד>
8 ..... משך חכמה <כו>	8 ..... ר"י בכור שור <כא>	7 ..... תרגומים <טו-טז>
9 ..... תוספות הרא"ש <כו>	8 ..... רבינו בחיי <כב>	7 ..... רש"י <ז>
9 ..... פסוקי משלי <כח>	8 ..... גור אריה <כג>	7 ..... רשב"ם <יח>
9 ..... משלי כ"ה <כט>	8 ..... אור החיים <כד>	7 ..... אבן עזרא <יט>

פרק ג: המחזיק במחלוקת עובר בלאו, 10

11 ..... מהרש"א <לו>	10 ..... ר"י מלוניל <לג>	10 ..... סנהדרין קי: <ל>
11 ..... באר שבע <לז>	10 ..... יד רמ"ה <לד>	10 ..... רש"י <לא>
	10 ..... מאירי <לה>	10 ..... רי"ף <לב>

פרק ד: מחלוקת לשם שמים, 12

16 ..... עקידת יצחק <נ>	14 ..... רבינו בחיי <מד>	12 ..... אבות פ"ה <לה>
15 ..... עמודי שש <נא>	14 ..... מגן אבות <מה>	12 ..... אבות דר"נ <לה>
18 ..... יערות דבש <נב>	14 ..... ר"י נחמיאש <מו>	12 ..... פיהמ"ש לרמב"ם <לט>
20 ..... הון עשיר <נב>	15 ..... ר"ע מברטנורא <מז>	12 ..... רבינו יונה <מ>
20 ..... יבמות יד <נב>	15 ..... אברבנל <מח>	12 ..... מאירי <מא>
21 ..... מהר"ל <נג>	16 ..... פרקי משה <מט>	13 ..... חיבור התשובה <מב>
		13 ..... מחזור ויטרי <מג>

פרק ה: בדברי חז"ל, 22

24 ..... משנת ר' אליעזר <נה>	23 ..... מדרשים <נו>	22 ..... ליקוט גמרות <נד>
25 ..... מס' דרך ארץ <נט>	24 ..... מכילתא, ספרי <נו>	23 ..... ירושלמי <נה>

פרק ו: ראשונים, 26

30 ..... ספר המשלים <עח>	27 ..... רמב"ן <סג>	26 ..... שאילתות <ס>
30 ..... עקידת יצחק <עט>	27 ..... ספר החינוך <סד-סה>	26 ..... אגרת הרמב"ם <סא>
	28 ..... ספר חסידים <סו-עו>	27 ..... רבינו יונה <סב-סח>

פרק ז: אחרונים, 32

37 ..... חוות יאיר <צ>	31 ..... ראשית חכמה <פג>	31 ..... מהריט"ן <פ>
37 ..... דבר שמואל <צא-צב>	32 ..... מנורת המאור <פד-פט>	31 ..... כסף משנה <פא>
39 ..... תיבת גמא <צג>	36 ..... של"ה <צ>	31 ..... בית אלהים <פב>

50	מכתבי ח"ח < קג-קה > . . .	46	חפץ חיים < צט >	39	דברי מלכיאל < צד > . . . . .
53	גשר החיים < קו >	46	שמירת הלשון < ק-קב > ..	40	משיב דבר < צה-צו > . . . . .
				43	יד הקטנה < צח > . . . . .

נספח: לא תתגודדו, אגודות אגודות, 54

63	מים חיים < קכ >	59	פסקי הרא"ש < קכד >	54	ספרי < קז > . . . . .
64	שו"ת הרמב"ם < קז-קזז > ..	60	מאירי < קכו >	54	יבמות יג-יד < קח > . . . . .
65	חינוך < קכא >	61	ראב"ן < קכז >	55	רש"י < קט > . . . . .
65	רמ"א < קכב >	61	פסקי הרי"ד < קכז >	56	רמב"ן < קי > . . . . .
65	מגן אברהם < קכג >	62	רמב"ם < קכז >	56	רשב"א < קיא > . . . . .
66	פרי מגדים < קכד >	62	כסף משנה < קכח >	57	ריטב"א < קיב > . . . . .
67	משנת חכמים < קכה > . . .	62	רדב"ז < קכט >	59	תוספות הרא"ש < קיג > ..

נספח: בקש שלום ורדפהו, 54

67	==== < קכה >	67	==== < קכה >	67	==== < קכה > . . . . .
67	מהות שלום < קכה >	67	==== < קכה >	67	==== < קכה > . . . . .

רשימת הספרים

14 . . . . . ר"י נחמיאש אבות	59 . . . . . מגן אברהם	12 . . . . . אבות דר"נ
15 . . . . . ר"ע מברטנורא	20 . . . . . מדרשים	12 . . . . . אבות פ"ה
57 . . . . . ראב"ן יבמות	19 . . . . . מהר"ל	7 . . . . . אבן עזרא
29 . . . . . ראשית חכמה	29 . . . . . מהריט"ץ	15 . . . . . אברבנל אבות
8 . . . . . רבינו בחיי	111 . . . . . מהרש"א	8 . . . . . אור החיים
14 . . . . . רבינו בחיי אבות	13 . . . . . מחזור ויטרי	5 . . . . . אזהרות
5 . . . . . רבינו יונה	58 . . . . . מים חיים	11 . . . . . באר שבע
12 . . . . . רבינו יונה אבות	22 . . . . . מכילתא, ספרי	6 . . . . . הלכות גדולות
58 . . . . . רדב"ז	30 . . . . . מנורת המאור	29 . . . . . בית אלהים
10 . . . . . רי"ף	23 . . . . . מס' דרך ארץ	8 . . . . . גור אריה
52 . . . . . ריטב"א יבמות	38 . . . . . משיב דבר	60 . . . . . גשר החיים
9 . . . . . רלב"ג משלי	8 . . . . . משך חכמה	21 . . . . . גמרות
59 . . . . . רמ"א	8 . . . . . משכיל לדוד	36 . . . . . דבר שמואל
3 . . . . . רמב"ם	9 . . . . . משלי	38 . . . . . דברי מלכיאל
24 . . . . . רמב"ם באגרת	61 . . . . . משנת חכמים	5 . . . . . זהר הרקיע
57 . . . . . רמב"ם הל' ע"ז	22 . . . . . משנת ר' אליעזר	59 . . . . . חות יאיר
3 . . . . . רמב"ם סה"מ	4 . . . . . סמ"ג	59, 28, 5 . . . . . חינוך
12 . . . . . רמב"ם מ. אבות	5 . . . . . סמ"ק	42 . . . . . חפץ חיים
66 . . . . . רמב"ם שו"ת	10 . . . . . סנהדרין קי	47 . . . . . חפץ חיים מכתבים
51, 25, 7, 4 . . . . . רמב"ן	25, 5 . . . . . ספר החינוך	6 . . . . . חרדים
10 . . . . . רש"י סנהדרין	25 . . . . . ספר היראה	50 . . . . . יבמות יג:
51 . . . . . רש"י יבמות	28 . . . . . ספר המשלים	39 . . . . . יד הקטנה
?? . . . . . רש"י ישעיה	26 . . . . . ספר חסידים	10 . . . . . יד רמ"ה
7 . . . . . רש"י עה"ת	50 . . . . . ספרי	29 . . . . . יעלזו חסידים
52 . . . . . רשב"א יבמות	16 . . . . . עמודי שש	18 . . . . . יערות דבש
7 . . . . . רשב"ם	16 . . . . . עקידת יצחק	4 . . . . . יראים
24 . . . . . שאילתות	28 . . . . . עקידת יצחק	21 . . . . . ירושלמי
34 . . . . . של"ה	55 . . . . . פסקי הרא"ש	57, 29 . . . . . כסף משנה
43 . . . . . שמירת הלשון	57 . . . . . פסקי הרי"ד	10 . . . . . מאירי
55 . . . . . תוספות הרא"ש	60 . . . . . פרי מגדים	12 . . . . . מאירי אבות
38 . . . . . תיבת גמא	16 . . . . . פרקי משה	13 . . . . . מאירי ח. התשובה
7 . . . . . תרגומים	8 . . . . . ר"י בכור שור	55 . . . . . מאירי יבמות
	10 . . . . . ר"י מלוניל	14 . . . . . מגן אבות

❖ פרק א: ראשונים מוני המצוות ❖

הלכות גדולות: מנין המצוות: ...ואלו מצוות לא תעשה... לא תתורו אחרי לבבכם ועיניכם, ולא יהיה כקרח, לא תחניפו את הארץ...

❖ אינו ציווי ואינו נמנה בתרי"ג אלא "שלילה" =

רמב"ם ספר המצוות: שורש ח: שאין ראוי למנות שלילות החיוב עם האזהרה... וכן אמרו (במדבר יז) 'ולא יהיה כקרח וכעדתו', הוא שלילה, ובארו החכמים שהוא שלילה ופירושו ענינו ואמרו שהוא יתעלה ספר לנו שכל מי שיחלוק על הכהונה ויעורר בה לא יחול בו מה שהגיע בקרח ובעדתו מן הבליעה והשריפה, אבל אמנם יהיה ענשו כאשר דבר ה' ביד משה, ר"ל הצרעת, והוא אמרו ית' אליו הבא נא ידך בחיקך, והביאו ראיה במה שקרה בעוזיה מלך יהודה (דה"י ב כו).

ואע"פ שמצאנו להם לשון אחר בגמרא סנהדרין (ק) והוא אמרם ז"ל כל המחזיק במחלוקת עובר בלא תעשה שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, זה על צד האסמכתא, לא שיהיה פשטיה דקרא בכוונה הזאת. ואולם האזהרה על זה הוא נכלל תחת לאו שני כמו שאבאר במקומו (ל"ת מה לא תתגודדו), ואין שם דבר יתבאר לך בו השלילה מן האזהרה זולת עניני המאמר, אמנם מן המילה לא יתבאר בשום פנים, כי מילת השלילה והאזהרה בעברי מילה אחת והיא מילת 'לא', ויצטרך אל משכיל שיהא מבין עניני המאמר והוא ישיג במהרה אי זה 'לא' הוא שלילה ואי זה 'לא' הוא אזהרה...

❖ איסור 'אגודות אגודות' הוא רק דרש, כמו 'לא יהיה כקרח' שיקרו שלילה ולא ציווי

ל"ת מ"ה: והמצוה המ"ה היא שהזהירנו מעשות שרט בבשרנו כמו שיעשו עובדי עבודה זרה והוא אמרו יתעלה (דברים יד) לא תתגודדו. וכבר נכפלה אזהרה זו בלשון אחר והוא אמרו (קדושים יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, וכבר התבאר בגמר יבמות (יג:) כי גופיה דקרא לא תתגודדו לא תעשו חבורה, ושם נאמר גם כן לא תתגודדו מבעי ליה לגופיה דאמר רחמנא לא תעשו חבורה על מת, ובגמרא מכות (כא.) אמרו שריטה וגדידה אחת היא. ושם התבאר שעל המת בין ביד בין בכלי חייב ועל עבודה זרה בכלי חייב ביד פטור. כמו שבא בספרי הנבואה (מלכים א יח) ויתגודדו כמשפטם בחרכות וברמחים.

והנה אמרו (יבמות יג:) שבכלל לאו זה גם כן האזהרה מחלוקת בתי דיני העיר במנהגיהם וחילוף הקבוצים ואמרו לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. אבל גופיה דקרא הנה הוא כמו שבארו ואמרו לא תעשו חבורה על מת, וזה הוא כמו דרש. וכן אמרם (סנהדרין קי.) המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, הוא גם כן על צד הדרש. אמנם גופיה דקרא הוא בא להפחיד, ולפי מה שביארו החכמים הנה הוא שלילה לא אזהרה כי הם ביארו שענין זה המאמר הוא שהאל יתעלה מגיד כי מי שיחלוק על הכהנים ויעורר על הכהונה במה שיבא מן הזמן לא ייענש במה שנענש קרח ולא יהיה ענשו שיבלע בארץ, ואמנם יהיה ענשו כאשר דבר ה' ביד משה לו רוצה לומר הצרעת, באמרו למשה (שמות ד) הבא נא ידך בחיקך, וכמו שהתבאר (דה"י ב כו) בעוזיהו המלך. ואשוב אל כונת המצוה ואומר כי הנה התבארו משפטי מצוה זו בסוף מכות. והעובר על לאו זה לוקה.

= עיין השגות הרמב"ן בסמוך >?< ובוהרהר הקיע ??, וב"משך חכמה" ??, ודנו אחרונים אם לדעת הרמב"ם עכ"פ יש איסור דרבנן עין זוכר לחיד"א מערכה ב אות ח, וברכת אברהם (ארלנגר) סנהדרין ועוד. איפה דברי הרמב"ם ביד החזקה ???..

רמב"ן: השגות הרמב"ן לספר המצוות: שורש ח: ... אבל הכתוב האחר שתפס עליו הרב בו ולא יהיה כקרח וכעדתו, ואמר שביארו החכמים שהיא שלילה ופירשו עניינו ואמרו שהוא 'תע' הודיענו שכל מי שיקום על הכהונה לא יקרהו מה שקרה לקרח כלומר שיבלע וישרף אבל יהיה ענשו כאשר דבר ה' ביד משה לו, כלומר הצרעת, והוא אמרו 'ת' הבא נא ידך אל חיקך. וזה ודאי אינו פשטיה דקרא ולא מדרש עיקרי לרבותינו. [ע"כ מדברי הרמב"ם]

אבל פשט הכתוב ועיקרו שצוה ברקועי פחים צפוי למזבח זכרון לבני ישראל בשני דברים, שלא יקרב איש זר להקטיר ולהקריב קרבן, ושלא יחלוק גם כן שום אדם על כהונת אהרן לאמר כי לא היתה מאת ה'. ושני אלה עם היותם אמורים בדרך הזכרון, הם מניעות, כדרך (בראשית לב לג) 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה', וכדרך (דברים כא ד) 'אשר לא יעבד בו ולא יזרע'. ולא ימנה (במדבר יז ה) 'לא יקרב איש זר' בעבור היות בו לאו אחר מפורש בכל עבודות שבמקדש שנאמר (במדבר יח ד) 'וזר לא יקרב אליכם', וימנה 'ולא יהיה כקרח וכעדתו' כמו שבארנו.

אבל מה שאמר מענין הצרעת והוא במדרש תנחומא הוא על דרך התוכחה והדרש באגדות נסמך על מלת 'ביד משה לו', ואינו פשטיה דקרא ולא עיקר מדרשו, שהרי 'ביד משה' לשון תורה הוא ברוב המקומות, ובגמרא (סנהדרין ק"י) כך אמרו על המחזיק במחלוקת: רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא ביד משה וכתיב התם הבא נא ידך אל חיקך, ואם כן אינו אלא אסמכתא.

ובדרך הזה להם בתלמוד אמרו באחרון של מועד קטן (כד) אבל שלא פרע ולא פרס חייב מיתה שנאמר לא תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה, דרשו בו שלילות לומר אתם לא יהיה עליכם חיוב מיתה בהמנעכם מזה כמו שאר האבלים המתחייבים כשלא יהיו פורעים ופורמים, וזה כולו אסמכתא, שהכתוב הוא מניעה וחיוב מיתה להם ורשות ופטור לאחרים, אבל דרך ומנהג לחכמים לומר בדרך אגדה ואסמכתא.

ואמת כי מה שאמרו בגמ' סנהדרין כל המחזיק במחלוקת עובר בלא תעשה שנאמר ולא יהיה כקרח, על דרך תוכחה הוא, אבל עיקר הכתוב במחלוקת הכהונה בלבד, והם ז"ל סמכו לו שאר המחלוקות להזהיר מהם.

יראים: סימן שנ"ז: (שמ"ה בישן): לא יהיה כקרח. צוה הב"ה שלא יערער אדם על הכהונה שלא יאמר אדם למה יעבוד כהן ואני לא אעבוד וכן לא יערער על כל אדם ואדם שנתן לו כבוד במצות היוצר דכתיב בפ' ויקח קרח ולא יהיה כקרח וכעדתו שערער על משה ואהרן כדכתיב ומדוע תתנשאו על קהל ה'. = עיין ווי העמודים, תועפות ראם, עוד ממפשי היראים ???

סמ"ג: ל"ת קנו: ... איזהו גזול (ב"ק עט:): זה הלוקח ממון חבירו בחזקה כגון שחטף מטלטלין מידו או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל כלים משם או שתקף בעבדיו ובהמתו ונשתמש בהן או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיו וכל כיוצא בזה הוא הגזל כעניין שנאמר (דברי הימים א יא, כג) ויגזול החנית מיד המצרי, איזהו עושק זה שבא ממון חבירו לידו ברצון הבעלים וכיון שתבעו כבש הממון אצלו ולא החזירו כגון שהי' לו ביד חבירו פקדון או הלואה או שכירות והוא תובעו ואין יכול להוציאו בדינין מפני שהוא אלם (רמב"ם הל' גולה פ"א הל' ג, ד) וקשה (עיי' חינוך רכת) אף על פי שפשוטו כך הוא מכל מקום אמר רבא בפר' המקבל (ב"מ קיא.) זהו עשק זהו גזל להכי אפקיה רחמנא בתרי לישני לעבור עליו בשני לאוין לפי עניין זה (עיי' שם בתוס' ד"ה ולמה) לאו אחד הוא ונמנה

תחתיו הא דגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קי) אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנא' ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו': =מפרשי סמ"ג: מהרש"ל, ברית משה, דינא דחיי מגילת ספר ???

סמ"ק: [לאוין התלוין בפה]: מצוה קלב: שלא לערער על הכהונה דכתיב ולא יהיה כקרח וגו' ובכלל זה (שלא יחזיק במחלוקת)* ושלא יהיה בעל מחלוקת, והמערער על הכהונה לוקה בצרעת כעוזהו המלך.

בצביון העמודים מציין שכת"י ובדפוס קושטא ליתא למילים המוקפים ורק בדפוס קרי' זה מוקף וכפי הנראה הוא טעות.

[עשין התלוין בפה]: מצוה ה: לאהוב את חבירו... ואשוב לענין ראשון, כמה גדול המחלוקת שהרי ב"ד שלמטה אין עונשין עד י"ג שנה ובית דין שלמעלה עד עשרים ובמחלוקת קרח אברו אפילו יונקי שדים. תנחומא: מחלוקת ראשי תיבות – 'מכה' 'חרון' 'לוקה' 'קללה' 'תועבה'. וגם אמרו חכמים (ירושלמי פאה) מותר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת שנאמר (מלכים א א) ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך, ודוקא למלך כשר כמו נתן ודוד וגם אמרינן מפני מה נהרג אדוניה, עילה מצאו להרוג בעלי מחלוקת. וגם משל הקדמוני יהיה לעד, אם יקשור אדם ג' שבטים יחד לא ישברם גבור שבגבורים, וכשהם אחדים נפרדים אפילו חלש שבחלשים ישברם...

שערי תשובה: שער ג' אות נח: [באזהרות התלויות בלשון]: ולא יהיה כקרח וכעדתו, אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קי) כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. ומותר לספר לשון הרע על בעל המחלוקת שנאמר (מ"א א כו) ולי אני עבדך ולצדוק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא. ==להביא קצת גם מסימן נט ???

ספר החינוך: מצוה רכח: שלא לעשוק... והרב הצרפתי [-הסמ"ג] כתב בחשבון המצוות מכיון דאשכחן דאמר רבא דעושק וגזל הוא חד, לא נמנה לאו דעושק במנין הלאוין, והוא ימנה במקום זה ולא יהיה כקרח וכעדתו, כלומר שלא נחזיק במחלוקת. ולדעתנו אנו אין כוונת רבא שלא ימנו בשני לאוין, אלא לעבור בגזל בשני לאוין, ובעושק גם כן. ומכיון שענין חלוק נמנה אותן לשנים כמו הגזילה והגניבה, שאע"פ שענין שניהם הוא שלא נקח ממון מזולתינו, אין ספק כי לשני לאוין הם נחשבים בתרי"ג מצוות.

רבינו אליהו הזקן: מלח לא תשבית לכל קרבן מוחזר, נצח מהיות כקרח זרע אלעזר:

בהוצאת מתק אזהרות עמ' קכ"ו מביא דיש גורסים 'רקע אלעזר' על שם רקועי פחים, או 'זכראלעזר', ולפי"ז סמך לשיטת שהאיסור הוא לחלוק על הכהונה עיי"ש במתק. וצריך להסביר הענין. ויש לציין לדברי הגרי"פ פערלא בביאור רס"ג ל"ת מט (ח"ב עמוד 98) שרבינו אליהו הזקן מביא את הלאו שלוערפכם לא תקשו (דברים י שבכלל המצוות לפי הלכות גדולות), בזה הלשון: "עורף לא תקשו מהיות בקושרים", וכתב שנראה דס"ל דענין לאו זה הוא שלא להיות מחרחר ריב ומדנים. ולפי"ז יש עוד מקור בתורה לאיסור מחלוקת, ובמשמעות שלא להתעקש אלא להתפשר.

ר"ש גבירול: ולא יעבט אורח ויהיה לטורח, ולא יהיה כקרח ורעיו הממרים. (ק"ד)

זהר הרקיע: לתשב"ץ: (קיד) הגאון ז"ל (בה"ג) מנה לאו דלא יהיה כקרח וכעדתו, והרמב"ם ז"ל חלק עליו בזה ואמר שאין ראוי למנותו לפי שחז"ל דרשוהו לשלילה, כלומר שהמערער על הכהונה לא יהיה בלוע ושרוף כקרח וכעדתו אבל יהיה ענשו בצרעת כידו של משה ע"ה, וזה כאשר דבר ה' ביד משה לו. ואמר הרב ז"ל [-הרמב"ם] כי מה שדרשו חז"ל מכאן שהמחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, הוא על צד האסמכתא.

והרמב"ן ז"ל קיים דברי הגאון ז"ל ואמר שאותה שלילה שדרשו מכאן בילמדנו היא אסמכתא ואינו עיקר הכתוב, וגם אמת הוא מה שאמרו הרב ז"ל [-הרמב"ם] שאין עיקר הכתוב להזהיר על המחלוקת כי יש בזה אזהרה במקום אחר, אבל עיקר הכתוב הוא להזהיר שלא לערער על הכהונה כקרח וכעדתו. וזה שהוא יתעלה צוה ברקועי פחים צפוי למזבח זכרון לבני ישראל בשני דברים, שלא יקרב איש זר להקטיר ולהקריב קרבן, ושלא יחלוק גם כן שום אדם על כהונת אהרן. ושתי אזהרות אלו אע"פ שהן נאמרות בלשון זכרון, הם אזהרות כדרך 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה', וכדרך 'אשר לא יעבד בו ולא יזרע'. ולא ימנה 'ולא יקרב איש זר' לפי שכבר יש בזה לאו אחר מפורש שנאמר 'וזר לא יקרב אליכם', וימנה ולא יהיה כקרח וכעדתו, וסמכו לו כל המחזיק בשאר מחלוקת. [=עד כאן מהרמב"ן]

ומה שכתב הרב ז"ל [-הרמב"ם] שלא להחזיק במחלוקת יש אזהרה אחרת, ואנכי לא ידעתי אלא אם כן נסמך זה ל'אחרי רבים להטות', כי בלכתם אחרי הרוב יתבטלו מחלוקת מישראל כמו שהזכירו בסנהדרין (פח:): וסמכו לזה 'לא תתגודדו' לא תעשו אגודות אגודות, ושמה כיון הרב ז"ל ללאו ד'לא יסור' שהוא כדי שלא להרבות מחלוקת בישראל. [=הערה: לכאורה הרשב"ן ז"ל לא ראה דברי הרמב"ם עצמו בספר המצוות ל"ת מ"ה שהכוונה ל"ת של לא תתגודדו עיי"ש]. ובשאלות בפרשת קרח מסמיך ליה ללא תשנא.

❖ ולא תענה על ריב

ר"ש גבירול: והגר לא תונה וגזית לא תבנה, ועל ריב לא תענה לחרחר נתגרים. (י"ד)

זהר הרקיע: ועל ריב לא תענה, כוונת המשורר ז"ל שזהו כענין אל תצא לריב מהר (משלי כה כ), ושיהיה האדם מאותן ששמועין חרפתן ואינם משיבים, שאם אינו עונה על ריב באין נרגן ישתוק מדון (שם כו כ), ואם יענה יחרחר נתגרים כלומר תחזק המריבה ביניהם, אבל רז"ל (תוספתא סנהדרין פ"ג סה"ד) דרשו זה לדיין שלא יטה לדעת אחד מחביריו וכן אמרו במכילתא... [-בספר חרדים פרק כד אות כט מביא מצוה זו בשם הרשב"ן ממנין תרי"ג...]

חרדים: פרק יב סימן נו: [בתוך-] מצוות עשה מן התורה התלויות בפה-בקנה ואפשר לקיימן בכל יום: בקש שלום ורדפהו, דאורייתא היא, דאפילו בשעת מלחמה צוה יתברך להקדים שלום שנאמר (דברים כ י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ומנאה סמ"ג במצוות עשה, וכל מקום שיש שלום אין השטן יכול לקטרג שנאמר (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים הנח לו, והקב"ה צוה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים לשים שלום בין איש לאשתו, והרוצה לזכות למצוה זו יזהר במצוה אחרת והיא לדון כל אדם לכף זכות תמיד. (ממנין התרי"ג).

חידוש שסתם רדיפת שלום הוא דאורייתא כי הפסוק רק כשיוצא להרגם במלחמה צריך להודיעם קודם...

פרק כד סימן מב: המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר (במדבר יז, ה) ולא יהיה כקרח וכעדתו. (ממנין תרי"ג לגאון [=לכאורה כוונתו הבה"ג שמנעו בלאוין], ולרבי שלמה ן' גבירול, ורבינו יונה ש"ג אות נח, ורשב"ן).

להקדים שלום הוי בכלל רדיפת שלום

פרק לח: מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים התלויות בפה ובקנה ואפשר לקיימן בכל יום: אות ד: בקש שלום ורדפהו, מצוה מדברי קבלה להקדים שלום לכל אדם אפילו לנכרי בשוק, מסכת ברכות פרק ב (יז) אמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו גוי בשוק.

פרק ב: בתורה ומפרשיו

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) אָמַר אֵל אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיִּרֶם אֶת הַמַּחֲתֹת מִבֵּין הַשְּׂרָפָה וְאֶת הָאֵשׁ זָרָה הִלָּאָה פִּי קְדָשׁוֹ: (ג) אֵת מַחֲתֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וַעֲשׂוּ אֹתָם רִקְעֵי פַחִים צְפוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי הִקְרִיבְכֶם לִפְנֵי ה' וַיִּקְדָּשׁוּ וַיְהִי לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ד) וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת מַחֲתֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרָפִים וַיִּרְקְעוּם צְפוּי לַמִּזְבֵּחַ: (ה) זָכְרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזְרַע אַהֲרֹן הוּא לְהִקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי ה' וְלֹא יִהְיֶה כְקָרַח וּכְעֵדֻתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לֵאמֹר:

במדבר יז (קרח)

אונקלוס: דוכרנא לבני ישראל בדיל דלא יקרב גבר חילוני דלא מזרעא דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם ה' ולא יהי כקרח וככנשתיה כמא דמליל ה' בידא דמשה ליה.

תרגום יונתן: דוכרנא לבני ישראל מן בגלל דלא יקרב גבר חלוני דלא מן בני אהרן לאסקא קטורת בוסמין קדם ה', ולא יהי גבר מתנטל למפלוג על עייסק כהונתא כקרח וככנישת סעדוי, וסופיה להובדא, ולא כמיתותא דקרח וככנשתיה ביקידת אשא ובליעת ארעא אלהן למלקי בסגירותא, היכמא דמליל ה' למשה שוי ידך בעיטפך ולקת ידיה בצורעא היכדין מיטי ליה.

רש"י: ולא יהיה קרח, כדי שלא יהיה קרח. כאשר דבר ה' ביד משה לו, כמו עליו, על אהרן, דבר אל משה שיהיה הוא ובניו כהנים, לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו', וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על.

ומדרשו על קרח, ומהו 'ביד משה' ולא כתב 'אל משה', רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו, שנאמר ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג, ועל כן לקה עוזיה בצרעת (דה"י ב פרק כו). == עיין 'כלי יקר' כאן מה השייכות לצרעת דוקא...

רשב"ם: כאשר דבר ה' ביד משה לו, מוסב למעלה ויקח אלעזר הכהן את מחתת הנחשת מבין השריפה כאשר דבר ה' ביד משה לו, לאלעזר, שכך ציוהו הקב"ה למשה אמר אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם את המחנת.

אבן עזרא: כאשר דבר ה' ביד משה לו, לאהרן. וי"א כי לו שב אל קרח והוא רחוק בעיני.

רמב"ן: כאשר דבר ה' ביד משה לו, כמו עליו על קרח, ומהו ביד משה ולא כתב אל משה, רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו, ועל זה

לקה עוזיהו בצרעת. ולפי פשוטו, ולא יהיה בלוע ושרוף כקרח וכעדתו, אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה בצרעת. ויש פותרים, למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא, כאשר דבר ה' ביד משה לאהרן שיהיו הוא ובניו כהנים ולא זר, לשון רש"י.

והנכון שהוא רומז אל אלעזר הנזכר, שאמר הכתוב אמור אל אלעזר בן אהרן וגו'. ושיעורו, ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחושת אשר הקריבו השרופים וירקעום צפוי למזבח כאשר דבר ה' ביד משה לו, זכרון לבני ישראל וגו'.

ר"י בכור שור: זכרון לבני ישראל, כשיראו אותו ציפוי יזכרו מה אירע לאלו על שערערו על הכהונה ולא יבואו לערער. ולא יהיה כקרח, ולא יאירע לו כמו שאירע לקרח. כאשר דבר ה' ביד משה לו, לאלעזר, עשה אלעזר. ומדרש אגדה הבא לערער על הכהונה לא יהיה כקרח אלא כאשר דבר ה' ביד משה שנצטרע, כן יהיה לו, כמו שמצינו בעוזיהו שבא להקטיר ונצטרע.

רבינו בחיי: ולא יהיה כקרח וכעדתו, מכאן הוכיחו רז"ל כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו. וביאור הכתוב, ולא יהיה כקרח וכעדתו מן הנבלעים והנשרפים רק שילקה בצרעת, זהו כאשר דבר ה' ביד משה לו, רמז על החולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כשם שלקה משה בצרעת בידו, דכתיב ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך.

גור אריה: כדי שלא יהיה כקרח. ואין זה ציווי בפני עצמו, שלא יהיה אדם כקרח לחלוק על ה', דאם כן הוי למכתב 'לא יהיה כקרח וכעדתו' בלא וי"ו, אבל מדכתיב "ולא יהיה כקרח וכעדתו" בוי"ו, אדלעיל קאי, שיהא זכרון לבני מרי כדי שלא יהיה כקרח וכעדתו.

אור החיים: למען אשר לא יקרב וגו' ולא יהיה וגו', צריך לדעת למה הוצרך לומר ולא יהיה וגו', ורבותינו ז"ל אמרו שבאה אזהרה למחזיק במחלוקת שעובר בלאו של ולא יהיה וגו'. וחזן מדרכם ז"ל נראה שנתכוון ה' לתת טעם למה הוצרך לזכרון זה ולא הספיק באזהרה בתורה לא יקרב איש זר וכל הקרב וגו' תבלענו הארץ, לזה אמר ולא יהיה כקרח, פירוש אם אני מצוה בלא זכרון אני חושש שלא יועיל לאיזה אדם מהם באזהרה וימות כקרח ועדתו, וזכרון זה יועיל שלא יסובב לו להיות כמו שהיה לקרח ולעדתו. כאשר דבר ה' ביד משה לו, פירוש לצד שאמר ולא יהיה כקרח וגו', ממוצא דבר אתה למד שכל העומד מקודם לערער על הכהונה יהיה לו כקרח וכעדתו, ודבר זה לא מצינו שהתרה ה' כן לזה אמר כאשר דיבר ה' ביד משה לו, פירוש לקרח, הא למדת שהדברים שאמר משה לקרח ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה וגו', היו דברי ה' ביד משה להתרותו, ולא אמרן משה מעצמו, והוא אומר ביד משה לו, פירוש לקרח המוזכר בסמוך.

משכיל לדוד: ולא יהיה כקרח, כדי שלא יהיה כקרח [-רש"י], אע"ג דאמור רבנן כל המחזיק במחלוקת עובר בלא תעשה שנאמר ולא יהיה כקרח, לא הביא רש"י זה שאינו קרוב לפשט, שהרי השרופים הללו לא מפני המחלוקת נשרפו דאפילו לא באו במחלוקת כלל מכיון שהיו זרים והקטירו, דינם בשריפה, דאפילו נדב ואביהו שהיו כהנים נשרפו לפי שהביאו קטורת זרה וכ"ש זרים, ובליעת הבלועים היתה מפני המחלוקת דוקא, ועוד שאילו הריקועים הללו היו לזכרון שלא יחלוקו עוד על הכהונה לא היה צריך עוד הזכרון של מטה אהרן כדלקמן, ועל הכל שאם הוא אזהרה הוה ליה לומר ולא יעשה כקרח, מש"ה ניחא ליה לפרש שאין זו אזהרה אלא נמשך לדלעיל שלא יקרב זר להקטיר כדי שלא יהיה כקרח ועדתו, וניחא מ"ש כקרח לפי מאן דאמר דקרח היה גם כן מן השרופים.

משך חכמה: ולא יהיה כקרח וכעדתו וכו', הרמב"ן בספר המצות שורש השמיני האריך לתפוס על מה שתפס רבינו רמב"ם דהך קרא דולא יהיה כקרח וכעדתו הוא שלילה כפי דרשת חז"ל שהחולק על הכהונה לוקה בצרעת, וזהו בודאי לאו פשטא דקרא, רק אסמכתא. עיי"ש. ובאמת כי גם בעיני היה לפלא על רבינו הרמב"ם שיחשוב זה לפשטא דקרא.

אבל מצאתי לרבנו [בספר המצוות] מל"ת מ"ה: "...אבל גופיה דקרא [-לא תתגודדו] הנה הוא כמו שביארנו לא תעשו חבורה על מת, וזהו [-האיסור שלא לעשות אגודות אגודות] כמו דרש, וכן אמרו בסנהדרין המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר לא יהיה כקרח כו', הנה ג"כ על צד הדרש, אמנם גופיה דקרא הוא להפחיד [פירוש להפחיד שלא יקרב איש זר, הכתוב קודם, כדי שלא יהיה לו עונש, כמו עונש שנענש קורח ועדתו, וכן פרש"י שם, ואינו שייך כלל למנין המצות, רק הוא הפחדה על לא יקרב וכרופא שאומר אל תשתה ואל תמות כדרך שמת פלוני] ולפי מה שביארו חכמים הנה הוא שלילה לא אזהרה כו', [עכ"ל הרמב"ם].

הרי גילה לנו רבינו דעתו, דלפי הפשט בודאי אינו שייך למנין המצות, רק הכא הפשט והדרש סותרים, שלפי הפשט הוא חיוב מיתה ובליעה כקרח, ולפי הדרש הוא לוקה בצרעת, וזה מצאנו כ"פ וכמו עין תחת עין וכיו"ב. ועוד על ענין הבדלו מתוך העדה שוה המצורע לקרח, שגם הוא נבדל מתוך העדה וחשוב כמת. נמצא שפשט הפסוק עיקרו כרבינו, רק מה שרבותינו פירשו הוא כפירושם על עין תחת עין וכיו"ב. ואולם בזה אם יעבירו הכהנים וימנו זרים במקומם יענש כקרח, רק הזר המקריב לבדו נלקה בצרעת. ודו"ק.

=עין בזה ב"פרקי תורה" לגר"מ גיפטר ז"ל פרשת קרח.

שם יח ז: והזר הקרב יומת, זר ששימש במקדש רע"ק אומר בחנק, לפי מה דמשמע מיומא נג דעוזה הקטיר קטרת במזבח אמאי לא המיתוהו לפי"ז וצ"ל דלא התרו בו... ולפי המדרש (תנחומא צו יא) על קרא ולא יהיה כקרח וכעדתו, שעוזה לקה בצרעת כיד משה מפני שחלק על הכהונה (רש"י) נראה, דעוזה לא הקטיר רק שבקש, ודינו כחולק על כהונה כעדת קרח שלא נענשו על הקטרת זר, שהרי עשו עפ"י משה, רק שחלקו על הכהונה. ואולי היה בדמיונו הואיל ואינו בכלל אשר יתן ממנו על זר אינו בכלל הזר הקרב יומת.

פירוש הרא"ש: עה"ת פ' וזאת הברכה: ויהי בישראל מלך, כלומר כשישראל יהיו ביחד באחזה ובריעות, אז הקב"ה מלך עליהם, אבל בשעת המחלוקת

כביכול הם עושים כמי שאין הקב"ה מלך עליהם:

במדבר כו (פנחס): (ט) וּבְנֵי אֱלִיָּאֵב נְמוּאֵל וְדָתָן וְאַבְיָרָם הוּא דָתָן וְאַבְיָרָם קְרִיאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּעֵדַת קֶרַח בְּהִצְתָּם עַל ה': (י) וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֶרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בְּאֶכְלֵי הָאֵשׁ אֶת חַמְשֵׁים וּמְאַתָּים אִישׁ וַיִּהְיוּ לְגֵם: (יא) וּבְנֵי קֶרַח לֹא מָתוּ:

רש"י: אשר הוצו, את ישראל על משה: בהצתם, את העם על ה': הוצו, השיאו את ישראל לריב על משה לשון הפעילו: ויהיו לגם, לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר, לחלוק עוד על הכהונה: ובני קרח לא מתו, הם היו בעצה תחילה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם:

אור החיים: דתן ואבירים וגו', צריך לדעת מה בא ללמדנו במאמר זה, ואם להודיע כי הן הנה האמורים במעשה קרח דבר פשוט הוא שאין לטעות שהיו דתן ואבירים אחרים בני אליאב אחר. ועוד מעיקרא לא היה לו להזכירם והיו כלא היו כשאר המשפחות שספו תמו ולא נמנו. עוד למה האריך בדברים אלו אשר הצו וגו' בהצותם על ה'.

ונראה כי לא בא הכתוב כאן אלא לומר שהן הנה היו סיבה לכל מעשה קרח, כי יחפוץ ה' לפרסם הרשעים שהם סיבה לרשע הנעשה, והוא אומרו הוא דתן וגו' אשר הצו וגו' פירוש את אחרים על ה' ומשה עבדו, וכן פרש"י, הא למדת שהם המחטיאים העדה הנוערת, ואפשר שגם את קרח הם החטיאוהו, והגם שאמר הכתוב ויקח קרח שנראה שמעצמו עשה, אפשר שהיה למה שקדם לו מהם ולעולם הם הצו אותו. ואומרו ותפתח וגו' אחר שהדברים כבר כתובין בפרשת קרח, נתכוין לומר שגם בליעת קרח ואכילת האש ר"ן איש הם היו סיבה למאורע מתחלה ועד סוף, הא למדת שהגם שנקלהו היהודים על משה ועל אהרן היו חוזרים בהם אם לא היו ב' הרשעים:

וזה לך האות כי האיש משה לא היה משתדל לרצות אלא להם דכתיב וישלח משה לקרא לדתן וגו', וכתיב וילך משה אל דתן וגו' שהרגיש שבהם הדבר תלוי, מעתה נפשות כל המתים תלויים בב' הרשעים ההם, ויש בזה לימוד זכות על קרח ועל הר"ן איש וכן תמצא שאמר הכתוב בפרשת עקב (דברים יא) ואשר עשה לדתן ולאבירים וגו' שאינו מונה המאורע אלא לדתן ואבירים, וכפי זה יכולין אנו להעמיד סברת האומר (סנהדרין קח) עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא בדתן ואבירים, ולהעמיד סברת האומר עליהם אמר הכתוב מוריד שאול ויעל בשאר העדה חוץ מהם:

העמק דבר: אשר הצו על משה וגו' בעדת קרח בהצותם על ה'. כבר נתבאר בפרשת קרח דדתן ואבירים לא בקשו גדולות להקטיר קטרת, אלא היו שונאי משה ואהרן, והצו עליהם מחלוקת גדולה במה שמשכו אחריהם הר"ן איש גדולי הדור וצדיקים שהאמינו במשה ותורתו ולא היו בלבם עליו כלום, רק היו מתאווים להקטיר לפני ה' להשיג מזה אהבת ה', והצו על ה' שהרחיקם מעבודתו, ולא היה אפשר להם להגיע לידי הקטרה, שהרי המשכן היה גדור הרבה על ידי הלויים ומשה ואהרן, עד שנמשכו אחר דתן ואבירים והצו גם המה על משה ואהרן כדי לפרוץ הגדר, נמצא דדתן ואבירים הצו על משה ואהרן ועדת קרח הצו על ה', זה היה עיקר רצונם:

ואת קרח במות העדה. אינו מובן מה זה מות העדה, והרי הנגף שהיה י"ד אלף לא היה אלא למחרת יום הבליעה. ונראה כמו שכתב הגאון פנים יפות שקרח שהיה עם השרופים לא נבלע עד יום המחרת בעידן ריתחא של הנגף, והפה של הארץ עוד לא נסתם, וכדאיתא במימרי דרבה בר בר חנה ריש פרק הספינה שנראה עדיין מקום הבליעה, ואז נבלע קרח. או הכי פירושו לאחר שנקבר עפרו נבלע בעומק השאול, והיה במות העדה שהיה עידן ריתחא:

ויהיו לנס. פירוש גבוה במעלה שזכו לשם טוב במה שצוה הקב"ה לעשות מן המחנות צפוי למזבח וכמש"כ שם, ודבר זה גרם שהתלוננו עם ה' על משה ואהרן לאמר אתם המתם וגו', ובא המגפה, ומזה נבלע קרח, ומשום הכי פירש המקרא כאן ויהיו לנס, ללמדינו דזה גרם הבליעה של קרח:

ובני קרח לא מתו. גם זה הגיע לאשר קרח השתתף עם הרשעים דתן ואבירים לעשות מחלוקת שלא לשם שמים, על כן נבדלו בני קרח הצדיקים ממנו, ואלו היה קרח מן השרופים לחוד כעדת קרח שמסרו נפשם על אהבת ה', יוכל להיות שבני קרח היו נמשכים אחר דעת אביהם, והיו מתים גם המה, אבל אחר שקרח אביהם נמשך אחר דתן ואבירים שונאי משה, והמה בני קרח היו תלמידי משה, משום הכי לא נמשכו אחריהם ולא מתו:

רש"י הירש: הוא דתן ואבירים. על פי האמור בכבא בתרא ק"ז: כל המשתתפים במרד קרח נחשבו בשעת חלוקת הארץ כאילו אינם, ואילו שאר כל יוצאי מצרים על אף שכבר

מתו בשעת כיבוש הארץ נחשבו כאילו הם עצמם יורשי הארץ, והבנים החיים שזכו בארץ בפועל קיבלו אותה רק בתורת יורשיהם (ראה פי' פסוק נג). "עדת קרח לא היה להן חלק בארץ, הבנים נטלו בזכות אבי אביהן ובזכות אבי אמותיהן". לדעת רמב"ן זו הסיבה לכך שהכתוב הזכיר כאן את מות דתן ואבירים:

דברים יא (עקב): (ו) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלֵאבִירָם בְּנֵי אֱלִיָּאֵב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעֵם וְאֶת בְּתִיָּהֶם וְאֶת אֶהֱלִיָּהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל:

רמב"ן: והזכיר ואשר עשה לדתן ולאבירים, ולא הזכיר קרח ועדתו שיצאה אש מלפני ה' ותאכל אותם, בעבור כי איש זר הקרב להקטיר קטורת הוא מלאוי התורה (במדבר יז ה), ולעולם הוא נענש לדורות כאשר קרה גם לעזיהו (דהיי"ב כו ט), על כן לא מנאו באותות המדבר:

העמק דבר: ואשר עשה לדתן ולאבירים. כבר ביארנו בפרשת קרח שאך המה הצו המחלוקת שלא לש"ש משנאתם את משה, משא"כ הר"ן איש היו צדיקים ונכנסו למחלוקת לש"ש יע"ש, מש"ה חושב בזה טובה גדולה לישראל מה שנבלעו בארץ, אבל על שריפת הר"ן איש נצטערו הרבה כמבואר שם, וקרח עצמו אף על גב שהוא עיקר מחלוקת זו, מכ"מ לא היה באמת בעל מחלוקת ואיש ריב ומדון, רק באותה שעה היה רוח קנאה עוכרתו, אבל דתן ואבירים היו בעלי מחלוקת ומחרחרי ריב, והיו לאבני נגף בישראל, והיה שמחה גדולה כשנפטרו מהם, וע' מש"כ בס' שמות ל"ד י':

בספר משלי

אִישׁ חֲמָה יִגְרָה מְדוֹן וְאָרְךָ אַפִּים יִשְׁקִיט רִיב: משלי טו יח:

טוֹב פֶּת תְּרֻבָּה וְשִׁלְוָה בָּהּ מִפֶּיַת מְלֶאֱ זִבְחֵי רִיב: משלי יז א:

פּוֹטֵר מַיִם רְאשִׁית מְדוֹן וְלִפְנֵי הַתְּגַלְעַ הָרִיב נָטוּשׁ: משלי יז יד:

רס"ג: שהרע והמדנים אין ביכלתך להפסיקם ולא להגבילם למידה מסויימת, ויתכן שתחשוב לריב בעשר מילים ויתפתחו למאה מילים, ויהיו כמים שאתה פותח ממנו מעט ופותח הוא לעצמו הרבה, כפי שהתרחבה מחלוקת בני אפרים עם יפתח עד שנהרגו ארבעים ושנים אלף (שופטים יב ו), אבל גדעון בתבונתו הפסיק את הריב ופייס אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר (שם ה ב).

רש"י: המתחיל במריבה הוא כפותח חור בגדרי אגפי אמת המים והמים יוצאים בו והחור הולך ומרחיב, כן המדון הולך וגדל תמיד, ולפני התגלע, קודם שיתגלע נטוש את הריב.

רבינו יונה: תחילת המדון כעין הפותח את סכר המים כי אם ירצה לסתום ולסכור מיד קודם שירדו המים לפרוץ, תשיג ידו לסכרם, אבל אחרי שירבו לשטוף

רבינו יונה ◊ רש"י ◊ רלב"ג ◊ רש"י

ולפרוץ הגדרים מסביב לא יוכל לסכרם, וכן ענין המדון כי בתחילתו יוכל למשול ברוחו לנטות אותו, על כן לפני התגלע הריב נטוש אותו.

שְׁפָתַי כְּסִיל יָבֹאוּ בְרִיב וּפְיוֹ לְמַהֲלָמוֹת יִקְרָא: משלי יח ו:

כְּבוֹד לְאִישׁ שְׁבֶת מְרִיב וְכָל אָוִיל יִתְגַּלֵּעַ: משלי כ ג:

✦ בשעת מריבה לא לגלות גנאי על הצד שכנגד ולהוציא עליו שם רע

אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך:
 רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אֶל תִּגְלֶל: פן יחסדך שומע ודבתך
 לא תשוב: משלי כה ח-י:

רש"י: פן מה תעשה, פן תבוא לידי לא תדע מה לעשות באחריתה. ריבך וריב את רעך, ואם על כרחך אתה צריך לריב עם רעך, מ"מ, סוד אחר את תגל, לא תזכיר לו דופי אבותיו שמתו שאין הכל יודעין אותו, ואתה מגלהו, פן יחסדך שומע, חרפת מצרים (יהושע ה) מתרגמין חסודא דמצראי, פן יחסדך השומע ויקראוך מוציא דיבה.

רלב"ג: אל תצא לריב מהר, ולמחלוקת, אבל ראוי לך להרחיק עצמך מזה לפי מה שאפשר, הבט מה תעשה באחרית הריב כשיכלים אותך רעך באמרו דברים מגונים כנגדך או בהכותו אותך, הלא טוב לך להשמר שלא תבא לזה התכלית והתכונה. (ט) ריבך ריב את רעך, כשיקרה שיהיה לך מחלוקת עם רעך תהיינה דבריך עמו בדברי ריבך לבד, ולא תגל סוד אחר לביישו, (י) פן יחסדך, שמא יהיה לך זה לחרפה מהשומע דבריך בגלותך הסוד והדיבה שתשיגם מזה לא יתכן שתשוב אחור.

מִחֲזִיק בְּאֲזְנֵי כָּלֵב עֵבֶר מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ: משלי כו יז:

באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן ישתק מדון: פְּחָם לְגֻחְלִים וְעֵצִים
 לְאֵשׁ וְאִישׁ מְדַיְנִים לְחֶרְחַר רִיב: משלי כו כ-כא:

רש"י: כשם שבאפס עצים תכבה אש, כך באין נרגן של לשה"ר המסכסך בעלי ריב, ישתוק מדון.

כִּי מִיץ חֶלֶב יוֹצֵיא חֲמָאָה וּמִיץ אֶף יוֹצֵיא דָם וּמִיץ אֶפְסִים יוֹצֵיא
 רִיב: משלי ל לג:

==עיינ ביאור הגר"א ועוד

❖ פרק ג: המחזיק במחלוקת עובר בלאו ❖

סנהדרין קי. ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, אמר ריש לקיש מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (במדבר יז) ולא יהיה כקרח וכעדתו. רב אשי אמר ראוי ליצטרע, כתיב הכא ביד משה לו, וכתיב התם (שמות ד) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך. אמר רבי יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש. כתיב הכא (מלכים א א) ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת, וכתיב התם (דברים לב) עם חמת זחלי עפר.

אמר רב חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר (במדבר כ"ו) בהצתם על ה'. אמר רבי חמא ברבי חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה, שנאמר (במדבר כ) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל [את] ה'. אמר רבי חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר (שמות טז) לא עלינו תלנתיכם כי (אם) על ה'. אמר רבי אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר (במדבר כא) וידבר העם באלהים ובמשה.

רש"י: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת. חולק על רבו, חולק על ישיבתו. אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה', מעלה עליהם הכתוב כאלו היו חולקים כלפי שכינה. מריבה, תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים. מתרעם, אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית. מהרהר, מחפה עליו דברים.

רש"י: ישעיהו ו ד: וינועו אמות הספים... מקול הקורא, מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש (זכריה יד)... בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל, רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש, וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו, רעשה הארץ לבלועו כסבורה דינו לבלע, כקרח שערער על הכהונה, יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו', ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה, אלא כאשר דבר ה' ביד משה בסנה – הבא נא ידך בחיקך והוציאה מצורעת כשלג, אף כאן צרעת פרוחה במצחו.

רי"ף: סוף סנהדרין: אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו... רב אשי אמר... אמר רב כל החולק על רבו... [=משמיט דברי ריש לקיש מכאן שאין מחזיקין במחלוקת וצ"ע].

ר"י מלוניל: כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, כלומר כל המחזיק אע"פ שהדין עמו, עובר בלאו, דהא כתיב ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, ולא רצה להחזיק במחלוקת והלך לקראתם כדי שיחזרו בהם, שאם לא הלך שם היה עובר שהיה מחזיק במחלוקת כמו שהיו קרח ודתן ואבירם, ומשום הכי הזהיר הכתוב ולא יהיה כקרח וכעדתו. =על פיהוצאת מכון הריפישל(ובחמרא וחיי כאן ישחטון שורה). וכתב שם המו"ל(רי"הקופרברג)שכאורה

ר"י מלוניל ◊ יד רמ"ה ◊ מאירי ◊ מהרש"א ◊ באר שבע

חולק על רש"י ד"ה מכאן שמשה מחל על כבודו, משמע שעשה לפני משורת הדין, ואילו לדברי רבינו היה חייב ללכת על פי דין.

יד רמ"ה: ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, שלא רצה לנהוג שררה לעצמו אלא הלך אצל מי קטנים ממנו מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, ואגררא דאין מחזיקין במחלוקת אייתנין נמי הא דר' יוסי בר חנינא דאמר כל החולק על מלכות בית דוד...

מאירי: אף על פי שהמחלוקת בכללו דבר שנוא ומשוקץ ודרך הערה אמרו עליו שהוא בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח, מ"מ כשהוא חולק עם רבו או עם מי שהוא בראוי לקבל מרות מהם הוא שנוא ביותר, והוא שאמרו כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש וכל החולק על רבו כאלו חלק על השכינה שנאמר בהצותם על ה' וכל המהרהר אחריו כאלו מהרהר אחר שכינה שנאמר באלהים ובמשה.

מהרש"א: === צ"ע מה להעתיק === :

באר שבע: כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו כו', רוב מוני המצות לא מנו לאו זה במנין הלאוין, כי סבירא ליה שאסמכתא בעלמא היא [א. ה. עי' סמ"ג ל"ח קנז]:

❖ עיונים נוספים ❖

מחלוקת רב ורב אשי: מאמרו של הגר"נ גולדברג מוריה, ברכת אברהם סנהדרין

פרק ד: מחלוקת לשם שמים

אבות ד יא ר' יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים:

רש"י: כל כנסיה, כל קבוץ. סופה להתקיים, עתידה שתהיה העצה קיימת ומצלחת. ושאינה לשם שמים, עצה שלא בטלה היא.

רבינו יונה: כל כנסיה שהיא לש"ש סופה להתקיים, לתורה ולמעשים טובים נקראת כנסיה שהיא לשום שמים. ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, כשמתקבצין להשתור זה על זה ומתכבדין כל אחד על חבירו.

אבות פרק ה: [משנה טז]: כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, איזו היא מחלוקת שהוא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו.

אבות דרבי נתן: ??? כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, אי זו כנסיה שהיא לשם שמים כגון כנסת ישראל לפני הר סיני, ושאינה לשם שמים כגון כנסיה של דור הפלגה:

יבמות יד: ת"ש אע"פ שנחלקו בית שמאי... לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך שחיבה ורעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנאמר (זכריה ח יט) האמת והשלום אהבו:

רמב"ם פיהמ"ש: אבות פ"ה: זה כולו מבואר, ואלו דברים על צד השכר והעונש, שמי שיחלוק לא לכוונה פחותה, אלא לבקשתו האמת יתקיים מאמרו ולא יכרת דברו.

רבינו יונה: אבות: כל מחלוקת וכו', לומר כי מה שאמר כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים הכונה שלעולם יתקיימו במחלוקת היום יחלוקו בדבר א' למחר בדבר אחר למחלוקת יהיה קיים ונמשך ביניהם כל ימי חייהם ולא עוד אלא שאורך ימים ושנות חיים יוסיפו להם ושאינה לשום שמים אין סופה להתקיים רק במחלוקת הראשון יספרו יתמו ושם ימותו כמחלוקת של קרח.

מאירי: אבות: כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים כו', יש לתמוה איך ראוי לומר על מחלוקת שיתקיים והרי עכ"פ לא יתקיים אלא אחת מן הדעות שחלקו עליהם, ומילת מחלוקת כוללת הב' צדדים, ואין ראוי לומר דהמחלוקת יתקיים.

ומ"מ יראה לי שאין מחלוקת מיוחסת רק למשיב על הראשון, ר"ל כשהאחד מתעורר לעשות איזה דבר ואומר ראוי שנעשה כך או שישאלו לו איזה ענין ויורה עליו שהוא כך, אין זה מחלוקת, אבל כשהשני ישיב ויאמר מה שאתה אומר שהוא ראוי שיעשה אינו ראוי, או מה שהורית אינו כמו שהורית אלא בהפך, זה מחלוקת, ונמצא שאין המחלוקת כולל אלא אחד מן הצדדים והוא המשיב על הראשון.

ואמר שאם זה השני משיב וחולק שלא בדרך קנטור ונצוח אלא להודעת האמת, סופו שיתקיימו דבריו כי האמת יעשה דרכו, אבל כשאינה לשם שמים אלא דמשיב וחולק דרך קנטור ונצוח אין סופה להתקיים אלא שיתקיימו דברי הראשון. וכ"ש מחלוקת שבדברים אחרים. והכונה שיתעורר האדם להשתדל בהעמדת האמת ולחלוק על כל הבל בטלו, לא יגור מפני איש ואפילו על כל מקנטר ילך לדרכו ו[עשה כרצונו והגדיל] ? ? .

ופירש בה ואמר איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים [זו] של הלל ושמאי שהיה אחד מורה הוראה והשני חולק עליו להודעת האמת ולא לקנטר ולא לנצוח ולכן נתקיימו דברי החולק כשהיה האמת אתו. ואיזו היא מחלוקת שלא לשם, שמים זו של קרח ועדתו שבאו לקנטר על משה רבינו ע"ה ועל הנהגתו מדרך קנאה וקנטור ונצוח ולא נתקיימה עצתו ושולח ביד פשעו. עיין מה שהשיג עליו במדרש שמואל כאן

חיבור התשובה: למאירי: [עמ' 106] ...וממין הסיבה החמישית ג"כ, החולק על דברי

חכמים, והכונה בלשון חולק, מי שכונתו לחלוק ולקנטר ולהעמיד דבריו כנגד האמת מצד הניצוח. כמו שיאמר תמיד לבעל המידה הזאת 'פלג' כאמרם (גיטין 22) על אחד מן הידועים והוא בעל זאת המידה עבר לפני חכמים אחרים ורצה האחד לעמוד לפניו ולהדרו כמצות מפני שיבה תקום, והשיב לו האחר 'מקמי פלג נקום'! כלומר הנעמוד אנחנו מפניו אחר שהוא פלג, רצה בו בהשפיל מעלתו כל כך להיותו חולק על צד קנטור וניצוח.

ועל זה אמרו (אבות ה יז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וכל מחלוקת שאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, אי זו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זה מחלוקת שמאי והלל ואיזו היא מחלוקת שאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו, קרא מחלוקת שמאי והלל מחלוקת שהיא לשם שמים שאין כוונת אחד מהם לחלוק לכוונת סתירת דברי חברו, אלא לכוונת ידיעת האמת, כאמרם בקצת מקומות (כלים ט ב) וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

וקרא מחלוקת קרח ועדתו מחלוקת שאינה לשם שמים כמו שידוע היות ענינה לקנאתו על מעלת משה ואהרן כאמרו בפירוש ומדוע תתנשאו על קהל ה', והוא אמרו ג"כ כל העדה כולם קדושים, רצה בו שהם כולם על מדרגת מעלה ולא יצטרכו להנהגתו. והוא ענין שאלתו בטלית שכולה של תכלת ולבית מלא ספרים שלא יצטרכו לתכלת ומזוזה, על צד מחשבתו לדמיון שהיא כולה קודש וכל פרטיה מלאים מצוות.

וטעה בזה על סדר ההנהגה, שאי אפשר בהנהגה מסודרת מבלתי היות בבני אדם חילוקי מעלה, ואף גם זאת לאשר מהם על מדרגה אחת צריך שימנו עליהם קצת מהיחידים להיותם נשמעים אליהם. וכל שכן במי שהתפרסמה מעלתו בשלימות ביניהם. ולולי זה הסדר אין קיום למעלתם. כמו שאמר החכם הציבור גוף אחד והיחידים בו כנשמה, רוצים בו שהנהגת הציבור מסורה ליחידים כהנהגת הגוף לנפש.

ומצד מחלוקתו לצד קנאה וקנטור קראוהו ז"ל מחלוקת שאינה לשם שמים, וכן בכל מה שיחלק האדם על החכמים על צד קנאה וקנטור לא על צד ידיעת האמת יקרא מחלוקת שאינה לשם שמים. וזה הענין המיוחס אליהם לגולם, ר"ל שהוא חולק עליהם לקנטר, ומפני זה אמרו עליו שאינו מודה על האמת כאמרם ז"ל (אבות 22) שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם, חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו ואינו נבהל להשיב ואינו נכנס לתוך דברי חברו שואל כענין ומשיב כהלכה אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה

שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת, וחילופיהן בגולם. הורו בזה שאפילו היודע החולק על האמת יקרא גולם כשלא יודה בו אחר שנודע לו אבל שיחלוק בו על צד קנתור ומצד קנאתו באשר ינצחנו, כי הגולם לא יאמר על נעדר הידיעה לגמרי...

== כעת לא מובן ליה שורות האחרונות כאן ==

מחזור ויטרי: סימן תכ"ה: [מס' אבות] ... לשם שמים, להעמיד דבר על אמיתו או להוכיח בני אדם על דבר עבירה ולא להשתרר ולקנות שם ולהתגאות בחנם איש על חבירו. שהיא לשם שמים מחלוקת הלל ושמאי, אין אנו גורסין לא בבבא ראשונה ולא בבבא זו תיבה זו. אלא בזו מחלוקתו של קרח. הילל ושמאי היו מתכווין לשם שמים להעמיד דבר על בוריו. זו מחלוקת של קרח. שהיה מתכוין ליטול שררה. ראה שסופה לא נתקיימה המחלוקת ולא עמדה לאורך ימים. אלא בא עליו פורענות. כדכת' ותפתח הארץ וגומ', נמצא בטל המחלוקת.

רבינו בחיי: אבות שם: כל מחלוקת שהיא לשם שמים וכו', הכוונה בזה כל מחלוקת של תורה שאינה לשם שמים והוא מחלוקת קרח שהיתה של תורה אבל לא היתה לשם שמים, כיון שהיו רוצים להשתלט והיו מדברים לפי גדולים מהם, אבל שאר מחלוקת של בני אדם אין ראוי לקראת מחלוקת שלא לשם שמים כי כיון שאין עיקר המחלוקת בשל תורה אין זה אלא קשר של רשעים ואין ראוי להזכירה בכלל מחלוקת שלא לשם שמים.

מגן אבות: לרשב"ץ: אבות שם: כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, הפירוש, לפי שבמשניות הראשונות פירש מה שיש בין החסיד והרשע, סמך להם באלו המשניות מה שיש בין מה שהוא לשם שמים ושאינו לשם שמים, ומה שהוא מתקיים ושאינו מתקיים, ומה בין המזכה את הרבים לאשר הוא מחטיא אותם.

ואין ספק, כי המחלוקת המתקיימת היא רעה, שהרי אמרו נוטריקון: מכה, חרון, לקוי, כלייה, כמו שנזכר בילמדנו. ומה שאמר שאם היא לשם שמים שסופה להתקיים, פירש רבינו משה ז"ל, שהדברים יתקיימו לפי שכיון שהמחלוקת היא לשם שמים, אינו מתכוין לסתור דברי חברו אלא לדעת האמת והקב"ה מסכים על ידם שיתקיימו הדברים. ואיני יודע, לפי פירושו, מה בין מחלוקת הלל ושמאי, למחלוקת קרח ועדתו, כי כאן וכאן דברי האמת הם מתקיימין, שהרי התורה נתקיימה שהיה חולק עליה קרח, ודברי שמאי נתבטלו, שאין בית שמאי במקום בית הלל משנה, כמו שנזכר בראש יבמות (ט) ובמקומות אחרים.

ואם נפרש הקיום לאנשי המחלוקת, יבא הדבר כפשוטו, שהרי הלל ושמאי נתקיימו, וקרח ועדתו אבדו.

ואפשר לפרש, סופה להתקיים, שידוד זה לזה, שאינן מתכווין לנצח זה את זה אלא להעמיד הדבר על בוריו, וכשיתקיימו ראיית האחד יתבטלו דברי האחר, וכמו ששינונו, חזרו בית הלל להורות כבית שמאי, בפרק השולח (גיטין מא:), וחזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי, בתענית (כו.) פרק אחרון.

ואפשר לפרש שדברי שניהם יתקיימו, האוסר והמתיר, לפי שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם (ערבין יג:), אחד מביא ראייה לדבריו מהתורה, ועל זה נאמר, כולם נתנו מרועה אחד, כמו שמוזכר בראשון מחגיגה (ג:). ולפי זה אמרו בראשון מיבמות (יד:), במחלוקת בית שמאי ובית הלל בצרת הבת אם היא מותרת, שבית שמאי עשו כדבריהם, ואעפ"י שהיו בניהם ממזרים לפי שהוא מחייבי כריתות לדברי בית הלל, לא נמנעו מלעשות כדבריהם, והיו מודעי לבית הלל ופרשו מנייהו, ללמדך שהיה ביניהם אהבה ושלוש, לקיים מה שנאמר והאמת והשלום אהבו (זכריה ח יז) כמו שנזכר שם.

ר"י נחמיאש: שם: כל מחלוקת שהיא לשם שמים וכו', מחלוקת שמאי והלל לא היה להשתרר זה על זה אלא לשם שמים להוציא הדברים לאמתתן ובהפך היה מחלוקת קרח ועדתו על משה, ומחלוקת שמאי והלל העמידה קיום העולם שמיימיהם אנו שותים עד היום הזה, ואם הלכה כבית הלל גם יש דברים שהלכה כב"ש, אבל קרח ועדתו אבדו מתוך הקהל.

ויש מפרשים לפי ששמאי נזכר לעולם קודם הלל נמצא שהלל הוא החולק על שמאי ולפי שמחלוקתו היתה לשם שמים לפיכך נתקיימה מחלוקתו שקבעו הלכה כמותו ואמרו בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, וקרח ועדתו שחלקו על משה שלא לשם שמים לא נתקיימה מחלוקתם ובטלו דבריהם ועמדו דברי משה עבד ה'.

ר"ע מברטנורא: שם: כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדין, כמחלוקת הלל ושמאי

שלא אבדו לא תלמידי בית שמאי ולא תלמידי בית הלל. אבל קורח ועדתו אבדו.

ואני שמעתי, פירוש סופה, תכליתה והמבוקש מענינה. והמחלוקת שהיא לשם שמים, התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת, וזה מתקיים, כמו שאמרו מתוך הויכוח יתברר האמת, וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי שהלכה כבית הלל. ומחלוקת שאינה לשם שמים, תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח, וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קרח ועדתו שתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך.

נחלת אבות: [לר"י אברבנל] אבות שם: ...האמנם ראוי לעיין כי מאחר שכל בעלי

מחלוקת אפילו שיהיה לשם שמים מאמריהם סותרים זה לזה ויחלקו

בין האמת והשקר הנה יתחייב שאם אחד מהם דעתו אמת הדעת האחר יהיה כוזב ואיך יאמר ששום מחלוקת יתקיים שהרי לא יתקיים כי אם אחת משתי הדעות המחלוקת אבל המחלוקת שהוא כולל שתי הדעות אי אפשר שיתקיים כולו. ומה ההפרש א"כ בין מחלוקת הלל ושמאי למחלוקת קרח ועדתו אחרי שהכח האחת בשתי המחלוקות כוזבת תמיד.

אבל ענין זה שמחלוקת הלל ושמאי שניהם היו מודים בעיקר המצוה והעבודה לשמים אלא שחולקין בענין הגעתה ואופני עשייתה, והנה אם כן התכלית הטוב הוא שהמה מסכימים עליו הוא האמת המשותף המקיים דברי שניהם, וזה היה סיבה לשיזכרו שניהם בשוה בכל מקום ונושאים ונותנים עליהם מאי טעמא דבית שמאי מאי טעמא דבית הלל וכדומה וכמו שאמרו וכו' אלו ואלו דברי אל-הים חיים.

אמנם מחלוקתו של קרח לא היה לשם שמים אדרבא כוונתו למרות עיני כבודו לפי שהם היו כופרים בהשגחת השי"ת ובנבואתו ולא היה בדבריהם דבר אמת כלל לא בפרטי המעשים ואופןם ולא בתכליתם ועיקרם, ולזה קראוהו מחלוקת שלא לשם שמים ולזה אין סופו להתקיים לפי שהשקר המוחלט הוא הרע הגמור והוא נפסד מפאת עצמו ולכן רגזה הארץ מתחת ואבדו מתוך הקהל. ולפי שאי אפשר לכלול את משה רע"ה בכלל מאמר כל מחלוקת שאינה לשם שמים כמו שיוכללו הלל ושמאי במחלוקת שהוא לשם שמים לזה לא נזכר כאן שם משה רק מחלוקת קרח ועדתו גם שהחולק על רבו לא יחשב רבו כחולק עליו פן ישוה לו גם הוא.

והמאירי כתב שהמחלוקת הוא במשיב על דברי חבריו אם שהוא סותר מאמרו או חולק עליו באופן אחר, ואמר התנא שזה המחלוקת ר"ל מהמשיב, כשיהיה לשם שמים ר"ל להשגת האמת ולהכיר הענין, סופה להתקיים כלומר שדבריו ודעתו בתשובתו יתקיימו, אמנם כשהיתה תשובתו על דרך הניצוח והקנטור לא יתקיים, והכל עולה לענין אחד.

והר"ר מתתיהו כתב שלכן זכר במחלוקת לשום שמים הלל ושמאי ולא אמר בית הלל ובית שמאי, כי הם חלקו בהרבה מקומות ואמרו עליהם חז"ל שלא שמשו כל צורכם והיו

ביניהם לפעמים עצומים וניצוחים כדאיתא בפרק האיש מקדש אל יכנסו תלמידי מאיר לכאן שהם קנטרנים ולא ללמוד תורה הם באים, האמנם הלל ושמאי עצמם לא חלקו אלא בשלשה דברים כדאיתא בפרק קמא דשבת וגם בהם לשום שמים.

ואומרו סופה להתקיים אין ענינו שיתקיימו שתי דעות המחלוקת שזה אי אפשר אבל מפני שהיה המחלוקת לשום שמים להוציא הדין לאמתו ולהעמיד חוקי האל-הים ותורתו על תלם לכן אמר סופה להתקיים רוצה לומר שסוף המחלוקת ההוא ותכליתו שהיה כדי שלאמת יצא משפט, יתקיים, ובאמצעותו יודע האמת על בריו.

פרקי משה: לר"מ אלמשינו: שם: ...וסמך לזה הכולל השני, שהוא הפכו, באומ' כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וכו'. והנה בפירוש המשנה הזאת נבוכו המפרשים בהבנת כוונת גזרת סופה להתקיים, כי אם הוא נאמר על השני חולקים, איך אפשר שיתקיימו שניהם יחד, בהיותם חלוקים בסברתם, ואם הכונה היא לומר שלסוף יבואו במוסכם לסברא האמיתית, הנה אין זה קיום המחלוקת, רק הפסד המחלוקת, כי המחלוקת הפכיי למוסכם כנודע. ועוד, שהמשל שהביא לזה ממחלוקת הלל ושמאי איננו צודק לפי זה, כי לא חזר מעולם שמאי לסברת הלל. וכן אין לומר שמלת מחלוקת הוא נאמר על החולק נגד הסברא האמיתית לבדו, ושיאמר שכשחולק לשם שמים ולא לקנתר תהיה סברתו מתקיימת, כי יהיה לפי זה מאמרו אין מובן לו וסותר את עצמו, שאם המחלוקת הוא כנוי אל החולק לאמת, איך יתקיים ויתאמת הסותר לאמת, וגם המשל איננו מסכים עם הנמשל.

אשר על כן לבבי יחשוב, שכוונת התנא היא לומר לנו דברים מתחייבים כפי הטבע, ולא דברים מתחייבים מפאת ההשגחה, ובכך אמר, כי כאשר יאמר אדם מה סברא אחת אמיתית, הנה כשיחלוק עליו אחר, הנה אם הוא חולק לשם שמים, יהיה תכליתו ומחשבתו במחלוקת ההוא להתקיים בפועל דעתו וסברתו, שאומר סברתו להיותו חושב שהוא האמת, ואין תכליתו המחלוקת, רק ידיעת האמת, ובכך אף שיטעה בסברתו, הנה שכרו אתו, כמאמר רד"ל הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, והוא מצד הכונה במחלקותם כאמור.

אמנם כאשר לא יחלוק לשם שמים, לא יהיה תכליתו וסופו לקיים סברתו, רק לסתור סברת חברו לבד, שהתכלית הוא המחלוקת מצד עצמו, ולא קיום סברתו, כי הוא יודע שחברו אומר האמת, אלא שרוצה לחלוק עמו לקנתר כנו', והוא מה שרצה התנא הזה באומ' כל מחלוקת שהוא לשם שמים סופו להתקיים וכו', והוא כאלו אמ' המחלוקת אשר הוא לשם שמים יש לו סגולה טובה, אשר בה יוכר באמת אם הוא לשם שמים, והיא שסופו ותכליתו של החולק הוא שיתקיים דעתו בפועל. והמחלוקת שאינו לשם שמים, הנה אין סופו ותכליתו של החולק שיתקיים דעתו בפועל, שכבר ידע והכיר שחבירו אומר האמת, רק כונתו וסופו ותכליתו הוא לקנתר ולסתור דעת חבירו לבד, ובכך באומ' סופו להתקיים, הוא כאלו אמר שמחשבת החולק ותכליתו במחלוקתו הוא שיתקיים בפועל דעתו.

ואפשר שתהיה הגזרה מסורסת כמשפט בהרבה מקומות, והיא רושם וגדר המחלוקת שהיא לשם שמים, והוא כאלו אמר כל מחלוקת שסופה ותכליתה להתקיים היא לשם שמים, וכל שאין סופה להתקיים אינה לשם שמים, והוא מתיישב על נכון כפי הלשון וכפי הענין בין כך ובין כך בלי דוחק כלל. והביא משל לשני החלוקות גם יחד, שמחלוקת הלל ושמאי היה תכלית כל אחד מהם בלי ספק לקיים דעתו, בחושבו כל אחד מהם שהאמת אתו, ואם היה מכיר שמאי שהאמת עם הלל, היה מודה לו בלי ספק, וזהו לשם שמים, לבקשת האמת. אמנם מחלוקת קרח ועדתו עם משה רבינו ע"ה, נודע באמת שהיה לקנתר, שכבר השיגו מעלת משה רבינו עליו השלום, ושהאמת אתו, רק היו רוצים במחלוקת מצד עצמו, ועל כן נענשו בעונש גדול, להיות תכליתם ומחשבתם רעה, ולא אמר זו מחלוקת משה

וקרח, כי מלת מחלוקת הנזכרת פה, היא נאמרת על דעת החולק לאמת, ולא על האומר האמת, כי לא יקרא חולק רק החולק על האמת, והוא דקדוק נכון ואמיתי.
=צריך לברוק אם כל הקטע שייך לענין ואם אפשר לקצר ??

עקידת יצחק: שער ע"ה: ...והוא עצמו מה שכוונוהו חז"ל (בפרק ה' מאבות) בשאמרו כל מחלוקת שהיא לשום שמים סופה להתקיים וכל שאינו לשום שמים אין סופה להתקיים, אי זה הוא מחלוקת שהיא לשום שמים זה מחלוקת הלל ושמאי, ושאינו לשום שמים זה מחלוקת קרח ועדתו.

והנה בתחלת הענין זה המאמר קשה ההבנה. וזה, כי אחר שכל בעלי מחלוקת אפילו שהוא לשום שמים, מאמריהם סותרים זה את זה, הנה כבר יחלקו בין האמת וההשקר, ואי אפשר שלא יהיו דברי האחד מהם כוזבים. וכאשר היה הטוב אשר לשכל העיוני והמעשי, הם האמת וההשקר, כמו שכתב החוקר (בס' המדות ובמה שאחר הטבע) וזכרנום אצל הן האדם היה וגו' (שער י') הטוב והרע אינם רק המציאות וההעדר, כמו שנתבאר מכמה פנים. הרי ששלשה זוגים הללו, רצוני, אמת ושקר, טוב ורע, מציאות והעדר, הם נרדפים זה לזה בענינים, והנה אם כן מה תועלת במחלוקה, אף על פי שיהיה לשם שמים, כשיתקיים, ומה ההפרש בין מחלוקת שמאי והלל למחלוקת קורח ועדתו, אחר שהכת האחת בשתי המחלוקות כוזבת.
==כעת לא מובן לי כאן ==

אמנם אחר שהובנה כוונת אומרו ואהרן מה הוא כי תלינו עליו, על הדרך שאמרנו, נתבארה כוונתם בשלמות. וזה, כי הם אמרו שכל מחלוקת שהוא כמחלוקת הלל ושמאי, ששניהם מודים בעקר המצוה והעבודה לשמים, אלא שחולקין בענין הגעתה, הנה התכלית הטוב ההוא שהמה מסכימים עליו הוא האמת המשותף המקיים דברי שניהם, וזה סבה לשיזכרו בשוה בכל מקום, ונושאים ונותנים עליהם מאי טעמא דבית שמאי מאי טמא דבית הלל וכדומה, וכמו שאמרו על כלל חכמי התלמוד וכתותיהן הללו מטהרין והללו מטמאין, הללו פוסלין והללו מכשירין וכו', ואלו ואלו דברי אלהים חיים כמו שכתבנו בחלק מיני החיים (תחלת פרשת נח שער יב).

אמנם מחלוקת של קרח שאין בו כוונה לשמים כלל לפי האמת, אדרבה כוונה למרות עיני כבודו, הנה אין בדבריהם דבר אמת כלל, לא בפרט המעשים ולא בתכליתם, ולזה קראו מחלוקת שלא לשום שמים, ולזה אין סופו להתקיים, כי השקר המוחלט הוא רע הגמור, והרע אינו אלא אבדן והפסד נמרץ. ולכן רגזה להם ארץ מתחת ויאבדו מתוך הקהל כמו שיבא בשעת דינם.

ולפי שאי אפשר לכלול את משה רבינו כלל במאמר כל מחלוקת שאינה לשום שמים, כמו שיוכללו הלל ושמאי במחלוקת לשום שמים, לזה לא נזכר כאן רק זה מחלוקת קרח ועדתו. גם שהחולק על רבו לא יחשב רבו כחולק עליו, פן ישוה לו גם הוא.

עמודי שש: לרבי שלמה אפרים איש לונטשיץ: מח"ס 'כלי יקר' 'עוללות אפרים' ועוד: תלמיד מהרש"ל ומהר"ל: פרק יז: [עמ' מד]... ומטעם זה דרשו רז"ל על פסוק חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו, שאפילו בזמן שישראל עובדים עבודה זרה ושלוש ביניהם הנח לו, וביאור הדבר הוא שידוע הקב"ה שבהאריך הימים, על ידי הויכוח שמדרכו להיות בין העובדים מסתמא יתברר האמת וידוע מעצמם כי שקר בימינם, על כן אמר 'הנח לו' כי טוב להמתין להם כדי שמתוך אריכות הזמן יתברר האמת ויזנחו את עצביהם,

אבל בזמן שחלק לבם, אז לעולם לא יתברר האמת על ידי שום ויכוח, כי דעת כל אחד לסתור דברי חבירו אף אם יראה דבריו טובים ונכוחים מ"מ הוא [מתעקש] וחולק עליו, כי מטעם זה אסור להושיב בדין שנים ששונאים זה לזה לפי שדעת כל אחד לסתור דברי חבירו, על כן 'חלק לבם עתה יאשמו' כי אין תקוה שעל ידי ויכוח יתברר האמת באריכות הזמן...

[שם עמוד נג:]: ...שאמרו רז"ל כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופו להתקיים וכו', ובלשון 'סופו להתקיים' יצאו רבים ללקוט ולא מצאו פירוש מספיק על זה מה יתקיים בסוף אם המחלוקת או השלום.

הביאור על זה – שכל דבר אסור או מותר, טמא או טהור, יש בו כמה סברת לטהרו וכמה סברות לטמאו, ובזמן שרוב הסברות או אותן הסברות דמסתברי טפי נוטין לטהרה, אז הוא טהור, וכן להיפך, וכן בדבר אסור ומותר הכל לפי רוב הסברות. והקב"ה הודיע למשה כל הסברות, הן הסברות הנוטים את הטהרה הן הסברות הנוטין אל הטומאה, וטעמו של דבר הוא כדי שאם באיזו זמן מן הזמנים יהיה צורך שעה לשנות מן שורת הדין האמיתי בהוראת שעה כאלהיהו בהר הכרמל וגדעון משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, אז יוכל המורה לסמוך על הוראתו ולהיות נוטה אל אותן הסברות הנוטים לצד ההיפך מן שורת הדין, אע"פ שכבר נתבטלו במיעוטם נגד רוב סברות מ"מ סמוך מיעוט הסברות אל עת לעשות לה' הפרו תורתך ואז אתרע הרוב שכנגדו...

ומטעם זה ארז"ל סוף פרק אחד דיני ממונות שאין ממנין לסנהדרין עד שידע לטהר השרץ מן התורה וכו', וטעמו של דבר שאם אינו יודע לטהר השרץ אז בוודאי לא קבל מרבו אותן סברות ההפוכות ואז לעולם לא יטהר השרץ אפילו בהוראת שעה ששיך בה עת לעשות לה'...

על כן אמרו כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופו להתקיים, כי בזמן שהחולק על חבירו אינו חולק כדי לקנטר ולא בדה מלבו אותו הסברות שהם כנגד האמת אלא שכך שמע מרבו ורבו מרוב עד משרע"ה, אז סופו להתקיים דעת החולק על האמת, כי אע"פ שעכשיו אין דבריו מכוונים ע"פ ההלכה מ"מ לסוף יבוא איזו זמן שיהיו צריכין לקיים גם סברותיו הוראת שעה לעשות מעשה על פיהם דאל"כ למאי נפקא מינה מסרה ה' למשה מסיני, ועיין במסכת עדיות פרק א' מה שפירשו המפרשים על מה שארז"ל ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין וכו', ומשם ראייה לכל דברינו אלה.

אבל במחלוקת שאינו לשם שמים והוא החולק לקנטר ובודה סברות שלא קבל מרבו ולא נאמרו למשה מסיני, יכול להיות שמן העולם ועד העולם לא תתקיים סברתו לעשות מעשה על פיהם כי שמא לא מסרם ה' למשה לפי שידע שלא יצטרכו להם בהוראת שעה לעולם...

[שם עמוד נד:]: ...וכבר ידעת שכל קיבוץ אנשים המתוועדים להתוכח באיזה ענין, אם יש שלום ביניהם שכל אחד אומר דעתו מה שנראה לו על צד האמת ואינו מתכוין לקנטר את חבירו או לסתור דבריו דרך התנגדות, מן ויכוח כזה יכול האמת להתברר, כי כל אחד מודה לדברי חבירו אם רואה דבריו נכוחים, אבל בזמן שאין שלום בין המתוכחים אז לעולם לא יתברר האמת כי דעת כל אחד לסתור דברי חבירו אף אם יראה דבריו נכוחים, כי מטעם זה אסרו להושיב בדין שני דיינים שהם שונאים זה לזה כי דעת כל אחד לסתור דברי חבירו והוא חולק על האמת על כל פנים, לפיכך בזמן שחבור עצבים אפרים וכו' הנח לו...

והמכשלה הזאת תחת ידינו בדור תהפוכות זה שלעולם לא יתברר שום דבר אמת על מכונו מצד שאין שלום בין המתוועדים להתוכח במילי דשמיא או במילי דעלמא...

יערות דבש: רבי יוהנתן אייבשיץ: ח"ב דרוש ח: לט' אדר: והנה יש לדייק באמרו

איזו היא מחלוקת שהיא לש"ש, ומה שאלה הרבה מחלוקות שהם לש"ש, וגם קשה הדיוקים, דקאמר כגון מחלוקת שמאי והלל משמע הא זולת דוגמא הלזו אינה לש"ש, ואחר כך קאמר שלא לש"ש מחלוקת קרח ועדתו, משמע זולת זה הכל לשם שמים וקשיא אהדדי. אבל בעו"ה כל מחלוקת, תהיה מה שתהיה, היצר הרע מפתה ואומר שהיא לשם שמים, ולמצוה גדולה להכניע בוגדים ולשבר זרוע רמה וכהנה דברים רבים. כללו של דבר אין לך מחלוקת שאין יצר הרע מפתהו ואומר שכל הכונה לשם שמים, וח"ו

לומר על מחלוקת שהיא שלא לש"ש, רק א"כ במה יודע איפוא האמת אם היא באמת לשם שמים או לא.

בזאת יודע, אי המחולקים ובעלי ריבות - זולת הדבר שחלקו בו ומנגדים זה לזה - הם אוהבים גמורים בלב ונפש, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל אם אויבים ונוטרים שנאה זה לזה על ידי מחלוקת, זהו שלא לשם שמים, ויחיצב השטן בתוכם, וזהו הסימן מסרו לנו חכמי משנה, איזו היא מחלוקת שהיא לש"ש, כי בכל מחלוקת אומרים שהיא לש"ש, אמרו כמחלוקת שמאי והלל, שאהבו זה את זה וכבדו זה את זה הנאהבים ונעימים, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל כמחלוקת קרח ועדתו, שהיו נוטרים איבה ושנאה וכמעט יסקלוהו למשה וכדומה, זו היא שלא לשם שמים, כי למעלה אהבה ואיש אל אחותו ==לא מובן לי כעת==, וזהו לאות נאמן בכל מחלוקת להבין אם היא לשם שמים או לאו.

ולהבין ענין סופה להתקיים, נקדים שאלת סבי דבי אתונא מ"ש בגמרא דבכורות פרק הלוקח [דף ח ע"ב], דאמרו לריב"ח אימא לן מילי דכדיבי, אמר הוי לן כודנייתא וילדה וכו', אמרי ליה וכודנייתא מי ילדה, אמר להם הי ניהו מילי דכדיבא וכו' ע"ש, ויש להבין מה זו שאלה מחכמים ושכחו שביקשו ממנו דבר כזב, ומה היא התשובה.

...וזו היא כוונת חכמי משנה ז"ל מחלוקת שמאי והלל סופה להתקיים, כי אף על פי שהיום הלכה כב"ה שדבר זה טהור, יהיה זמן שיהיה טמא כדעת ב"ש, כי אין לך דבר שאין לו זמן ומקום וכן להיפך, ולכן זו היא מחלוקת לש"ש כי דברי שניהם סופם להתקיים ושניהם אמת, משא"כ מחלוקת קרח ועדתו שחלק על משה בטלית שכולה תכלת וכדומה, לא היה ויהיה מעולם והוא שקר מוחלט, ולכך אין סופה להתקיים כלל, כעלה נובל וענן כלה, זוהיא מחלוקת קרח, וזו היא שלא לשם שמים והבן. וכזה תבין למה חולדה אינה בים ומה נשתנתה מכל החיות.

אבל הענין ג"כ שאמרו במדרש [ילק"ש ח"ב רמז תרפ"ה] באסתר שנכנסה לאחשוורוש ונסתלקה הימנה שכינה, אמרה אלי אלי למה עזבתני, ודרש במדרש אלי בים אלי ביבשה, והדבר תמוה דמה ביקשה בזה. אבל ידוע כי נו"ן שערי טומאה ומ"ט מתהפכים מרע לטוב, ולכך ישראל שהיו במצרים במ"ט היתה להם תקוה שבאו לקדושה, אבל שער החמישים כולו טמא ואינו מהפך כלל רק טמא, ולכך ח"ו אילו ישראל נשקעו באותו שער....

הון עשיר: ר"ע חי ריקי: אבות שם: שהיא לשם שמים, שאין כוונת החולק לקנטר או לקיים דבריו, אף על פי שידוע בעצמו שהם שקר, אלא מחזיק בדעתו מפני שסובר שבאמת הלכה כמותו. סופה, לעולם הבא. להתקיים, כל צדדי אותו המחלוקת, אף על גב דבעולם הזה א"א לעשות כי אם כדברי האחד מהחולקים. וזהו עצמו המחלוקת של הלל ושמאי כלומר תלמידיהם, שבפירוש אנו רואים ששלשה שנים ומחצה נחלקו הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כדברי ב"ה.

ולא כן היה המחלוקת קרח, כי יודע היה שאין הלכה כמותו בטלית שכלה תכלת ודומיו, אלא כוונתו היתה לבטל דברי משה, וא"כ א"א לומר שדבריו דברי אלהים חיים ושיתקיים כל צדדי אותה המחלוקת לעולם הבא, אלא דברי משה רבינו שדבריו אמת וצדק, כן נלע"ד פי' משנה זו.

יבמות פ"א מ"ד: משנה: בית שמאי מתירין את הצרות לאחים ובית הלל אוסרין... ואע"פ שאלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו בית שמאי לישא נשים מבית הלל ולא בית הלל לישא נשים מבית שמאי, כל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו להיות עושין טהרות אלו ע"ג אלו: [ע"ע עדיות פ"ד מ"ח]

שם בגמרא יד: ת"ש אע"פ שנחלקו בית שמאי ובית הלל בצרות ובאחיות וכו'... לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך שחיבה ורעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנאמר (זכריה ח יט) האמת והשלום אהבו.

רמב"ם: פירוש המשנה: ולא נמנעו אלו מאלו לפי שלא היו חושדין אלו את אלו שיטעו אותם בדבר שסוברין שהוא אסור שיאמרו להם שהוא מותר.

מהר"ל: שם: האמת והשלום אהבו, פירוש לאהוב האמת הוא דבר ראוי אך שיהיה השלום עם האמת ולא ידחה האמת את השלום, ואמרו (יבמות סה:): כי מותר לשנות מפני דרכי שלום, ולפיכך הילל ושמאי אף שהיה ראוי מצד התורה שהיא האמת והיו חולקים זה [עם זה], וכל אחד היה רוצה לבטל דברי חבירו לכך היה ראוי מצד הזה שכל אחד ידחה השני שהוא כנגד שכלו ודעתו, ועם כל זה השלום אהבו והיו נוהגים בשלום ובאהבה:

מהרש"א: לא נמנעו ב"ש לישא וכו' לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, הגם שאי אפשר שיהיו שני הדעות אמת לאמיתו, מ"מ מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם כולם אמת כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלהים חיים נתנו מרועה אחד וק"ל.

❖ עיונים נוספים / מחלוקת לשם שמים ❖

מדרש שמואל (אבות כאן) בשם כמה מחברים, מהר"ל ב"דרך החיים" אבות כאן, נועם אלימלך (ליקוטי שושנה) אבות פ"ה.

פרק ה: בדברי חז"ל

ליקוט גמרות

גמרות: מרגלא בפומיה דאביי... ומרבה שלום עם אחיו ועם קרובו... ברכות יז.

ואל ישנה אדם מפני המחלוקת: פסחים נ:

...אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקות בישראל: מגילה ג.

הצעונים היו מושכין ידיהם מלקחת לחם הפנים מפני קטטה: עיי"ש ובמג"א או"ח סי' נג סק"ו בשם דרכי משה שם יא, וב'מחצית השקל' שם, וב'חיים של שלום' כלל ז: קטטה לדבר מצוה ולקיום הדת, עמ' קמ"ד והלאה. יומא לט.

מעשה בבית הכנסת של טבריא, בנגר שיש בראשו גלוסטרא, שנחלקו בו רבי אליעזר ורבי יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן, קרעו ס"ד, אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן, והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה בית כנסת זה עבודה זרה, וכן היה: יבמות צו:

וראה בנים לבניך שלום על ישראל, אמר ריב"ל כיון דבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה וייבום, רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל, דלא אתי לאינצויי: רש"י: לאינצויי, מי קרוב קודם בנחלה: כתובות נ.

ת"ר אחר פטירתו של רבי מאיר אמר להן רבי יהודה לתלמידו אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שקנטרנים הם, ולא ללמוד תורה הן באין אלא לקפחני בהלכות הן באין: נזיר מט:

ת"ש דאמר ר' יאשיה... וזקן ממרא שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו... על זקן ממרא לא הודו לי שלא ירבו מחלוקות בישראל: סוטה כה, סנהדרין פח:

משרבו זחוחי הלב – רבו מחלוקת בישראל, משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן – רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות: רש"י: זחוחי הלב, שאין מטין את אונם לשמוע יפה מפני רבם וסומכים על ביתנם לקדקד שמועתם. סוטה מז:

...מקמי פלגאה ניקום?... רש"י: בעל מריבה שהיתה לו מריבה עם מר עוקבא שהיה אב ב"ד כדאמרינן בפ"ק בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות. גיטין לא: [רש"י: ללמדנו שאין לכבד בעל מחלוקת].

אמר רב יהודה לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו אין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא: בבא מציעא נט.

רבן גמליאל... שלא לכבודי עשיתי [להחרים את רבי אליעזר] אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל: בבא מציעא נט.

ויהי כי החל האדם... ובנות יולדו להם, רבי יוחנן אמר רבייה באה לעולם, ריש לקיש אמר מריבה באה לעולם: בבא בתרא טז:

ת"ר ג' דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת... מהרש"א: אל תהיו במחלוקת, ולא אמר אל תחלוקו, לפי שלפעמים לא הוזהר אדם מלחלוק עם חבירו כשעבר עליו הדרך, אבל אמר אל תהיו עושין גורמי המחלוקת... בבא בתרא קמז.

...וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. רש"י: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן. סנהדרין ו:

רבי יהושע בן קרח אומר מצוה לבצוע שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, והלא במקום משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע, וכן בדוד הוא אומר... סנהדרין ו:

אמר רב הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא – כיון דרווח רווח, אביי קשישא אמר דמי לגובא דגמלא – כיון דם קם: סנהדרין ז.

אדם יחידי נברא מפני המשפחות שלא יהו מתגרות זו בזו: סנהדרין לח.

מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, מרבין תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות: סנהדרין פח:

ירבעם – שעשה מריבה בעם: סנהדרין קא:

אמר ר' אלעאי אין העולם מתקיים אתא במי שבולם את פיו בשעת מריבה שנאמר (איוב כו ז) תולה ארץ על בלימה, רבי אבהו אומר מי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר (דברים לג כז) ומתחת זרועות עולם: חולין כח

רב אשי אמר לא נתכהן פנחס עד ששם שלום בין השבטים, שנאמר (יהושע כב) וישמע פינחס הכהן ונשיא העדה וראשי אלפי ישראל וגו': רש"י: ששם שלום בין השבטים, בימי יהושע שבט בני גד ובני ראובן שבנו את המזבח בעבר הירדן ובקשו שאר השבטים לעלות עליהם לצבא ושלחו את פנחס לדבר עמהם. זבחים קא

אין אליהו בא אלא להשוות המחלוקת: עדויות פרק ח

אין מושחין מלכים אלא מפני המחלוקת מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יהוא מפני יורם ואת יואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול הימנו שתי שנים. תוספתא סנהדרין פ"ד

ירושלמי

ירושלמי: מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת: פאה א

היו מבקשין להתיר דמן של בעלי מחלוקת: פאה א

רבי צוה ג' דברים בשעת פטירתו... ואל תספידוני בעירות... מפני המחלוקת: כלאים פ"ט

מפני מה באין זועות לעולם... ורבנן אמרו מפני המחלוקת: ברכות פ"ט

מפני מה נוהגים ב"ד שלמטן בכבוד שלא ירבו מחלוקת בישראל: פסחים פ"ו.

ג' עיירות היה קטמוס שלהן עולה לירושלים בעגלה, כבול... ושלשתן חרבו, כבול מפני המחלוקת: תענית ד

על החולקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלוק עלינו את השווין: שקלים ג

מדרשים

מדרשים: למה אין כתיב בשני 'כי טוב' – שבו נבראת המחלוקת. אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם אין בה טוב מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה:

בראשית רבה ד

שלום אמר אל יברא שכולו קטנות: **בראשית רבה ח**

קשה היא המחלוקת כדור המבול: **בראשית רבה כו**

צוה אותן [-יעקב את בניו] על המחלוקת, אמר להם תהון כולכון אסיפה אחת, הה"ד (יחזקאל לו) ואתה בן אדם וגו' קח לך עץ אחד לבני ישראל חבריו וגו'. נעשו בני ישראל אגודה אחת – התקינו עצמן לגאולה, מה כתיב אחריו ועשיתי אתכם לגוי אחד וגו':

בראשית רבה צח

אין דבר טוב ואין שלום יוצא מתוך מריבה, קין לא נגע באחיו אלא מתוך מריבה: **שמות רבה ל, ספרי תצא רצב**

מה אם העליונים שאין להם קנאה ולא שנאה ולא מצות ומריבות צריכין שלום, התחתונים שיש בהם כל המידות הללו על אחת כמה וכמה: **ויקרא רבה ט**

ובשפלות ידים – על ידי שנשתפלו ישראל מלחנות במחלוקת... : **ויקרא רבה יט**

כמה קשה המחלוקת שבית דין של מעלה אין קונסין אלא מבין כ', וב"ד של מטה מבין י"ג, ובמחלוקתו של קרח תינוקות בן יומן נשרפו ונבלעו: **במדבר רבה יח**

כמה קשה המחלוקת שכל העוזר במחלוקת הקב"ה מאבד את זכרו: **במדבר רבה יח**

ארבע נקראו רשעים... בעל מחלוקת: **במדבר רבה יח, פסיקתא דר"כ ל ד**

מחלוקת – מ' מכה, ח' חרון, ל' לקוי, ק' קללה, ת' תואבה: **במדבר רבה יח**

כל המחזיק במחלוקת עובר משום ולא יהיה כקרח: **במדבר רבה יח**

תנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה ולא תחרחרו זה עם זה שלא יאמרו מלאכי השרת תורה שנתת להם אינן עוסקין בה והרי איבה ומחלוקת ותחרות ביניהם: **שהש"ר ה**

אמר הקב"ה עדיין לא נבנה בית המקדש ואני מכניס מחלוקת במלכות בית דוד? אלא יבנה המקדש ואח"כ מה דהוי בסופה הוי: **קהלת רבה ר ג**

הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו ואל תבוא לבין מחלוקת: **אבות דר"נ כט**

מה זה [-אדוניה] בעל מחלוקת, אף זה [-אבשלום] בעל מחלוקת: **ילק"ש מלכים א קסו**

מנין שאסור להתגרות זה בזה שנאמר (דברים ב יט) וקרבת מול בני עמון את תצורם וגו', והלא דברים ק"ו ומה עמון ומואב שאסמר הכתוב לא תדרוש שלומם וטובתם נאמר בהם אל תצורם ולא תתגר בם, ישראל זה לזה על אחת כמה וכמה: **משנת רבי אליעזר פ"ד**

מכילתא, ספרי

מכילתא דר"י: יתרו: ומפני מה לא ניתנה תורה בארץ ישראל... דבר אחר שלא להטיל

מחלוקת בין השבטים, שלא יהא זה אומר בארצי נתנה תורה, וזה אומר

בארצי נתנה תורה, לפיכך נתנה תורה במדבר, דימוס פרהסיא, במקום הפקר.

מכילתא דרשב"י: פרק יט: ויחן שם ישראל נגד ההר להלן ויסעו בני ישראל ויחנו בני ישראל נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת וכאן הוא אומר ויחן שם חנייה אחת ניתן בלבם כדי שיאהבו זה את זה ויקבלו את התורה.

ספרי: פרשת פינחס פיסקא קלט: איש על העדה זה יהושע שנאמר לחם אבירים אכל איש (תהלים עח כה) ולמה [לא] פירשו הכתוב שלא להטיל מחלוקת בין בניו ובין [בני] אחיו.

ספרי: פרשת כי תצא פיסקא רצב: כי ינצו אנשים, אין שלום יוצא מתוך ניצות וכן הוא אומר (בראשית יג ז) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, מי גרם ללוט שפירוש מאותו צדיק הוי אומר זו מריבה, וכן הוא אומר כי יהיה ריב בין אנשים, מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה.

משנת רבי אליעזר: פרשה ד: בשלשה מקומות ויתר הקדוש ברוך הוא על ע"ז ולא ויתר על המחלוקת, ראשונה בימי דור אנוש, הן הן התחילו לעבוד ע"ז שנאמר אז הוחל לקרוא בשם ה', ולפי שהיה ביניהן שלום האריך להן הקדוש ברוך הוא, אבל דור המבול שהיו גזולין וחומסין זה את זה והיו באין לידי ריב וניצה, לא ויתר להן הקדוש ברוך הוא, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם.

שנייה בדור המדבר, כשבאו ישראל לידי מעשה העגל מחל להן הקדוש ברוך הוא, אבל כשהיו באין מחלוקת לא ויתר להן, בכל מקום שאתה מוצא וילנו אתה מוצא שם מכה, וגדולה מכולן מחלקתו שלקרח.

השלישית משנחלקו עשרת השבטים על שבט יהודה ולא היה ביניהן שלום, נעשו אלו פורענות לאלו ואלו פורענות לאלו, כשהיו אלו חוטאין היה הקדוש ברוך הוא מביא אלו ופורעין מהן, וכשהיו אלו חוטאין היה הקדוש ברוך הוא מביא אלו ופורעין מהן. כשחטאו עשרת השבטים באו שבט יהודה ובנימין ונפרעו מהן, שנאמר וירדף אחרי ירבעם, וכשחטאו שבט יהודה ובנימין באו עליהן עשרת השבטים ונפרעו מהן, שנאמר ויהרג פקח בן רמליה ביהודה מאה ועשרים אלף.

ר' מאיר אומר קשה היא המחלוקת, אפילו מחלוקת שהיא לישובו של עולם, שנא' ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים וגו', ולפי שכתוב ויבדל בין מים למים, לפיכך אין כתוב בו טוב, והרי דברים קל וחומר ומה אם מחלוקת שהיא לישובו של עולם לא נאמר בו כי טוב, מחלוקת שהיא לחרבנו של עולם על אחת כמה וכמה.

ר' יהודה אומר קשה היא המחלוקת, אפלו לעשות סייג למצות, שכן מצינו בבני גד ובני ראובן שאמרו למשה יתן את הארץ הזאת וגו', ומפני מה בחרו בה מפני שהיה להן מקנה הרבה והיו מבקשין להתרחק מן הגזל, ולפי שפירשו הן מישראל תחלה לפיכך הוגלו תחלה, שנא' ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור, ומה אם שפירשו מחבריהן כדי להתרחק מן הגזל כך נענשו, הפורשין מחבריהן מפני השנאה והתחרות על אחת כמה וכמה.

ר' שמעון אומר כל שלום שבין אדם לחבירו ואין אחד מהן יכול להוכיח את חבירו אינו שלום, שנאמר ועתה השבע לי באלהים הנה, זו שומת שלום, מה הוא אומר שם ויאמר אברהם אנכי אשבע, ואף על פי כן והוכיח אברהם את אבימלך, והשלום ביניהן כמות שהוא.

קשה היא המחלוקת שהיא שקולה כדור המבול, נאמר כאן נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, ונא' להלן המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, אנשי שם אנשי שם לגזירה שוה.

קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי מלקות, שנאמר כי יהיה ריב בין אנשים והיה אם בן הכות הרשע, מי גרם לו ללקות הוי אומר זו המחלוקת.

קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי סכנת נפשות, שנאמר ויבחר לו לוט, היה בספק ליאבד עמהן לולי זכותו שלאברהם, שנאמר ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי חולי, שנאמר וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו, מי גרם לזה החולי הוי אומר זו המחלוקת. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי קציצות כף, שנאמר וכי ינצו אנשים וקצות את כפה. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי מיתה עצמה, שנאמר וכי ינצו אנשים ונגפו ואם אסון יהיה...
 מניין שאסור להתגרות זה בזה, שנאמר וקרבת מול בני עמון אל תצרום ואל תתגר בם, והרי דברים קל וחומר מה אם עמון ומואב שאמר הכתוב לא תדרש שלמם וטבתם, נאמר בהן אל תצרום ואל תתגר בם, אנו זה לזה על אחת כמה וכמה.

מסכת דרך ארץ: פרק ז הלכה לז: ואם גזלוך חביריך בין בישיבה בין בהיסבה, עשה

עמהם שלום כדי שיבא שלום וינוח על משכבך. וכן היה ר' אלעזר

הקפד אומר אהבו את השלום ושנאו את המחלוקת. גדול השלום שאפילו בשעה שישראל עובדין עבודה זרה ויש שלום ביניהם, אומר הקדוש ברוך הוא אין רצוני ליגע בהן שנאמר (??) חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל בדבר מחלוקת מהו אומר (??) חלק לבם עתה יאשמו, הא גדול השלום ושנאה המחלוקת.

כיצד, עיר שיש בה מחלוקת – סופה ליחרב, ואמרו חכמים מחלוקת בעיר – שפיכות דמים. בית הכנסת שיש בה מחלוקת – סופה ליחרב. בית שיש בו מחלוקת – סופו ליחרב, ואמרו חכמים מחלוקת בבית – זימה. שני בתי דינין והם בעיר אחת וביניהם מחלוקת – סופן למות, ואמרו חכמים מחלוקת בבית דין – חורבן העולם.

❖ פרק ו: ראשונים ❖

שאילתות: פרשת קרח שאילתא קל"א: שאילתא דאסיר להון לדבית ישראל למיעבד פלוגתא, דכיון דקיימי בפלוגתא אתו למיסנא הדדי ואמר רחמנא 'לא תשנא את אחיך בלבבך', ולא מיבעיא דזוטר בעי למיכף לרבה אלא אפילו רבה מיבעי ליה למיכף לזוטא, דלא תהוי פלוגתא דכתיב ויקם משה וילך אל דתן ואבירם וגו', ואמר ריש לקיש מיכן שאין מחזיקין במחלוקת, ואמר רב יהודה אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו דכתיב ולא יהיה כקרח וכעדתו, רב אסי אמר מיצטרע כתיב הכא לו וכתיב התם ויאמר ה' לו עוד הבא נא ירך וגו'.

א"ר חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה... ברם צריך למימר אילו תלמידא דחזא ביה ברביה מילתא מי צריך לאוכוחיה אי לא...
 זוהר הרקיע כברהתעורר בדבריו וכן באחרונים העמק שאלה כאן וגליוני הש"ס סנהדרין ==

אגרת הרמב"ם: נכתב לתלמידו הר"ר יוסף ב"ר יהודה: על פיתרונם הרב קאפחב"אגרות הרמב"ם",
 הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' קכה והלאה:

וממה שאתה צריך לדעת בני [-קורא לתלמידו ר' יוסף "בני"] ... אלא שאין מידותי כמידותיך כי אני מוחל על כבודי מאד, ואתה אינך יכול להתאפק, אני חניכוני הגיל והנסיון נוסף למה שמחייב העיון.

...כלל רביעי, אני אתאר לך מקצת מידותי ואע"פ שאתה מכיר את כולן, דע שיש אצלי כאן בעיר אנשים שאינם מפורסמים בעיר ואין להם לא מעלה ולא יכולת, יש בהם מן הגאווה והקנאה עד כדי כך שלא עיינו בחיבור הגדול הזה ולא ראוהו כלל, כדי שלא יאמרו עליהם שזה זקוק להיעזר בדברי פלוני והרי הוא למטה ממנו בחכמה, וחוששים למה שיאמרו עליהם בני אדם בכך, והרי הם במשך הזמן כאשר ימשש העור באפילה.

...ואני יודע ברור שכל שנתפרסם שמי שם [-בבגדאד] יותר מביאו דוחק הנסיבות, הוא וכל מי שרוצה שתהא לו מעלה בעיני הבריות, להמעט את חיבורי ולהראות לבני אדם שהם יותר שלמים מכדי להזקק לעיין בו, ואף חולקים עליו, ואילו רצה אחד מהם לחבר היה מחבר יותר טוב ממנו בזמן קצר...

וכל זה, חי ה' בני, אינו מצער אותי, ואפילו ראיתיו ונעשה בנוכחותי, אלא הייתי מדבר בנימוס ושותק, או עונה לפי המצב... ואין אני דואג לנצחון עצמי, כי כבודי העצמי ומידותי לדעתי הוא להתעלם מן הסכלים, לא לנצח אותם במילים, והאי צורבא מרבנן קודשא בריך הוא תבע יקריה. ויש ללמד עליך בני זכות, שאני כאביך ורכך ולא יכולת להתאפק, אבל נצטערתי מאד בצערך שהיית צריך להתעסק בזה. ואתה כאשר תלמד בעזרת ה' [-ספר הדין] ותחנך ותבין למי שמבין ותפרסם מעלותיו ותועיל לבני אדם בו, יהיה זה חביב עליך ועלי מן ההתנצחות עם שני אלה.

...אבל זה ר' זכריה הוא איש פתי... ומדמה שהוא יחיד בדור... וכפי שספרו לי שאתה חרפת אותו וכיניתו זקן מטורף ושלחת בו לשונך, כתבתי בכלל אותו המכתב כי האומרים דבר זה הוכלי רכיל הם, ושלא תרשה לעצמך לעשות כדבר הזה... ונזהרתי בכל מה שיעצתני בני, כי יודע אתה ענותנותי עם כל אדם, ושאני מתנהג בשויון עם הקטן ביותר, אלא שחרגתי ממידותי באותו מכתב בגלל עצתך.

ואשר אני רוצה ממך בני היקר, למען ה' ולמעני, אל תעשה את האיש הזה למטרה, אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן, ולא יתכן שאתה הבחור תתפרץ כלפי איש זקן ויושב בישיבה. והאל ישמרך מלהשפיל מי שהוא גדול בעיני בני אדם, ואף מאחל אני לך שתכבד מי שהוא קטן בעיני הבריות.

...כללו של דבר, רצוני ממך אם אתה תלמידי, שתתנהג במידותי, והוא היותר מתאים לך, שתתחרף ואל תחרף, ואל תפקיר דיבורך, שים בהם לנגדך מורא שמים תחילה, וביקורת בעלי התבונה והדת בסוף. ושית מטרתך עם האיש הזה אם לא תוכל להשלים עמו, שלא תכשל נגדו במאומה, ויכול האדם להשיב ולבקר ולהתנגד בדרך ארץ וידידות, אל תחרוג מדעתי בשום אופן.

אגרת התשובה: לרבינו יונה וחייבים ישראל לברור אנשים ברורים שיטילו שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, שיהא בידם כח לכוף ולהכריח בני אדם על השלום. ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים שיודעים לפייס ולרצות בני אדם ולהטיל שלום, ולא יהיו כעסנים ורגזנים, שנאמר (משלי טו יח) איש חמה יגרה מדון. ונאמר (שם טו א) מענה רך ישיבה חמה. ואמרו בתלמוד (תענית כב) על המטילין שלום גברי בדיחי אנו ומשוין שלמא. ואמרו רז"ל (שם) על האנשים האלה שהם מטילים שלום בשמחה ובוטב לבב כי מובטח להם שהם בני העולם הבא.

שערי תשובה: ג נט: מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומושכי העוץ הרי הוא נענש מפשעיהם לכל חטאתם, ועובר בלאו

שנאמר ולא תשא עליו חטא –

– ונאמר (הושע י ט) מימי הגבעה חטאת ישראל שם עמדו לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עולה, פירוש אם שם עמד הדור הזה לא השיגה אותו בגבעה מלחמה לבער הרע כאשר השיגה מלחמה לבני הדור ההוא, 'שם עמדו' כמו אם שם עמדו. וכן (בראשית מד כב) ועזב את אביו ואם עזב. ר"ל ממין חטא גבעה היתה חטאתם, אכן הם היו טובים מאלה כי נקהלו ועמדו על נפשם לבער הרע, ונאמר (שופטים ה כג) אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו אורו יושביה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים, ונאמר (דברים א יז) לא תגורו מפני איש, וכל מי שהוא לשם יתברך ימסור נפשו על קדושת השם שנאמר (שמות לב כו) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ונאמר (במדבר כה ז) וירא פינחס ויקח רמת בידו, וחובה על כל ירא, אף כי אוהב טהר לב, להעיר קנאה כי יראה והנה יד שרים וסגנים במעל, ואמרו רבותינו (ב"ר כו) כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, שנאמר (עזרא ט ב) ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה.

רמב"ן: חידושי בבא מציעא נט: ותמהני למה ברכוהו לר' אליעזר הרי לא היה חייב אלא נדוי בלבד שמנדין על כבוד הרב כמו שמצינו בעקביה בן מהללאל (ברכות ט), וי"ל שכיון שלא רצה לחזור ואמר חרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש ומן השמים יוכיחו מחזי להו כאפקירותא שהיה מחזיק במחלוקת יותר מדאי לפיכך ברכוהו, ואפשר שהם היו אומרים מפי השמועה והוא אומר כך היא בעיני (סנהדרין פח): לפיכך לא קבלו ממנו כל ראיות שבעולם, ואלו הורה למעשה בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא לפיכך החמירו עליו וברכוהו.

החינוך: מצוה עא: שלא לקלל את הנשיא... משרשי המצוה לפי שאי אפשר לישב בני אדם מבלי שיעשו אחד מביניהם ראש על האחרים לעשות מצותו ולקיים גזרותיו, מפני שדעות בני אדם חלוקין זה מזה ולא יסכימו כולם לעולם לדעת אחת לעשות דבר מכל הדברים, ומתוך כך יצא מביניהם הביטול והאפיסה בפעולות, ועל כן צריכין לקבל דעת אחד מהם אם טוב ואם רע למען יצלחו ויעסקו בעסקו של עולם, פעם ימצא בעצתו וחספו תועלת רב ופעם ההיפך, וכל זה טוב מן המחלוקת שגורם ביטול גמור.

ומאחר שהממונה לראש סיבה אל התועלת שאמרנו, הן שהוא גדול להדריכנו בדרכי הדת או גדול במלכות לשמור איש מרעהו שתקיף ממנו, ראוי הדבר וכשר שלא נקל בכבודו,

וגם שלא לקללו אפילו שלא בפניו, וכל שכן בפני עדים, כדי שלא נבוא מתוך כך לחלוק עמו, לפי שההרגל הרע שאדם מרגיל עצמו בינו לבין עצמו הוא סוף מעשהו, והמחלוקת עליו כבר אמרנו ההפסד הנמצא בשבילו.

חינוך מצוה תצ"א: למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצוות התורה ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה בעל כרחם... וזאת אחת מן המצוות המוטלות על הצבור כולן שבכל מקום ומקום... ויש לנו ללמוד מזה שאף על פי שאין לנו היום בעוונותינו סמוכים, שיש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם שיהיה להם כח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם, בממוץ או אפילו בגוף, על עשיית מצוות התורה ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו.

ואל הממונים ג"כ ראוי ליישר דרכם ולהכשיר מעשיהם ויסירו חרפת העם מעליהם פן יענו אותם על מוסרם שיטלו קורה מבין עיניהם, וישתדלו תמיד בתועלת חבריהם הסמוכים עליהם ללמדם דרך האמת ולתת שלום בכל כחם ביניהם, ויטשו ויניחו וישכיחו מלבם כל תענוגיהם, ועל זה ישיתו לבם ובו יהיה רוב מחשבותם ועסקיהם, ויתקיים בהם מקרא שכתוב והמשכילים יזהירו כוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. משרשי המצוה לפי שאי אפשר לישוב בני אדם מבלי

❖ עצה למנוע מחלוקת בין בניו בירושה

ספר חסידים: סימן תקסט: אדם שיודע שבניו בני מריבה לא יגרום שיבואו לידי מחלוקת בעבור הירושה, יחלוק בחייו וימנה אפוטרופוס על שלו בפני עדים כדי שיהא שלום לאפוטרופוס ולזרעו, וכתוב עליו ועל כיוצא בו (משלי יד לב) וחוסה במותו צדיק, (שם יג כה) צדיק אוכל לשובע נפשו בשבתות וימים טובים (פארמא תתקנט).

❖ עצות למנוע מחלוקת אפילו בדברי מצוה

סימן תשנו: צדיק אחד היה רגיל להתפלל בר"ה ויוה"כ כי הצבור בחרו בו לפי שהיה צדיק, ובסוף ימיו לא רצה להתפלל, אמרו לו למה לא תתפלל עתה כמו בכל השנה אמר להם אם אתפלל ואמות יאמר בני אני רוצה להתפלל תחת אבי, ואני חפץ שבימי יתפלל אדם הגון, תבקשו לפלוני בן פלוני שהוא צדיק וחכם בתורה וגומל חסדים, ועל זה נענש עלי הכהן שהיה לו להעביר בניו ולבחור בכהנים צדיקים, וכתוב לא מיחה בהם לפני בני ישראל כי המצות אינן ירושה, אף על פי שכתוב (דברים לג ד) מורשה קהלת יעקב, וכתוב (תהלים סא ו) ירשת יראי שמך (שם קיט קיא) נחלתי עדותיך, כגון שממלא מקום אבותיו, וכגון מלך וכהן גדול, אבל מצוות אינן ירושה, אלא הזקן הצדיק בעיר הוא יקשור ספר תורה ולא אחר שנאמר (ירמיה ב ח) ותופשי התורה לא ידעוני, וראוי לצדיק זקן להתפלל בראש השנה ויום הכפורים.

ואם רואה שמחלוקת עושים עליו שלא להתפלל לא יתפלל אף על פי שאחר שאינו הגון יורד לפני התיבה להתפלל זה חטאת על אותם שיכולים למחות ואינן מוחים.

=חדש= סימן תשס: שצריך לצדקים מקיימים התורה לישוב מימין הנכבד ובימין התורה... אבל בעבור שלום לא יהא שום צדיק מקפיד אנא ישב, כי לא מקומו של מכבדו, ואם משימים אותו למטה ואחרים שאינם טובים כמוהו למעלה, אל יקפיד.

סימן תשסא: אם יש בעיר שנים, צדיק ושאינו צדיק, הגון ושאינו הגון, שיודעים לתקוע בשופר, יתנו להגון לתקוע, ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר, ויראי שמים לא היו מוסרים קרבנותיהם אלא לכהנים צדיקים.

סימן קפט: ואם לחכם תלמידים ואחד עוסק לקנטר את הרב ואת התלמידים חביריו, מוטב לגרש את האחד לתקנת האחרים הטובים שנאמר (משלי כב י) גרש לץ ויצא מדון, וכן לענין

עבדים ושפחות אף על פי שאינו גונב לו ואינו מקנטר אותו אלא לאותן שבבית מוטב לגרשו שמבקשים נקמה על אותו שיש [בידן] למחות ואינו מוחה או בידו לגרש ואינו מגרש, אבל במינקת לא יוכל לגרש כשהתנוק מכיר את מניקתו. ואם יש לו לאדם בנים ואחד בעל מחלוקת, או שירא פן יחטיא אחיו, מוטב שידחה את הרשע בשתי ידים ואל יאמר והלא אמרו חכמים תהא דוחה בשמאל ומקרב בימין, במקום שחב לאחרים יותר יבא לרעה אם לא ידיחוהו, שהרי דוד לפי שקרב את אבשלום הרי כמה נפשות נהרגו בשבילו.

❖ אם מתקוטטים מוטב לישוב ביחיד

סימן שמג: כתיב (תהלים קלג א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. אחים גם בגימטריא בנים, ר"ל שני אחים או אב ובניו כשהם בקטנות ובכעס וכן הרב לתלמידיו אף על פי שילמדו תורה ממנו כיון שמתקוטטים יחדיו מוטב שלא יהיו יחדיו, מפני שמצער, ואל תאמר דוקא מפני שהאב מצטער והרב מצטער אלא אפילו הבן מצטער ע"י האב מוטב שיפרדו כיון שאינן יכולים לסבול יחד. [-ע"י] גם בקטע הקודם סי' קפט]

❖ עצה למנוע מחלוקת בענין מקום ישיבה בבית הכנסת

סימן תשנט: מעשה באחד שאמר אני רוצה לשבת אצל הארון שתהא תפילתי יותר נשמעת, אמר לו החכם הרי כתיב (משלי כה ו-ז) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד, כי טוב אָמַר לְךָ עֲלֵה הִנֵּה מַה שְּׁפִילֶךָ לפני נדיב, וסמוך ליה (פסוק ח) אל תצא לריב מהר, וכשתשב אצל הארון יתקוטטו עמך היושבים, ומוטב לך לשבת ברחוק כדי שלא תהא מריבה, ויותר תהא תפלתך נשמעת כשלא תגרום מחלוקת בבית הכנסת. ולא שמע לעצתו ונגזר שנתגלגל הדבר שישב באבילות ולא ישב מעולם שם, לכך טוב לאדם שישב ברחוק בלא מחלוקת ולא יגרום מחלוקת.

וכתב על זה ב"עלוזו חסידים" למהר"א פאפו ז"ל [דף צ.]: והן בעון פשתה המספחת ורבה רעת האדם בארץ שמרבים במחלוקת על מקומות בית הכנסת ועל עליות ס"ת וכדומה מחמת שמבקשים גדולה וחומדים כבוד, וכל אחד מתנשא לאמר אני גדול ולי נאה הגדולה והכבוד שאני נותן כך וכך ממון, והאי תיגרא דמי לבידקא דמיה כיון דרוח רוח, עד שאש להבת המחלוקת עולה, וכמה ממון וכמה נפשות נשקעים ונאבדים על עסקי חנם, ולו חכמו ישכילו ויכירו בדופי בקשת הכבוד ורעת המחלוקת ומעלת השלום כי רב הוא ושהכל הבל הבלים לא ילכו אחרי ההבל, ה' ברחמיו יהיה פוקח עורים וינחנו במשרים בדרך, עכ"ל.

סימן תתיא: אין יכולים מדין תורה לקבוע מקום בבהכ"ס לירשו, וראיה דאמר ר' יונתן לא שנו אלא שבידם למכור בית עם, אבל בית הכנסת לא, כיון דמעלמא אתי הוי של רבים ולא מצי לזבוני ליה ועוד הרבה ראיות. ומה שיושבים במקום אבותיהם כדי שלא יעשו מחלוקת. וזה לא יתכן שיאמר אחד יש לי שני מקומות בבהכ"ס אחד מאבי ואחד מאבי אבא אמכור אחד מהם או אני לא אתן לאדם לישוב שם אלא למי שאני חפץ, לאו כל כמיניה, ישב במקום אחד ואין לו רשות במקום אחר.

❖ למנוע מחלוקת בין איש ואשתו

סימן תקס"ג: [- כפי שמוכח בהרחבת דברים ב"עלוזו חסידים" להר"א פאפו ז"ל על פי ספר חסידים כאן:] מי שיש לו אב או אם בעלי מחלוקת עם אשתו, ואם יאמר הוא לאשתו שתשתוק ויגער בה היא תהיה במחלוקת עם בעלה, מוטב לשתוק ולא ידבר לא לכאן ולא לכאן.

ואם אביו או אמו בעלי קטטה ויודע שעל חנם מתקוטטים, והדין עם אשתו, לא יתכן לכעוס על אשתו כדי לעשות נחת רוח לאביו ולאמו.

[אבל לא יאמר לאביו ולאמו בפני אשתו שהדין עם אשתו ואין הדין עמהם, שהרי זה סותר את דבריהם וצער הוא להם, ומה גם דלמיחש בעי שמא גם הוא תועה מדרך השכל מחמת שדעתו קרובה אצל אשתו ואין אדם רואה חובה לעצמו... - הוספת הר"א פאפו ז"ל.]

[ומצות אב ואם אם בישישים חכמה, שאם יש להם תרעומות ותלונות וקטטות עם אשת בניהם, לא יגלו הדבר לבניהם, ואף אם חוששים שתהיה אשה מספרת על בעלה פרשת העבור באופן אחר ויתלה החסרון בם, אל יחוש לזה והכל יסבלו, וכל מה שיסבלו מהבל ימעט נגד מה שאמר הקב"ה ששמו הנכתב בקדושה יחמה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו, על אחת כמה וכמה צריך לסבול האדם לא לגרום מחלוקת בין איש לאשתו, ולהטיל שלום בין איש לאשתו, וכל שכן שלא יגלו דברים שביניהם החוצה אל העין כי זה אולת וכלימה מקור משחת שידברו מי רם ומי תחת וכבוד אלקים הסתר דבר, ובוזה יהיה זווגם נאה. - הוספת הר"א פאפו ז"ל.]

❖ במקום שיש מחלוקת ביני ממונות יעסוק החכם בסדר נזיקין תחילה

סימן תתרי"א: ההולך לדרך לארץ מרחקים למקום תורה ובידו כסף כנגד שיוכל ללמוד ב' סדרים ילמוד תחלה מה שנוהגים תדיר ויוכל ללמד לאחרים, שאם ילמוד תחלה סדר קדשים ועדיין אינו יודע סדרים שצריכים להם בכל יום כמו שחייטת חולין ושבת וברכות וכיוצא בהם כי כשלומד אלו יהיה בלבו כדי ללמד לאחרים ולא יתכן לאותם שלא למדו עדיין מסכתות הצריכים להם להורות בכל יום שילמוד להם מסכתות שנוהגים לימות המשיח, ובמקום שיש מחלוקת במשא ומתן צריך לעסוק בסדר נזיקין ואפי' כשלומד שאר סדרים כדרכי יהודא [בברכות כ. איתא דבזמן רבי יהודה כולא תנוי בנייקין הוה].

❖ סימן שיבוא לידו מחלוקת

סימן תרפב: הרואה בחלום מתקן בצק למצות ורואה הצית אש בתנור, למחר יעשה מחלוקת עם שום איש, ויבקש רחמים שיהא לשם שמים ושלא יחזיק במריבה. = כי מצות לשון ריב ומצה, ואש מרמוז על הכעס ומחלוקת כדאיתא על הפסוק לא תבערו אש ביום השבת, שלא תבערו וכו' - פירוש קדמון לספר חסידים. וב"מקור חסד" לספר חסידים מציין לדברי הוזה"ק פנחס רנ: דמסה איהי מצותא עיי"ש עור..

❖ בזכות האהבה בין אנשים זוכים לשלום

סימן ריד: ואם ראית מדינה שעמי הארץ בה ויש שם שלום ושובע ואין מזיק להם מאומה ואין בהם תורה דע שאין ביניהם ת"ח או יש ואינו מוכיח, שאין דומה מי שחוטא בשוגג למי שחוטא במזיד א"כ הם כולם שוגגים או גמ"ח יש ביניהם, או אהבה יש ביניהם.

❖ הצדיקים עושים שלום בין בעלי המחלוקת בבית דין של מעלה

סימן תתשע"א: [-כפי המובא ב"יעלו חסידים" לספר חסידים כאן:] המתים מתווכחים בבית דין של מעלה על מחלוקת שהיה ביניהם בחייהם, והצדיקים עושים ביניהם שלום, ופעמים שלא ימחל עד שמקבל עליו עליו להעשות לו שום צער [-לזרעו] לכפר עליו.

ספר המשלים: לר"י גיקטיליא: סימן ע"ח: למה המחלוקת דומה בהמון - לנקב בכלי. פירוש, כשהשי"ת רוצה להטיב לעולמו ומשלח ברכותיו וטובותיו ויש בין הבריות מריבות ותחרות, דומות הבריות לכלי מנוקב, שאע"פ שנותנין בו משקין הם יוצאים דרך הנקב, כן אע"פ שברכותיו של השי"ת באים עליהם, מיד הם הולכים ובורחים מהם מאחר שיש ביניהם מחלוקת, שהמחלוקת דומה לכלי מנוקב שאינו מחזיק כלום, וזהו שאמר הנביא (הושע י ב) יחלק לבם עתה יאשמו, ואין הפרש בין עם שיש ביניהם מחלוקת או אנשי הבית שיש ביניהם מריבה ותחרות, שאין הברכה מצויה ביניהם.

סימן ע"ט: למה השלום דומה - לכלי שלם. פירוש, כמו שהכלי בהיותו שלם משתמרים בו כל המשקים הנתונים בו, כך הגוי או המשפחה או בני הבית שיש ביניהם שלום ואחוה ברכת השי"ת מצויה ביניהם ומשתמרת בהם ומתקיימת בתוכם, וזהו מה שאמרו חז"ל (סוף עוקצין) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר ה' יברך את עמו בשלום, ופירוש הדבר בהיות שלום בין הגוי ולב כולם מוסכם לדעת אחת כמה פעמים הם מתחברים

וכמה עצות הם יועצים להצליח עסקיהם וצרכיהם, ומלבד זה ברכת ה' מצויה ביניהם, ואם אין שלום ביניהם, זה מחשב רע על זה וזה על זה, ולא די שאינם מתחברים להמתיק עצה לתיקון צרכי עסקיהם, אלא כל אחד מיעץ רע על חברו להכניעו ולהשפילו עד שזה מחריב את זה וזה את זה.

עקידת יצחק: פרשת ויקהל: לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, הכוונה לאש המחלוקת כי בשבת פנויים מטרדת משא ומתן ומדברים לשון

הרע = עייש אם יש יותר ומביאים כך בשם זוה"ק = לציין

❖ פרק ז: אחרונים ❖

מהריט"ץ: שו"ת החדשות סימן קלג: ...וקרוב בעיני לומר, שכל עדה וקהל מישראל שאין ממנין עליהם חכם ונבון שיהיה חכם גדול כמו שכתב הרמב"ם זלה"ה, הרי הוא כעובר בלאו ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. ולזה כיון משה רבינו ע"ה להזהיר את ישראל שלא יהיו כצאן אשר אין להם רועה. צא ולמד מה שדמו חז"ל בקרא דכתיב ולא יהיה כקרח וכו', אמרו בגמ' (סנהדרין ק) כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכו'. גם אנו נאמר, כל קהל ועדה מישראל שאין שוכרין ומביאין עליהם חכם ונבון שיהיה חכם גדול בחכמה ויראת חטא, הוה להו כעוברים בלאו ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. וזה פשוט ומבואר. [והחזיר על זה שסבתשובה קסא, וע"ע סי' ס']

כסף משנה: הל' תלמוד תורה: סוף פ"ו: כתב בקונדריסין ומלבד אלו הכ"ד מצינו במקומות אחרים והם... וכן ת"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים שמנדין אותו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ומייתי לה פרק הזהב (מציעא נ"ט)... עכ"ל. ואין מכל אלו תפיסה על רבינו דכלהו כי דייקת בהו הוו בכלל כ"ד דברים אלו שכתב רבינו... ות"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד ה"ל כרב אצל תלמיד.

בית אלהים: למבי"ט: שער היסודות פרק כט: [לרב המבי"ט ז"ל]: ואחר שפרטנו הייעודים הכתובים בתורה נחזור על כל אחד ואחד מהם לדעת אותם אם נתקיימו כדי שנלמוד ונביא ראייה מהם לקיום תורה הקדושה ולאמתה... וקיום ייעוד ולא יהיה כקרח וכעתו וגו', כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין ק) לא יארע לו לחולק על הכהונה מה שאירע לקרח אלא מה שאירע ליד משה שנצטרע, וזש"ה ביד משה לו, וכן היה לעוזהו כשרצה לשמש בכהונה שלקה בצרעת שנאמר (דה"ב כ"ח), והצרעת זרחה במצחו מפני שהעיו מצחו במקום השכינה.

ראשית חכמה: שער הקדושה: יא מו: שנים שהיה להם מריבה זה עם זה ואח"כ נתיישבו יחד, אין לשום אחד מהם לדבר: אתה עשית לי כך ולכן עשיתי לך כך, ואפילו אם אין דעתו לחזור למחלוקת, כי מתוך שיאמר אתה עשית לי כך ישיב חבירו אדרבא כל הפשיעה היתה שלך, ומתוך כך תתעורר המריבה פעם אחרת. ואפילו אם לא תתעורר המריבה, יתבייש אותו שפשע.

שער העונה: ד מא-מג: וגרסינן בספרי (תצא רצ"ב) בפסוק (דברים כה יא) כי ינצו אנשים: אין שלום יוצא מתוך ניצות, וכמה דאת אמר (בראשית יג ז) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, מי גרם ללוט שפירש מאברהם הצדיק הוי אומר מריבה. וכן הוא אומר (דברים יט ז) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב, מי גרם לו ללקות הרי אומר מריבה, אין לי אלא שני אנשים, אם ובת, איש ואשה מנין, ת"ל יחדו.

לפיכך צריך האדם למנוע עצמו מן המריבה, כי המנוע עצמו מן המריבה הוא מכובד על הבריות שנאמר (משלי כ ג) כבוד לאיש שבת מריב, וכתיב (משלי יב כו) יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם, פירוש יתרון יש בצדיק יותר מבאדם אחר שהצדיק שומע חרפתו

וסובל תאותו וכובש את יצרו ושותק כדי שלא יבוא לידי מריבה ולידי בזיון, ודרך רשעים תתעם, הדרך הרעה של רשעים תתעם כי הוא בזיון בעיניהם לשמוע חרפתם ולשתוק, והם תועים מדרך השכל שמתוך כך הם באים לידי קטטה ורציחה.

וגרסינן בחולין (פ.ט.) אמר ר' אלעאי אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם את פיו בשעת מריבה, ואמר החכם: לעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת כי בפעם ראשונה אסכול חרפתו ולא יחרפני שנית.

מנורת המאור: אבוהב: נר ב' כלל ז' ח"א: שלא יחזיק במחלוקת ונחלק לשני חלקים, החלק הראשון בדברי תורה, החלק השני במלי דעלמא.

=השוה לקמן עם "יד הקטנה" שמבסס חלק מדבריו על מנורת המאור הוזה עיי"ש =

החלק הראשון בדברי תורה ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [אות סא]: לפי שטבע מציאות בני אדם מתחייב שישבו ביחד וישרתו אלו לאלו ויסיעו אלו לאלו בכל עבודתם ובכל צרכיהם, על כן ישבו של עולם הוא בקרוב רעות ואהבה ואחזה שיש ביניהם והסכמה ודעה אחת ומשפט אחד, לפיכך כל מחלוקת שיארע ביניהם היא השחתת הישוב.

ובדברי תורה צריך גם כן חבורת תלמידים, ואם ישאו ויתנו בדבר ויחלקו בסברא לשם שמים להוציא הדבר לאמתו, זהו עבודת השם, כדי שלא תצא הלכה מטעית ויתאמת הדבר על בריו, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (ז.) אמר רבי אחא בר חנינא מאי דכתיב ברזל בברזל יחד (משלי כז יז) לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חברו אף שני תלמידי חכמים מחדדים זה את זה בהלכה... [- מביא כמה מימרות שם בתענית עיי"ש]

ואף על פי כן צריך שאם יארע חלוק דעות בין התלמידים שתהא כונתם לשם שמים, להוציא אמתת ההלכה ולא לקנתר, כדגרסינן במסכת קדושין פרק האיש מקדש (נב:) ובמסכת נזיר פרק כהן גדול (מט:) תנו רבנן לאחר פטירתו של רבי מאיר אמר להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן שקנתרנים הן ואינם באים ללמד תורה אלא לקפחנו בהלכות הם באים, אבל אם יחלקו בהלכה לשם שמים כמחלוקת תלמידי הלל ושמאי הוא טוב ונאות, כמו ששנינו בפרק חמשי מאבות כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים. אי זו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו...

ואף על פי שקראוה כאן מחלוקת הלל ושמאי, אינה אלא מתלמידיהם, כי לא מצינו בתלמוד מחלוקת בין הלל ושמאי אלא בהלכות יחידות, לפי שההקש של שניהם בכל מה שמוציאים בדרך ההקש, קרוב זה לזה, וגם העקרים המסורים אצל זה, הם כמו העיקרים המסורים בעצמן אצל זה. כללו של דבר, דעות שניהם היו שלמין ושויין וקרובים אל האמת כדגרסינן בפרקא קמא דשבת (טו.) אמר רב הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל וכו'. וכשנתמעטה חקירת התלמידים והקשם, כשתעריכהו להיקש שמאי והלל רבותיהם, אז נפלה מחלוקת ביניהם בשעת עיונם בדברים רבים לפי שהקש כל איש מהם לפי שכלו ולפי העקרים המצואים אצלו.

ועל זה אמרו במסכת סנהדרין, פרק הנחנקין (פח:) תניא, אמר רבי יוסי בתחלה לא היו מחלוקות בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלושה יושבין בכל עירות ישראל. הצרך הדבר לישראל שואל מבית דין שבעיר, אם שמעו אמרו להם ואם לאו וכו', משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן, רבו המחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות.

והם בכל זה אינם אשמים, שאין אנו מטריחין שני אנשים החולקים, שיתראו בשכלן של יהושע ופנחס, שקבלו ההלכה מפי משה רבינו עליו השלום, והיה דעתן שזה בלי חלוק סברא, וגם אינם תחת אשמה הואיל ואינם כמו שמאי והלל או למעלה מהם, די להם שיגעו בתורה והשיגו משכלם כפי יכלתם.

ואל יעלה שום אדם בדעתו שחלקו בדינין ובהוראות שהם מקבלים ממה רבינו עליו השלום, ונפלה בהם מחלוקת מדרך הטעות של שמועות, או מדרך שכחה, או שאחד קבל האמת והאחד טעה בקבלתו, או שכח, או לא שמע מרבו מה שראוי לשמע; חלילה להם מדבר זה, שהפירושים המקבלים ממה רבינו אין בהם מחלוקת בשום פנים, אבל המחלוקת נופלת בדבר שלא נשמעה בו שמועה וחוקרים על אפני ההקש או מטעם סברא, כאמרם מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים, או נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית, שאין אחד משני דברים אלו מקבל ממה ולא שמענוהו מסיני, אבל אחד מהם היה אוסר להשתמש בשמש עם הארץ והאחד מתיר. וכן כל הדומה לאלו המחלוקות מבית הלל ומבית שמאי ומהתנאים והאמוראים והבאים אחריהם, כלן הן דומין לזה, שהם ענפי הענפים והכל היה לשם שמים ומחלקת בזה טוב לברר אמתת ההלכה, אבל יש להם לזהר שלא יבואו לידי קנאה וקטטה.

כדגרסינן בפרק במה מדליקין (שבת לד.) על ההוא עובדא דרבי שמעון בן יוחאי כד נפק ממערתייה, אמר ליה ההוא סבא כבר טהר בן יוחאי בית הקברות. אמר ליה אלמלי לא היית עמנו, אי נמי היית עמנו ולא נמנית עמנו, יפה אתה אומר ועכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו, יאמרו זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן. יחב ביה עינא ונח נפשיה.

וגרסינן נמי בפרקא קמא דתעניות (ח.) אמר רבא שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה, מתקנאין באף ומעלין אותו, שנאמר מקנה אף על עולה (איוב לו ג.). אבל אם היו אהובין ונוחין זה לזה, מעלין אף מן העולם ומקשיב הקדוש ברוך הוא תפלתם, כדגרסינן במסכת שבת, פרק במה אשה יוצאה (סג.) אמר רבי ירמיה שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה הקדוש ברוך הוא מקשיב להם, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע (מלאכי ג טז). ואמרין עלה אמר רבי אבא שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה הקדוש ברוך הוא שומע לקולם שנאמר היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני (שיר השירים ח יג), ואם אין עושין כן גורמין לשכינה שתסתלק מישאל שנאמר ברח דודי וגו' (שם ח יד). אמר רבי אבא שני תלמידי חכמים המדגילין זה את זה בהלכה הקדוש ברוך הוא אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה (שם ב ד), אמר רבה והוא דידי צורתא דשמעתא והוא דלית להו רבה במתא למיגמר מיניה.

ועם כל זה, הקטן יכבד לגדול ממנו בחכמה ואל יהא בעיניו כחברו, שכבר מצינו מה שארע על זה לרב ענן עם רב הונא, כדגרסינן במסכת כתבות סוף פרק מציאת האשה (טט.): שלח ליה רב ענן לרב הונא הונא חברין שלם, כי מטיא האי אתתא לקמך אגבה עשור נכסי. הוה יתיב רב ששת קמיה אמר ליה זיל אימא ליה, ובשמתא יהא מאן דלא אמר ליה ענן, ענן, ממקרקעי או ממטלטלי. ומאן יתיב בי מרזחא ברישא (פירוש מי מיסב בבית האבל בראש). אזל רב ששת לקמיה דרב ענן. אמר ליה מר רבה ורב הונא רביה דרבה ושמותי שמית מאן דלא לימא לך ענן, ענן, ממקרקעי או ממטלטלי, ומאן יתיב בי מרזחא ברישא. אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא, אמר ליה חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן, ענן. ועוד, מרזחא דשלח לי מאי ניהו, אמר ליה אימא לי גופא דעובדא היכי הוה. אמר ליה הכי והכי הוה. אמר ליה גברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא שלח ליה לרב הונא הונא חברין ואף על פי כן, אשרי הגדולים הסובלים לקטנים והקטנים הנשמעים לגדולים.

פרק שני [אות סב]: כל מחלוקת הבאה בסבת קנאה, כל כך היא קשה, שאפילו שהיתה התחלתה על דברי תורה, לבסוף יבוא לידי שנאה וקטרוג ותחרות אם יחזיגו בה. וכל שכן אם היתה כנגד רבו או כנגד נשיא ישראל, שיותר טוב לו לעזב, מלחזק סברתו אפילו יהא

בעיניו חזקה ולא יאמצנה כנגד רבו, או כנגד הנשיא, או כנגד רבים; שכבר מצינו מה שארע לו לרבי אליעזר על זה, אפילו שהיתה כונתו לשם שמים. כדגרסינן במסכת מציעא, פרק הזהב (נט). תנן התם תנור שחתכו חליות ונתן חול בין חליא לחליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאים...

ראו כמה חייב אדם לברח מלהחזיק במחלוקת אפילו על דברי תורה, כיון שראינו שארע כזה לרבי אליעזר בהיותו גדול הדור והיו צריכין לו חכמי ישראל כדגרסינן בסוף ארבע מיתות (סנהדרין סח)...

גם מצינו מה שארע לרבי יהושע באמרו דבר כנגד סברת רבן גמליאל שהיה נשיא ישראל, כדגרסינן במסכת ראש השנה (כה). תנו רבנן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה ברקיע בעשרים ותשעה לחדש... נטל מקלו ומעויתו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה, ותלמידי שקימת את דברי. תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו על רגליו ונשקו על ראשו, אמר לו שלום עליך רבי ותלמידי, רבי, שלמדתני תורה ברבים. תלמידי, שאני גזור גזירה ואתה מקימה כתלמיד, אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים ק"ו קטנים נשמעים לגדולים ק"ו חיובא הוא, אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאים הקטנים ק"ו מעצמן.

ועוד גרסינן במסכת בכורות...

נמצא שהמחזיק המחלוקת, אפילו בדברי תורה, מקלקל את השורה ויוצא ממנו חרבן עולם. והשלום והסבלנות נאה בכל דבר והשם יתברך יברך את עמו בשלום.

החלק השני במלי דעלמא ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [אות סג]: בקנאת בני אדם מאחרים נכנס בלבם לחדש עמהם דברי קנטורין, ובתחלת הדבר הוא קל לבטל, ואם לא סתרו מתחלתו, בכל עת הולך וגדל ומתחזק בלבבות, כדכתיב ומיץ אפים יוציא ריב (משלי ל ג), רוצה לומר כשמוצץ אפו ואינם כובש חמתו, אף על פי שהתחיל האחר בדבר, יבואו לידי ריב ומחלוקת. על כן כל בן דעת יבטלנו בהתחלה קדם שיתחזק, כדגרסינן בסנהדרין (י). אמר רב הונא האי תיגרא לא דמי אלא לצינורא דבידקא, כיון דרוח רוח. אביי קשישא אמר דמיא לגודא דגמלא, כיון דקם קם. ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה למאן דשמע וחריש, חלפו עליה בישתיה מאה. אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון (משלי יז יד).

ואף על פי שהאחד יהא קשה ערף ורוצה לריב, אם חברו יכבש חרון אפו ויסבל דברי קנטור של חברו, אשריו ואוי למחרפו, כדגרסינן בסוף פרק כסוי הדם (חולין פט) ואמר רבא ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה, שנאמר תלה ארץ על בלימה (איוב כו ז).

ואם אינו יכול האחד לסבל דברי חברו ומשיב עליו, אף על פי שעונוהו כאולתו והסבה באה מחברו, כיון שהעם אינם יודעים להבחין ממי היתה העילה תולים המחלוקת בשניהם ולא עוד אלא שמראין לכל באי עולם שיש שמץ פסול באחד מהם, כדגרסינן במסכת קדושין, פרק עשרה יוחסין (עא): אמר רב יהודה אמר רב אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהם ואינו מניחו להדבק בחברו. אמר רבי יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו, שמץ פסול יש באחת מהן (ואינה) [ואינו] מניחה להדבק בחברתה. על כן יש לו לאדם להתרחק מן המחלוקת.

וגם מצינו באחיתפל, שהזהיר בו לבניו כמו ממרד מלכות בית דוד, שהיתה סבת מפלתו ומיתתו, כדגרסינן במסרת בתרא פרק מי שמת (קמז). תנו רבנן שלשה דברים צוה אחיתפל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תתמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור, זרעו חטים (שמצליחין).

ולא חרבה ירושלים בשניה אלא על מחלוקת שקם ביניהם על שהיו שונאים זה את זה חנם באיבה הנטורה בלבם. וסמך לדבר איכה ישבה בדד העיר, ראשי תיבות איבה. וגרסינן בפרקא קמא דיומא (ט:) אמר רבי יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה וכו', אבל מקדש שני שאנו בקיאיין שהיו עוסקין בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב, מפני שנאת חנם. הא למדת ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עברות עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים, כדאיתא בחתימת הנר הראשון (כטו).

ועל כן הזהירה תורתנו על השנאה שבלב, שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, שהיא סבה למחלוקת, וגרסינן במסרת ערכין (טז:) תנו רבנן לא תשנא את אחיך בלבבך, יכול לא יכנו ולא ישרטנו ולא יקללנו, תלמוד לומר בלבבך. כדאיתא בכלל השלישי, פרק א' (מד), (ג).

ולכבות שלהבת השנאה והמחלוקת מבני ישראל צותה תורה לא תקם ולא תטר...

פרק שני [אות סד]: הרוצה לישוב בשלוה אף על פי שיראה לחברו שרוצה לחלק עמו שלא כדין, יתרחק ממנו ואל יטה אזנו לכל דבר, ולא עוד אלא שלא יצעק עליו אף על פי שעושה לו שלא כדין, כדגרסינן במסכת קמא פרק החובל (צג.) אמר רבי חנינא כל המוסר דין על חברו הוא נענש תחלה, דכתיב ויתאמר שרי אל אברם חמסי עליך, וכתיב ישפט ה' ביני וביניך (בראשית טז ה), וכתיב ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (שם כג ב). והני מילי, דאית ליה דינא בארעא. אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק. תניא נמי הכי אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע, אלא שממהרין לצועק יותר מן הנצעק. ואמרין נמי התם אמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים, שאין לך נרדפים בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירין הקדוש ברוך הוא לגבי מזבח. וגרסינן נמי במסכת שבת, פרק אמר רבי עקיבא (פח:) תנו רבנן תלמידי חכמים, עלובים ואינם עולבים שומעין חרפתם ואינן משיבין, עושים מאהבה ושומחים ביסורין, עליהם הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגברתו.

וגדול הוא תועלת מי ששומע בחרפתו ואינו משיב, שגורם שלא יחרפוהו שנית. ועל זה אמר החכם לעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת, כי בפעם הראשונה אסבל חרפותיו כדי שלא יחרפני שניה.

וגרסינן במדרש איש רעים להתרועע (משלי יח כד), רוצה לומר מי שרוצה שיהיו לו רעים, יסבל ויעבר על מדותיו ואל יתקוטט עמהם ויקבל אותם תמיד בסבר פנים יפות. ופרוש 'להתרועע' מגזרת 'רע', כלומר, יעשה עצמו רע וחבר עם כל בני אדם. והמדות הטובות הללו גורמין שיהיו לו רעים אהובים יותר מאחים, שנאמר ויש אהב דבק מאח (שם). וכתיב רעך ורע אביך אל תעזב ובית אחיך אל תבוא (שם כז ז), רוצה לומר אם תשמר רעך ורע אביך ולא תעזבנו, לא תצטרך לאחיך ביום אידך, אלא לחברך, שהוא לך יותר אהוב מאח. דבר אחר איש רעים לא יזכה אדם ברעים וחברים אלא אם יתרועע, רוצה לומר, אם ישבר לפניהם ויסבל משאם. ופרוש להתרועע מגזרת תרועם.

וגרסינן בספרי (כי תצא, רצב) כי ינצו אנשים יחדו (דברים כה יא), אין שלום יוצא מתוך ניצות. וכן הוא ויהי ריב בין רעי מקנה אברם וגו' (בראשית יג ז). מי גרם ללוט שפרש מן הצדיק, הוי אומר זו המריבה. וכן הוא אומר ועמדו שני האנשים (דברים יט יז). מי גרם לו ללקותו, הוי אומר זו מריבה. אין לי אלא אנשים, שלום אשה עם חברתה, אם ובת, איש ואשה, מנין תלמוד לומר יחדיו, מכל מקום.

על כן צריך אדם למנע עצמו בכל כחו מן המריבה וכן יהיה תמיד מכבד עם הבריות, שנאמר כבוד לאיש שבת מריב וגו' (משלי כ ג) וכתיב יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם (שם יב נו). רוצה לומר, הצדיק סובל חרפות רעהו כדי שלא יבוא לידי קטטן; ודרך רשעים תתעם, רוצה לומר, הדרך הרעה של רשעים תתעם, שהם חושבים שלא יהיו חשובים

למאומה אם יסבלו חרפות בני אדם, לפיכך הם תועים בדרכיהם ובאים לידי קטטה ומריבה ורציחה. מי האיש החפץ חיים של שלום, ירחיק עצמו מן הקטטות ויסבל לכל אדם ואל יבוא לידי מריבה וסכנה.

פרק שלישי [אות סה]: אף על פי שהחולק עם כל אדם גורם כל הרעות שבעולם, החולק עם רבו הוא עון פלילי וחרבן עולם ונחשב לו כאלו חולק עם השכינה... ולעולם יתירא אדם ממה שארע לקרח ועדתו בחלקם עם משה כדאמרינן התם תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא...

של"ה: שער האותיות אות ב' ברית: ...ואם ח"ו חבירך עשה לך איזה רעה מחול לו מיד, כי אתה צריך לאהוב אותו כנפשך, ומה נפשך אם יד אחת הוכה מחבירתה כי נשל הברזל, וכי תחזור היד ונוקמת בראשונה כמוזכר לעיל. ותאמר בלבך מה' היתה זאת לך, כי כל מה שאירע לאדם הוא שליחות מהקדוש ברוך הוא לאיזה עונש. גם תדינהו לכף זכות, מכל שכן שלא תתקוטט, כי הרעה הגדולה שבעולם היא המחלוקת שהיא קשה מעבודה זרה. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויק"ר כו ב) דורו של אחאב היו מנצחים במלחמותיהן אף שהיו עובדי עבודה זרה, מפני שהיה חבור ושלום ביניהם, ודורו של שאול היו מנוצחים במלחמה אף על פי שלא היה בהם חטא, מפני שהיו דלטורין מחרורי ריב ביניהם. וסוד הענין כמבואר לעיל בהג"ה, כי אנחנו כנסת ישראל מיוחדים בסוד האחד האמתי, וכשיש מחלוקת אז ח"ו יש חלוקה ופירוד למעלה וקיצוץ בנטיעות.

איסור המחלוקת הוא במשהו

ואיסור מחלוקת הוא במשהו, כי מניצוץ אחד של אש, יתגדל המדורה בר מינן, אש הוא עד אבדון תאכל. וכהא דאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין (ז). אפסוק פוטר מים ראשית מדון, האי תגרא דמיא לצנורא דמיא.

ושמעתי משאירי הגאון המופלג כבוד מהר"ר פינחס סג"ל ז"ל כי דבר זה רמוז באותיות של תיבת מחלוקת. כיצד, 'מ' לא יש לה רק פתיחה קטנה מלמטה, כך הוא ריש תיגרא. אחר כך מתרבה ונעשה פתח פתוח כמו 'ח', אחר כך מתלהב אש המחלוקת עד למעלה, זהו אות 'ל' מגדל הפורח, אחר כך יורד למטה עד התהום, זהו אות 'ק', הרי הוא ברום רקיע ובעומקא דארעא. אחר כך נמשך משך זמן גדול ויש לו מעמד, וזהו צורת 'ת' יש לה שני רגלים, ואות 'ו' המפסיק זה משענת המטה אשר בידו להחזיק המחלוקת, אבל זה המטה מתהפך לנחש. על כן מי שמצפה להיות זוכה לראות פני שכינה, ירוץ מזוהמת הנחש וירחיק ממחלוקת אפילו ממיעוט קמא. ומה לי להאריך בגנות המחלוקת, כי כל הספרים מלאים מזה, נקוט האי כללא בידך, כי עון מחלוקת יותר קשה מעון עבודה זרה, כמו שמצינו באחאב ושאול.

עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) בשלושה מקומות ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה ולא ויתר על המחלוקת. ראשונה בימי דור אנוש בו התחילו לעבוד עבודה זרה, שנאמר אז הוחל לקרוא בשם השם, ובשביל שהיו ביניהם שהיו גוזלין וחומסיין זה את זה לא ויתר להם שנאמר כי מלאה הארץ חמס וגו'. שניה בדור המדבר כשבאו ישראל לידי מעשה העגל מחל להן הקדוש ברוך הוא, אבל כשהיו באין למחלוקת לא ויתר להן הקדוש ב"ה, שבכל מקום שאתה מוצא וילונו של מחלוקת אתה מוצא שם מכה גדולה, מנלן ממחלוקת של קרח. שלישית פסלו של מיכה, מתוך שהיה שלום ביניהם ניתן להם ארכא, שנאמר ויקחו להם בני דן את הפסל ויונתן בן גרשון בן מנשה וגו' היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. אבל כשנחלקו השבטים על שבטי יהודה ובנימין ולא היה ביניהם שלום, נעשו אלו פורענות לאלו, כשהיו אלו חוטאין היה הקדוש ברוך

הוא מביא אלו ופורעים מהם, שנאמר ויכו מהם אביה ועמו מכה רבה מאוד ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש בחור. וכשחטאו שבט יהודה ובנימין באו עשרת השבטים ופרעו מהן, שנאמר ויהרוג פקח ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד, עד כאן.

ובודאי הגרוע שבישראל היה סובל ארבע מיתות קודם שיעבוד עבודה זרה, ואיך לא יכבוש את עצמו מלעשות מחלוקת שהוא קשה מעבודה זרה. ואמר רבא, כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו (ר"ה ז:), על כן לא זו שלא יצטער על דבר הנעשה לו להחזיק במחלוקת, אדרבה ישיש וישמח שבא לידו דבר זה לקיים להעביר על מדותיו, והוא חסידא כל אימת דהוה סליק לפוריא הוה אמר שרוי ליה מחול ליה כל מאן דמצער לי (מגילה כח.).

❖ מעלות השלום

בניי יצ"ו, באו וראו כמה גדול כח השלום, שאפילו לשונאים אמר הקדוש ברוך הוא פתחו להם בשלום, כמו שנאמר (דברים כ י), כי תקרב אל עיר וגו'. ואפילו בזמן הזה אמרו רבותינו ז"ל (שביעית ד ג), שואלין בשלום הגוים משום דרכי שלום, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום בעולם ואפילו גוי בשוק. ואמרו חז"ל (אבות ד טו) הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב וגו'. מהו בשלום כל אדם, אפילו אתה רואה שלבו עליך הוי מקדימו לשלום, שאם אתה עושה כן תגרום לו שיאהבך. ולא עוד, אלא אפילו שאינו נכנע להשלים עמך, הקדוש ברוך הוא מוסרו ומכניעו תחתך, כענין שנאמר (דברים כ יב) ואם לא תשלים וגו' ונתנם ה' אלהיך בידך וגו'. וכן מצינו בדוד עליו השלום שהיה רודף אחר שלום של שאול, כמו שנאמר, אני שלום וכי אדבר המה למלחמה, ושאל לא די שלא נתפייס לו שהיה רודפו כדי להרע לו, ומסרו הקדוש ב"ה ביד דוד במערה ובמעגל, ואף על פי כן לא עלתה בלבו של דוד להרע לו, לפי שצריך לו לאדם להיות אוהב שלום ורודף שלום, כמו שנאמר, בקש שלום ורדפהו, בקש עם אוהבך ורדפהו עם שנאך, בקשהו במקומך ורדפהו במקומות אחרים, בקשהו בגופך ורדפהו בממונך, בקשהו לעצמך ורדפהו לאחרים, בקשהו היום ורדפהו למחר, ואל תתייאש לומר לא אוכל להשלים אלא רדוף אחר השלום עד שתגיעהו.

ומה לי להאריך במעלות השלום, כי נודע ומפורסם. גם בעזר השם יתברך לקמן בעמוד פורס סכת שלום יבוא שלום בארוכה, ולא באתי עתה רק לסיים זה המאמר של אהבה בשלום, לקיים מה שאמר האמת והשלום 'אהבו', והדבק בשלום ומקיים ואהבת לרעך כמוך, אז יהיה נקרא בשם ה', כדאיתא בספרי שלעתיד יהיו נקראים הצדיקים בשם ה' (עי' ב"ב עה:) כי ואהבת את ה' אלהיך מכוון לואהבת רעך כמוך, המקיים זה מקיים זה. וכשאהבת ודביקות השם עליו אז נקרא בשמו, כי שמו של הקדוש ברוך הוא שלום, כדאיתא בפרק קמא דשבת (י:) דאמר רב המנונא משמיה דעולא, אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום שנאמר, ויקרא לו השם שלום נשלם אות הבי"ת.

❖ יש ללמוד האיסור מסברא

חוות יאיר: סימן קס"ז: [בהשמטת המחבר] ...ולע"ד נראה דכל דמפורש בתורה קלות וחמורות וכן כל גזירות ותקנות חז"ל שג"כ נכללים במצות ל"ת ודאי ב"ד של מעלה ושלמטה שווין ועונשין מבין י"ג, האמנם בדבר שלא מפורש ביה כלל אזהרה ומצוה, רק דיש ללמדו מסברא דרע ומר הוא, כגון מחלוקת של קרח, ואפילו לרמב"ם [=אולי צ"ל לרמב"ן] דחשיב לא יהיה כקרח לל"ת, מ"מ בעת המחלוקת לא היה אכתי הציווי רק אח"כ, לכן שפיר ארז"ל קשה מחלוקת עד שנאבדו אפילו יונקי שדים אף שאין מענישין בידי שמים בפחות מבין כ"ף.

דבר שמואל: שאלה רמ"ג: [לרבי שמואל אבוהב ז"ל]: כתב לעיר אמשטרדם על המחלוקת ההוא שם בין יחידי הקהלה ההיא להפרד איש מעל אחיו ולעשות בית הכנסת אחר נגד ההסכמה הנעשית מקדם ביניהם.

תשובה... למשמע און דאבה נפשי בהאי תגרא דמיא לבקדא דמיא, מי מריבה, שנתחדשה בין בני הקהל הקדוש ההוא ככל הרשום בכתב אמת של מעכ"ת דברי הגדה שמושכין לבו של אדם ליגון ואנחה, וכי אזכרה מקדם מפי סופרים ומפי ספרים פלאי אל חי היוצר יחד לבם המכין כל מעשיהם שם בהתאסף ראשי עם קדום כל יחידי בתי כנסיות הנמצאים כאיש א' חברים בקשר של קיימא אהבה ואחווה לתקן ולבנות להם בית תפילה אחד מן השלשה הכי נכבד נכבדות מודבר בה והיה לה' לרצון ולהם לשם ולתפארת ולגדולה וגולת הכותרת על כל הקהילות המפורסמות בגולה,

אם כהיום ח"ו שמה יגרום החטא בגרם המעלות הניתן בקולי קולות כמשל הקדמונים על הלוחות הראשונות לשלוט עין הרע במעשה ידיהם, והפך עלימו בלהות ח"ו, לא תהא כזאת בישראל, כל הקרב הקרב מאהוביהם ומיודעיהם מלפנים כמוני הצעיר שבהם השמחים בכל תוקף אלי גיל קבוצם הנבחר, כן לעומת זה להיות ידיעת ההפכים אחד, תכבד הדאגה בלבו מגודל הכאב פירוק החיבור בו... ואיך כמעט קט צלולה היתה החבית ובאים לעכור אותה, לא ניחא ליה למרייהו דלימרו עלייהו הכי,

❖ על הרב לחקור סיבות המחלוקת ולהגיע לשורשו ולפשר ביניהם לעשות שלום

כל כל העדה כולם קדושים ובתוכם טרם מכה = ?מטה? ציץ רפואה פרח, להגן בעדם יועץ וחכם חרשים כוותיה דמר, המנהיגם תמיד בדרך הישרה, להטות אליה כל הנזור אחר ממנה כדי שיכון לבו לשמים, במשך חכמה עבותות האהבה, ומתק שפתים ונבון תחבולות יקנה כרופא הנפשות בקי ומומחה בחכמת אלקים אשר בקרבו לדרוש ולחקור שרשי הדברים בסיבותם ומקור משחתם בם, אשר מהם יציצו ויצמחו ענפי הקטטות, לבטלם ולתקנם, שזה העיקר שהכל תלוי בו לתיקון ההוה והעתיד, כי בהבטל הסיבה תבטל המסובב, ומי כהחכם ויודע פשר דבר, שהנסיון הוכיח כמה פעמים שזאת היא עיצה הנכונה לקצץ בנטיעות המחלוקת הללו,

ולא לצמצם עצמנו בין שני כתיבי הפסקים המתנגדים, להעמיד הדברים הללו בפני עמי הארץ על דין תורה כל כת א' לעצמה, ונפיק מיניה חורבה, ונוסף גם הוא על שונאינו למעט בכבודה ולערער אחר מחלוקת לומדיהם ההולכים בתמים, וקטיגוריא בתלמידי חכמים, זה אומר בכה וזה אומר בכה, היא הנותנת תורת כל אחד ואחד בידו במילתא דתליא בשורא דדייני זמנין מוכח וזמנין לא מוכח.

ואזלינן ליה בתר אומדנא שלא כל אדם ולא כל המקומות שוין, ועם כי על הרוב תיקון הקשר האמין לתכלית האחדות בהסכמת ב"ה [-בית הכנסת] והבאת שלום בין אדם לחבירו המתפללים בו באיסור וקנס הפרדתם, יחדיו יהיו תמים ונכון הדבר מעם האלקים, מה טוב ומה נעים כאשר קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם כמה קהילות קדושות ובכללם בני קהילתינו פה יצ"ו בכל חומרי וחיזוקי דספרא דאורייתא והרשות נתונה לכל טובי עיר ועיר ופרנסיה לסדר ולתקן ההסכמות הראויות לקיום יישובם ולהעניש העוברים בקנס מעות נדויים וחרמות כאשר יראה בעיניהם לפי צורך השעה.

מכל מקום אין כל חדש תחת השמש כבר היו ונמצאו כדכתב מוהר"י הלוי בתשובה סי' מ"ה ומ"ו קהילות שמחמת קטטות וסיבות?? מרבוי המריבות בין יחידיהם, היה הפירוד והפיזור נאה להם ונאה לעולם, ועל זה נחלקו, לכאורה קצת הפוסקים האחרונים וכולם לטעם א' נתכונו כאשר כנסם ורמזם דרך קצרה וערוכה בספר כנסת הגדולה טאו"ח סי' ק"ג, ועתה פן ישלח ידו כל הבא להחזיק במחלוקת בא' מן הדעות הנר' שמסכמת לסברתו

ותאות לבו ולהסתלק מן הספק לאשר אומדנות לעומת החולק עליו, עד שבעיני ההדיוטות תחשב תורה כשתי תורות ומה יועילו חכמים בתקנתם, כי אין שלום יוצא מידי מריבה ומחלוקת במציאות אומד הדעת כזה ובסיבת טענה זאת.

❖ לא להשיב על שאלה של ריב ומחלוקת שאין שני הצדדים חתומים בו

ועוד אחרת רבה וחזקה עדיפא, עמדה לי לבלתי האריך לשון בתשובתי כעת על עיקרי הדין פרטותיהם ודקדוקיהן מכח תקנה המיוסדת פה זה כמה שנים בין בני ישיבתנו נר"ו, ויחזקה במסמרים של קיום ההתמדה והמנהג בל ימוט במדע, שלא להשיב, בין בכלל בין בפרט, לשום שאלה הבאה אלינו בעסקי ממון או מחלוקת בדין, מבלי חתימת שמות שני החולקים הנידונים עליה, או מאת המבוררים להם לדיינים כעצת הזקנים רבותינו הקדושים מקצת פוסקים ז"ל, לעשות משמרת למשמרתנו על דבר כבוד ה' ותורתו שתתעלה לכמה סיבות ראויות, מהן גלויות מהן ידועות ללבבות יראי ה' ולחושבי שמו.

ולכן בנידון דידן במופלא ממני בל אחקור בדעת החולקים על ההסכמה ההיא על מה אדניה הוטבעו לבטל מה שהסכימו מאז ומקדם יחד, מעיקרא מאי סברי ולבסוף מאי סברי, ומה זו סמיכה לטענתם הרמוזה בדברי מעכ"ת באומרו כי כבר נתבטלו כל ההסכמות בהתבטל הא' וכו', אמר אחד היתה ולא פרסמה הכתוב, אשר קריתי שניתי ושלשתי ולא פרשיה לי, וזה גורם היות שתיקותי יפה מדוברי, כי מה יהלוך מדעתי הקלושה חידושי הלכות בהסכמות הקהילות, ומה ידעתי ולא ידע מר בדעתו הרחבה,

ובה' בטחתי יגמור נא הטוב בעדם להשקיט ריב ולהשבית מדון על ידי אמצעי משובח של האדון דתליין ביה, כי השתא תלת קמיעין דזכותא זכות גדול כח השלום כי רב הוא ואין כמוהו גבור הכובש כל יצר מחשבות האדם ותחבולותיו, וזכותא דרבים דנפיש ונפיש טובא לגדור מעליהם כל פרצה, וזכותיה דמר שפירא ומעליא לקתן הכל במיטב ההנהגה ובמועצות ודעת יביאהו הלום, ויקרא שמו בישראל שר שלום, ואני תפילה לא חיים יעזרוהו על דבר כבוד שמו בטובת עמו וישפות לכל הקהל הקדוש שלום, וכסא כבוד תורתו האדון ירום ונשא וגבה עד מאד ברוב עוז ושלום, שנת ת"ס.

❖ חזר על דבריו הנ"ל בתשובה שניה

שאלה רסג: תשובה: ועל מה שנדרשת באחרונה על מחלוקת יחידי קהל א' מקצת תק?? בהסכמותיהם, לא נוכל להשיב מכח הסכמה קבועה בישיבתנו בה מימי קדם שלא לחוות דעתנו לא בכלל ולא בפרט אל שאלה הבאה אלינו על מחלוקת בית דין או שני חולקים אם לא תבוא השאלה עם הצעת המעשה חתומה בשם שני החולקים יחדיו או הדיינים המבוררים להם, וזה נתקן בינינו לכמה סיבות גלויות ידועות ללבבות יראי ה' ולחושבי שמו וכבוד תורתנו שתתעלה.

ומעכ"ת יודע כמה קולמוסים משתברים וכמה דיות משתפכות בדיני תקנות הקהילות ומחלוקת הפוסקים עליהם, ולכן ראוי לכל נושא דגל התורה ויושב על כסא ההוראה לקצץ בתחילה נטיעת המחלוקת, לא בדרך כתיבת פסקים, כי אם בעל פה בלשון רכה כפי רוחו של כל אחד ואחד, ולפשר ביניהם במשפט שלום על הצד היותר טוב וישר בעיני אלקים ואדם, ומחשבתם הטובה ה' יצרפה למעשה, וכל עצתם ימלא לזכות את הרבים, ותהי משכורתם שלמה מבעל הגמול וכו'.

תיבת גמא: לבעל פרי מגדים: סוף פרשת קרח: ...וכמה גדול כח המחלוקת כמאמרם ז"ל. ובעו"ה עדיין יש בישראל ומוסיף והולך. אומרים הלצה, פרשה זו יפה נדרשת דבר בעתו מה טוב, ושלא בעונתו לא נאה לדרוש בפסח דיני סוכות או יוה"כ וכדומה, ופרשה זו מחלוקת יפה נדרשת תמיד, כי אין שעה שאין מחלוקת והכל בזמנו, ובבית הכנסת משיחים מן חיים ומתים וכל המחלוקת שם נעשה, וכשיוצאים הולכים

למסור, וקורא אני עליהם שתולים בבית ה', יליף שתול פלגי מים תיגרא דמיא כו' בחצרות כו' יפריחו, עושה המחלוקת פרי, ה' יתן אהבה ואחדות ויגאלנו אמן:

דברי מלכיאל: שו"ת ח"ג סימן ע"ג: ...היוצא מזה שהמורה במקום רבו עלול לטעות אף בדבר שנראה כמפורש... ולבד כל אלה הוא חילול השם בעיני ההמון שתלמידי חכמים ישיגו איש את גבול רעהו, וע"פ רוב בעינים כאלה מתהוים שני צדדים וכל צד מבזה את הרב של הצד שכנגדו ועי"ז מתבזים שניהם ומתבזים כל הת"ח בעיני עמי הארץ. וכבר בארתי בחיבורי ח"א סי' ל"ו שטובת העיר היא שיהא להם רק רב אחד לכולם ויכולים לכוף זה את זה על זה, וכל העובר ע"ז הרי הוא גורם מחלוקת בישראל ועובר על לאו דלא יהיה כקרח וכעדתו וכדאיתא בסנהדרין דף קי. שכל המחזיק במחלוקת עובר על לאו זה.

✧ גם המחזק ידי עושי המחלוקת עובר

ונראה דנקיט 'מחזיק במחלוקת' שאף אם הוא בעצמו אינו מן החולקים רק שמחזיק ביד העושה מחלוקת, ג"כ עובר בלאו, ולזה מייתי קרא דולא יהיה כקרח וכעדתו, דקשה ל"ל למיכתב וכעדתו דסגי דלימא כקרח לחוד, אבל הכוונה דלא מיבעיא שאסור לעשות מחלוקת דזה הוי כקרח, אלא אסור אף להחזיק עם החולק על הרב, והיינו שלא יהי כעדת קרח שהם החזיקו בידו, ואיתא שם בסנהדרין דיליף שאין מחזיקין במחלוקת מדכתיב ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, נראה הכוונה שמוכיח ממה שלא הלך מרע"ה אל קרח שהיה עיקר בעל המחלוקת, אבל הלך אל דתן ואבירם שהיו ראשי המחזיקים במחלוקת, והיינו משום שאם לא יהיו מחזיקים בידו ממילא תבטל המחלוקת כי כל בעל מחלוקת לא יכול לבדו בלא עוזרים, וגם כיון שיראו את גודל העון של המחזיקים ממילא ילמוד בעל המחלוקת בעצמו וידע את גודל חטאו. ולזה שפיר ילפינן ממה שהלך מרע"ה לדתן ואבירם שאסור להחזיק במחלוקת. ויש להאריך אך טרדותי מרובות:

משיב דבר: חלק ב סימן ח: ומעתה נבוא ...משא"כ רב ושוחט דשייך בהם הסכמת בעה"ב לראות מי הוא ההגון לפני קהל ק', להיות נסמכים עליו באיסור והיתר ועוד הרבה, מש"ה מי שרואה בחכמתו או ברצונו להיות סומך על הוראת זה הרב או על כשרות זה השוחט דוקא, ה"ז מטיל פגם בהוראת השני או בחזקת כשרות של שו"ב השני, ומקפיד על רעהו שאין דעתו נוטה לדעתו, ומזה באין לידי מחלוקת.

והמחלוקת נמשל לאש, אשר פעם האש מתלקח ואינו מזיק הרבה, כי נשקעת במהרה, ויש אש מזיק הרבה ולא אמרה הון, כך הוא אש המחלוקת, פעם נשקע האש, ופעם מגיע מזה השחתת העיר, ומבדילים עצמם זה מזה.

ומי גורם כ"ז, מי שהעז לבא להשיג גבול הקודם לו, ומשתדל ע"י קרוביו וכדומה למנות אותו לרב או שוחט, והנה אותו האיש אינו מחזיק במחלוקת לחוד, אלא עושה המחלוקת כדי להתחמם באש שלה, ועובר על לאו שבתורה ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו', והכל עושה בשביל הנאת פרנסה, ומיקרי רשע דחמס, וידוע בחו"מ (סי' לד) דרשע דחמס פסול לעדות, אפי' באיסור דרבנן, וא"כ הרב המשיג גבול פסול לעדות, ואיך אפשר לסמוך על הוראותיו, או על חזקת כשרות בשחיטה...

שם סימן ט: ...והנני להוסיף דבר במה שכתוב אזהרה ולא יהיה כקרח וכעדתו, ולפי הענין הידוע שקרח ועדתו היינו הר"ן איש בעלי המחטות שנשרפו, היו בדעה אחת, וא"כ הכי מיבעי ולא יהיה כקרח ועדתו, אלא באמת לא היה קרח והר"ן איש בדעה אחת, וכמו דתן ואבירם לא היו עמהם בדעה אחת שבקשו הר"ן איש להקטיר קטרת לפני ה' ולא יכלו להגיע למשכן ה' לבא לידי כך עד שיעשו מחלוקת על משה ואהרן, והיה כ"ז מצד חסידות

ואהבת ה' שהיה עזה כמות, ומסרו נפשם ע"ז, ומש"ה כתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם, פי' שמסרו נפשם ע"ז. ובשביל שכווננו במחלוקתם לשם מצוה, מש"ה אע"ג שנענשו ונשרפו מכ"מ חלק להם הקב"ה כבוד והרים את מחתותם לעשות צפוי למזבח, וגם עדת ישראל נצטערו הרבה במותם, ומש"ה התלוננו על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם ה',

משא"כ דתן ואבירים לא בקשו להקטיר כלל, ולא כווננו למצוה כלל, ורק משנאה שהיה להם על משה שקרא אותם במצרים רשעים, עשו מחלוקת בשעה שמצאו ידיהם, על כן לא נשרפו אלא נבלעו כרוח הבהמה היורדת למטה לארץ, ועדת ישראל שמחו במיתתם כמבואר בס' דברים י"א שהכתוב מונה הטובות שעשה הקב"ה לישראל ממצרים עד ערבות מואב, וחושב גם טובה זו אשר עשה לדתן ולאבירים בני אליאב שבלעתם הארץ, ונפטר מרשעים מחרחרי ריב ומדון, ואין להם טובה יותר מזה.

והנה קרח שהיה גדול הדור כסבורים העם שתחשב ג"כ לשם מצוה להקטיר קטרת ומש"ה נטל מחתה, אבל באמת תאות הכבוד הוציאתו מן העולם כידוע מפירש"י עפ"י אגדת חז"ל, ולא עשה מחלוקת לשם מצוה אלא להנאתו, ע"ז הזהיר הכתוב ולא יהיה כקרח, לעשות מחלוקת לטובת עצמו, וכעדתו אפילו לשם מצוה, מכ"מ אין לנו משוקץ ומתועב מענין מחלוקת זהו מצד התורה,

וכן מצד דרך ארץ גרוע הרבה זה הענין ממה [ממין] שמקפח ומסיג גבול הרב הראשון שהיה אפילו בגנבה פשוטה, אמר החכם ברוה"ק (משלי ו) לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא משלם שבעתים וגו', הרי דאע"ג שהוא משלם הרבה מכ"מ אין לבזותו אם עשה למלא נפשו כי ירעב, ומכש"כ עון השגת גבול שאינו בגדר גנבה אין לבזותו כי אכף עליו פיהו וחסרון פרנסת ביתו.

אבל אם יצית אדם אש בעיר לעשות דליקה כדי שיהא לו ידים אז לגנוב ולחטוף למלא נפשו כי ירעב, הלא אין דבר בזוי מזה, שבשביל עצמו יאבד עיר ומלואה, והמחטיא את הרבים גרוע מההורגו, כדתניא בספרי פרשת תצא רש"א מצרים טבעו את ישראל במים, אדום קדמו את ישראל בחרב ולא אסרם הכתוב אלא שלשה דורות, עמונים ומואבים מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור עולם ללמדך שהמחטיא לאדם קשה מההורגו, שההורגו אין מוציאו אלא מעוה"ז ומחטיאו מוציאו מעוה"ז ומעוה"ב.

אף אנו נאמר שהשורף את העיר ח"ו אינו מאבד אותם אלא לשנה או שנתים עד שישובו למעמדם, והעושה מחלוקת בעיר אין דבר עבירה שעומד בפני אש הנצוח אשר תוקד עד שאול תחתית, כמה מלשינות יוצא מזה, כמה אלופים הוא מפריד, כמה בזיון חכמים יוצא מזה, אשר מאבדים את עוה"ב כדאיתא בסנהדרין (ט:)...

שם: ח"ג סימן י: ב"ה, ה' לסדר החיו לכס, ער"ח מנ"א תרמ"ז, וולאזין, כבוד הרב וכו' אבד"ק בראדשיין. מכתבו מן ה' לסדר 'כי ברוך הוא' הגיעני, והרבה להציע דברי שכנגדו ודעתו הרחבה. בענין עמום של מחלוקת שני צדדים שלומי אמוני ישראל יצ"ו. ומע"כ נ"י מקוה ומבקש לדעת חוות דעתי הקלה.

❖ לא להשיב בענין מחלוקת עד שמקבל דברי שני הצדדים חתומים...

והנה ראשית אגיד למעכ"ה כי אין ראוי להשיב על פי מה שמציע אחד דברי חבירו ודבריו אם לא שבאים שניהם בחתימת ידם, ואז רואה הנשאל כי אין לצד שכנגדו הוספת דברים. והרי כך שנינו בסנהדרין (פו) באין לזה שעל פתח הר הבית, ופירש"י ובאין הוא וב"ד שבעירו לב"ד כו', הרי דלא סגי במה שיבא צד אחד ויציע לפני ב"ד לומר כך למדתי וכך למדו חברי כו', אלא באין שניהם ואחד מהם אומר כך למדתי כו', והשני שומע ורואין

ב"ד כי לא גרע המדבר מהצעת חבירו. ואם בב"ד שבירושלים שדעתם רחבה כך מכ"ש אני דדעתי קלה איני יכול לעמוד ע"ד שכנגדו עד שאשמע מפיו או מפי כתבו טעמו ונימוקו, ואולי גדול הוא ממני ויקפחני בסברותיו:

אכן עוד הנני להגיד אמונה כי בשתים בא מע"כ לדרוש הכרעתי, א) בדבר שהחליט הרב החמישי לתת פסק דין על דעת עצמו, ב) בגוף הדין תורה. והנה ע"ד החלטת הרב החמישי...

❖ לחתור להגיע לפשרה המוסכם על שניהם

אמנם בעיקר הדין אפילו היו מציעים שני הצדדים דבריהם לפנינו לא היה לדעתי הדלה להשיב פס"ד בענין עמום שהגמ' מעוטה והספקות ע"פ שני הענינים מרובים, ורובי שו"ת מגאוני בתראי שבאלו הענינים מטים דבריהם לפי ראות הענין ומיפים דעתם ע"פ רמז בגמרא, וא"כ א"א למי שהוא רחוק ואינו יודע טיבם של שני הצדדים להעמיד פסק בזה, ולא עוד אלא שאני אומר אילו לדידי צייתי שני הצדדים, לא העמידו מתחלה דבריהם על ד"ת, היינו שיבררו חמשה דיינים הדין עם מי ע"פ רוב דעות כמו בשארי דיני ממונות, כי בענינים כאלו אין הלכות חתוכות וכל דיין ימצא לדמות מילתא למילתא להעמיד ע"ד:

ומלבד זה אפילו היה יוצא הפסק ע"פ דין תורה קשה להכריע הרבים המתחייבים ע"פ ד"ת ושלא ישאר מחלוקת על מקומה כשהיה לפני הדין תורה, והכתוב צווח 'אמת ומשפט ושלוש שפטו בשעריכם' וכדאיאתא בירושלמי מגילה פ"ג על הא דתנן באבות על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום, נעשה דין נעשה אמת, נעשה אמת נעשה שלום, אבל אם הדין אינו יכול להביא לידי שלום ההכרח לעשותו פשרה,

ועל כיוצא בזה תניא בסנהדרין (לב) צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה, כיצד שני ספינות כו'. וקשה מאי 'כיצד' וכי לא ידענו מאי פשרה, אלא משום דלא משכחת אזהרה על הפשרן אלא באופן שכופין לעשות פשר, דאילו בכל פשרה שלא נעשה אלא ברצון בע"ד הרי מסתמא יודעים ובטוחים בשני הפשרנים שלא יטו הפשרה לצד אחד יותר מחבירו. ואם לא חשו לכך הרי אינהו דאפסדי אנפשיהו, ולא שייך ע"ז אזהרת התורה, אלא ע"כ מיירי באופן שכופין לעשות פשרה וא"א להעמיד על הדין, מש"ה שואל התנא כיצד כופין לעשות פשרה ומפרש כגון שתי כו', ועל פי עומק הדין אין לנו במה לכופ את שאינה טעונה שתלך לאיבוד, אלא עומק הדין ילכו שניהם ויהיו שניהם נטבעים או מי שיגבר ויטביע את השני והוא ינצל. אבל אין זה משפט שלום. מש"ה כופין על מדת הדין ומחויבין לעשות פשרה. והנראה דזהו מה שאמרו חז"ל בפרק הפועלים שחרב ביהמ"ק על שהעמידו דבריהם על ד"ת, היינו שלא רצו לוותר על הדין שאינו מביא לידי שלום וההכרח להתפשר.

וכן הוא בכל מחלוקת שבין רבים לרבים, אי אפשר לקוות שצד אחד יכופ את הצד השני ע"פ ד"ת ותשקט המחלוקת, א"כ הטוב והישר לשני הצדדים שיעמידו כל צד מתוכם שני אנשים, ועל הנבררים והבוררים אותם לדעת כי מחוייב לוותר מרצונו לצד שכנגדו למען אשר עי"ז יתקיים גם הצד שלו.

כי מזה הדרך רועה אבן ישראל, רצוני שתתקיים אומת ישראל שנמשלו כעפר הארץ, ואומות העולם נמשלו למים שוטפים כדכתיב בספר ישעיה הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון, ובשיר הקדוש כתוב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ובשעה שגוש עפר שבתוך מים שוטפים אינו מתאחד להיות אבן, יש לחוש שיהי' הגוש נשטף ח"ו מעט מעט, עד שיתאחד אותו הגוש לאבן אחד אז לא יהי' נשטפים ויהי' נמשלים לאבן ישראל:

❖ מהסיבות של המחלוקות בישראל

הן החילותי להגיד לאדם רב יושרם, תחת לקח טוב שביקש מע"כ ממני, כי בהגיגי בעניני מחלוקת שבקהלות ישראל, תבער אש בקרבי, על כן לא אתן דמי לי עד אוסיף דבר, אולי

עיני מעכ"ה והדומים לו במעלה ובכשרון דעת יראו ושרעפם יבחנו לעשות לטובת הכלל, והאל הגומר ית' יהי' הגומר אחריהם להשכיך שלום במגורם בקרבם וישמח לבי גם אני: ואומר – כי עיקר וראש שנוי מנהגים שבכמה ערי ישראל גם בגאליצאן יצ"ו [הוא מצד] שנשתנו בשמותיהם ספרדים ואשכנזים, אשר הוא בעוה"ר כרקב לבית ישראל:

והנה מצינו שאחז"ל בפרק מקום שנהגו על הא דתנן מקום שנהגו להדליק את הנר ביוהכ"פ מדליקין, דרש רבא ועמך כלם צדיקים שניהם לשם שמים נתכוונו, וכך היה לנו לומר על שני כתות אלו ועמך כלם צדיקים. האשכנזים שומרים מנהג אבותיהם בתפלה וכדאי בירושלמי ברכות שלחו מתם אל תשנו מנהג אבותיכם בתפלה, והספרדים באמונתם ברבם, כי עינו ראה הרבה חכמה ודעת בנוסח ספרדי, אשר כדאי הוא לשנות מנהג אבותיו, והמה – האף כי אינם יודעים מאומה – מכ"מ גופם בחר רישא אזיל. נמצא שני הכתות לשם שמים מתכוונים.

אכן אימתי נקראים שניהם צדיקים, בזמן דשני הכתות נוהגים כמו בשנוי מנהג דיוהכ"פ, ולא חשדו הכתות זה לזה חלילה שמחללים יוה"כ ח"ו, אלא כל כת מבינה דגם הכת שכנגדם מכויין לשם שמים ואינם מחולקים אלא בדעת איזה דרך ישרה יותר, אבל המחלוקת שנתהווה בין כתות ספרדים ואשכנזים, כל אחד מחשב תועה על צד שכנגדו שאינם מתהלכים בדרך הטוב והישר כלל וע"ז חלק לבם עתה יאשמו להביא מחלוקת אפילו בדבר שאינו נוגע להשנוי שביניהם, ומביא רעה רבה מכלה נפשם וכבודם של ישראל ר"ל.

כי אש המחלוקת מעלה עשן המעור את העינים מלראות נכוחה, ושורף את הראוי לו ואת שאינו ראוי לו כמדת אש המזיק כדאיתא (בב"ק י), וזהו יצה"ר שנקרא צפוני דאיתא בסוכה (נב.). שהחריב מקדש ראשון והשני, ופירושו יצה"ר שנקרא צפוני היינו שאינו מפתה לעבירה גלויה וללכת אחרי שרירות הלב, אלא למצוה שרעה צפונה בה.

וזה היה בזמן חורבן ביהמ"ק שרבה שפיכות דמים בשני אופנים, היינו ברשעות ובזדון ובכוונת מצוה לשם שמים שחשבו את חבריהם למינים ואפיקורסים שמורידין, וזה יצה"ר שנקרא צפוני, ועל שני אופנים צעק הנביא (ישעיה סג) למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך, פירושו גם היראים תועים מדרך השכל וגם הרבה מקשיחים לבם מיראת ה', אחר זה צרינו בוססו מקדשיך.

והנה בפרשה שאנו עומדים בו כתיב ולא תחניפו את הארץ וגו' ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה. הזהיר הכתוב על שני אופני רציחה וש"ד שמביא לידי גלות... והיא תיישיר דרכנו ונשוב ונבנה חרבות קהלתינו בדעה אחת. ונזכה להחיות דגן בחוריים. ולהפריח כגפן זרע ישרים. יבורכו לדור דורים. ירעו צדק ירעו אמונה. והיו לנטעי נאמנה. כנפש העמוס בעבודה רבה ומצפה לישועה: נפתלי צבי יהודא ברלין:

יד הקטנה: הלכות דעות פרק י' מדע

... (מב) מחלוקת. אמרו רבותינו כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, והגאונים בה"ג וסמ"ג ורמב"ן מנו אותה בכלל השס"ה לאוין. והנה חכמינו הקדושים הפליגו מאוד בחומר זה העון, וכבר ידעת מה שאירע לקרח ועדתו, ואמרו אשר בית שני שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים לא חרבה אלא בשביל המחלוקת שנפלה ביניהם. ואמרו מחלוקת בעיר שפיכות דמים בעיר. ואמרו בשלשה מקומות ויתר הקב"ה על ע"ז ולא ויתר על המחלוקת, דור אנוש עבדו ע"ז ולא נתפרע עד דור המבול שהיה ביניהם מחלוקת וכו'. ואמרו בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי בית דין של מטה אין עונשין עד בן י"ג וב"ד של מעלה עד בן עשרים, אבל בעדת קורח נאבדו אפילו יונקי שדים. ועוד בהרבה מקומות הפליגו לדבר בחומר עונה.

מנחת עני: (לה) כל זה הענין למדתי ולקטתי מן מנורת המאור נר ב' כלל ז' ונר ששי. גם מן ראשית חכמה, ואני ביארתי הדבר בהרחבת הדיבור קצת יותר.

(מג) וכל ענין כבוד העון של מחלוקת הוא כי כבר גלוי ומפורסם אשר מציאות בני אדם על הענין אשר הם נבראים עליו להיותם מין אדם, היא המחייבת והמכרחת קיבוצם וחיבורם יחד, וזאת היא הכרחי במציאותם, ולולא הקיבוץ והחברה ביניהם לא יתקיימו על הענין שהם עליו, וזה מבואר. והוא כי כפי הענין אשר המה עליו המה חסרים יותר מכל הנבראים וצרכיהם מרובין מכל צרכיהן, וצרכים בתיקונם למלאכות ופעולות רבות במאכלם ובמלבושם ודירתם ובכל שאר עניניהם. והמלאכות ופעולות מבלי אפשרי שיוגמר ביחידים אם לא בחברת קצתם לקצתם ובהעזר מזה לזה. והחברה והעזר בין בני אדם לא יתקיים כי אם בקירוב דיעות ואהבה ואחוה ושלוש ביניהם, אבל בנפול המחלוקת ביניהם הרי נהרס קיבוצם ונפרד חברתם ונשחת מציאותם. ולאשר שחכמינו הקדושים השכילו את כל זאת לפיכך אמרו אשר הקיום של העולם כולו הוא על השלום. ואמרו על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. והדבר ידוע שכל צורך הדין והאמת הם רק למען קיום השלום, הרי נשאר עיקר קיום העולם רק על השלום. עוד אמרו גדול השלום שאפילו עובדי ע"ז כביכול אין השכינה נוגעת בהם כשהם בשלום שנאמר חיבור עצבים אפרים הנח לו, עוד במאמרים רבים הפליגו לדבר בגודל השלום.

(מד) גם התורה ברוב מצוותיה ומשפטיה כיוונה בכולן רק על ענין זאת השורש וזאת היסוד. והיא למען יתקיים הקיבוץ והחברה והעזר באומה הישראלית על הענין היותר חזק והיותר נאות. כי עם ה' אלה למען יתקיים עבודתם וכל הנהגת דתם צריכין חיזוק ביותר לקיום התחברות ביניהם. ולפיכך ציותה על האהבה ופריקה וטעינה והשבת אבידה, כמו כן ציותה על לשון הרע ושנאה ונקימה ונטירה ועוד מצוות ואזהרות רבות שעל זה הדרך. כמו כן ציותה ברוב משפטים על הענינים שבין זה לזה, וכולן סובבין על קוטב אחד והוא על קיום גודל התחברות ואהבה ושלוש ביניהם. ולפיכך אמר החכם הגדול רבי עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. גם גדול הדור והוא הלל הזקן למד זאת לגר במקום כל התורה כולה. והענין הוא אשר ביארנו. כי בזאת נתקיים כל יסוד התורה והעבודה ולולא זאת נהרס הכל. ומעתה בא וראה כמה גדול הוא המחלוקת אשר מהרסת כל יסודי התורה וקיום אומתה, ומשחתת כללות קיום העולם כולה ומציאותה, גלל זאת החמירו למאוד בעוונה והכבידו בענשה.

(מה) ולאשר שעל הרוב תלוי כל ענין המחלוקת בלשון, והמות והחיים ביד הלשון, לפיכך חייבין ליזהר בה מאוד ומאוד שלא יכניס בשום מחלוקת לבל יאבד נפשו בשחת. וכל עיקר האזהרות הוא על ההתחלה, כי בתחילה קל הוא הדבר לבטלה, אבל אם לא סתרה תיכף מתחילתה, הרי בכל עת הולך וגדל ומתחזק, ע"כ כל בן דעת יבטלנו תיכף בתחילתה קודם שנתחזק. ואמרו בזה (סנהדרין ??) האי תיגרא דמי לבדקא דמיא, כיון דרוח רוח. ואמרו (..) אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה שנאמר תולה ארץ על בלימה.

(מו) אף שאמרו (אבות ה) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ואיזה היא זו מחלוקת הלל ושמאי, [מנחת עני: (לו) זאת הבנתי ולמדתי מדברי רבותינו] אל יעלה על דעתך אשר בדברי תורה או באיזה דבר שהיא לשם שמים הותרה המחלוקת עם חבירו, חלילה וחס. והנה אבאר זאת הענין על בוריה.

אמרו רבותינו בענין מחלוקת קרח שפקח גדול היה מה ראה לשטות זה, אלא עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת ממנו, שמואל ששקול כמשה ואהרן וכ"ד משמרות עומדות מבניו שכולם מתנבאים ברוח הקודש, אמר אפשר הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אובד ע"כ. והנה אחר שהיה גדול הדור כל כך והיה רואה וצופה ברוח הקודש ודאי לא יתכן לחשוב על איש כזה אשר היה מתחיל ונכנס במחלוקת עם גדולי קודשי וחסידיו השם

כמשה ואהרן, על דרך מחלוקת שבין הרשעים הבורים והטפשים, אלא ע"כ צריכין לומר אשר לבבו הטעה לעצמו לאמר לנפשו אשר כל עיקר מחלוקתו היא לשם שמים, וכבר היה נראה לו אשר ענין מחלוקתו היא על דבר כבוד ה' ועל כבוד כללות ישראל, ולפיכך היה חש ומקנא קנאת ה' צבאות על המתגדלים והמתנשאים על עם ה' אלה, וכאשר היתה בביאור אומרו בזה: כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', כלומר כי אין ראוי להיות בחשובים כאלו התנשאות אלו על אלו וע"כ אין להאמין אשר ה' ציוה זאת.

(מז) אבל באמת מאין בא לו כל זה הטעות, הוא לפי אשר בראשית כל ההתחלה הפיל יצרו הרע בלבבו גרגיר זרע רעה, והיא נקודת חמדת תאות זה הכבוד שראה במשה ואהרן, ותיכף כאשר נשתהה זמן מה זאת הגרגיר להשתרש בלבבו, ובכל עת נשתרש יותר, עד יתחיל לצמוח ולציץ ציץ ולגדל ענף ולעשות פרי וגם עשה, כי תיכף כאשר נפל בלבבו זאת הנקודה אז התחיל כח זאת נקודת העון להחליש כחותיו הטובות ולחזק כחותיו הרעות, ובכל עת מחליש ומחזק יותר עד ינטו כחותיו אליו ולבבו השמן ואזניו הכבד ועיניו השע, עד נתטמטם לבבו כ"כ לאמר לרע טוב ולטוב רע ולשום חושך לאור ואור לחושך. ולפיכך בפיו ולבבו לנפשו יזב לאמר מדוע תתנשאו, ולבבו לא ישקט וינוח וכאש בוער בקרבו חמדת זאת ההתנשאות לקחת אליו. הן זאת היא הדרך וכך היא המידה בכל חטא ועון ופשע. וכבר ביארתי בשערים זאת הענין ודברתי בה בהרחבת ביאור יעויין משם.

(מח) וכבר אדונינו משה השיג כל זה והתחכם להתוכח עמו ולפתוח עיניו בזה לראות האיך לבבו מתעה ומטעה לנפשה [לנפשו], והוא אמרו אליו המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל וגו', כלומר [מנחת עני: (לז) כך פירש האלשיך שם במקומן] מאז כאשר אמרתי לכם בשם ה' להבדיל את שבט לוי מעדת ישראל לעבוד ולשרת לפניו למה מאז לא חרדה לבבך לקנא קנאת ה' צבאות בדבר כבוד ישראל על המתגדלים והמתנשאים עליהם, ולהפליא ג"כ זאת התימה והפלא הלא כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע יתנשא שבט לוי לבד על קהל ה', ועוד אפילו לאמר עליהם והזר הקרב יומת, הנה מאז לא עלה על לבך כלל וכלל זאת הפלא וגודל התימה, והאמנת תיכף לדבר אשר ה' ציוה כל זאת, והוא לפי שבעת הזאת היתה הכבוד והשררה נוגע אליך, מעתה פקח עיניך ובא וראה איך שאתה מעצמך מטעה ומתעה לנפשך, אבל קורח לא פנה לכל הדברים האלה כי כבר נתטמטם לבבו עד מאוד והיה לאבן וכבר מבלי אפשרי היתה להתעורר ולזוז את לבבו זיו כל שהוא. ולכך היה עוד יותר ויותר מטעה ומתעה לנפשו עוד עד שאמרו רבותינו בזה [מנחת עני: (לח) הובא בילקוט פרשת קרח] כל הדברים האלה פייס משה לקורח ואין אתה מוצא שהשיבו דבר לפי שהיה פקח ברשעתו, אמר אם אני משיבו יודע אני שהוא חכם גדול ויקפחני בדברי ואני מתרצה לו בעל כרחי, מוטב שלא אזקק לו, כשראה משה שאין בו תועלת פירש הימנו, עכ"ד. הנה ביארתי ענין מחלוקת קרח ועדתו.

(מט) עתה אבאר ענין מחלוקת הלל ושמאי. אל יעלה על דעתך אשר מן מחלוקתם זאת שהיו חולקים ומתוכחים תמיד בסברות דיני המצוות ומשפטי התורה, כבר נצמח מזה ליפול איזה שנאה וקנטור ביניהם בעת נצחו זה לזה באיזה חכמה וסברה, ושישומר המנוצח הדבר בלבבו לראות לחזור ולהתגבר עליו ולנצחו למען הראות חכמתו ולקנות לעצמו שם, חלילה וחלילה להם מזאת, כי כבר תיכף כשיפול בלב אחד שום פניה שבעולם בעת התוכחו ומפלפל בחכמת ולימוד התורה וישים על לבו דבר הנוגע לעצמו ולכבודו אם לקנטר את חבירו או להראות חכמתו ולקנות לו שם או שאר איזה דבר הנוגע לתארתו, אזי תיכף כשיפול בלבבו הנקודה הזאת כבר אבד יאבד הוא וחכמתו ותורתו ויראתו וסופו יהיה כסופו של קרח ועדתו.

(נ) כי אם זאת היתה ענין המחלוקת של הלל ושמאי, היו אוהבין זה לזה ומחבבין זה את זה, ומעולם לא נפל שום פניה בלב אחד מהן להתענג כשהוא מנצח או להצטער כשהוא

מנוצח או שאר איזה פניה מהתפארות וקניות שם, כי כבר הם וגופם ונפשם וכל אשר להם לא היו נחשבים בעיניהם לכלום, וכל עבודתם וחפצם ורצונם היו רק בעניני כבוד השם ולרומם ולנשא כבודו ותורתו ויראתו, והיו עוסקים והוגים בתורה ה' יומם ולילה והיו חוקרים בה עד תכליתה ויורדים בה לאמיתתה. ולאשר [מנחת עני: (לט) זה הענין למדתי ולקטתי מן הפירושים שהביא המדרש שמואל על זאת המשנה.] שכל ישעם וכל חפצם היה לברר וללבן כל מצות ומשפטי ה' לאמיתתן ושלא יהיה הלכה מוטעת בידם, לפיכך היו מתוכחים תמיד זה עם זה בסברות וכל אחד היה מחזק סברתו למען יצא הדבר לאור ולאמיתתה, וזאת היא מעיקרי עבודת השם לחקור בכל כח השכלי שלא תצא הלכה מוטעת.

(נא) וכבר ידוע [מנחת עני: (מ) כל זה לשון המדרש שמואל שם בשם איזה חכם בשינוי קצת להסבירה יותר.] שענין הויכוח הוא הכרחי מאד להשגת הדבר על אמיתתה, כי ע"י זה יצא הדבר לאור ויתגלה ויתברר האמת, אבל מבלי שיתעורר ויכוח בספיקות והערות וקושיות באיזה חכמה, מעולם לא יצא הדבר לאור ולא יתברר האמיתי. ולפיכך אמרו חכמינו בדיני נפשות שאם כולם מחייבין הוא זכאי, ואם אמנם שהענין הוא גזירת הכתוב וכמו שדרשו הטעם בגמרא, בכל זאת אומרים בשם הרמב"ם טעם לדבר והוא מה שביארנו, כי כשאין מתעורר שום אחד להתנגד בדבר בהערות וקושיות ובאיזה חקירה, כבר אי אפשר שיצא ויתברר הדבר לאמיתו. ולפי שענין נפשות חמור מאד וכבר נאמר בה ושפטו והצילו, לפיכך חוששין בדבר אפשר שכולם נפלו בסברה אחת מוטעת, ולכך אין הורגין אותו.

(נב) הנה לכל אשר ביארנו כיוונו חכמינו הקדושים באמרם: איזה היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו היא מחלוקת הלל ושמאי, כלומר אם תרצה לידע איזה מחלוקת שהיא לשם שמים באמת, כי בודאי גם מחלוקת קרח היה נראה בעיניו שהיא לשם שמים, אך בזיוף ובכזב ובמסוה הסכלות, ותחתיה תעמוד השאת והספחת להוריד נפשו לשאול תחתית, לכן מראה התנא באצבע זו היא מחלוקת הלל ושמאי, כלומר זאת היא הבחינה, שתעניין במחלוקת הלל ושמאי ותבדוק עצמך אם ענינך הוא על ענינם, והוא לבדוק את עצמו בשבע בדיקות, וכשלא תמצא בלבבך שום פניה ושלא יעלה על לבך לא שמחה ולא תוגה ולא התפארות ולא שום דבר הנוגע לעצמך, אז ידוע תדע שענין המחלוקת היא לשם שמים באמת על אמיתתה. אבל חיש מהר כשתמצא אצלך שום פניה ושבלבבך שום מה על ענין הנוגע לעצמך, אזי אף שהמחלוקת היא לשם שמים יודע תדע שכבר היא אינה לשם שמים על אמיתתה, ותעניין במחלוקת קרח ועדתו, כי גם שם בזאת היתה טעותו, וסופך יהיה כסופו בהשחתו, לכן הוי זהיר וזהיר מן המחלוקת ושיהיה כל ענינך בנחת גדול ובשלום, וה' עוז לעמו יתן ויברך את עמו בשלום.

חפץ חיים: פתיחה לאוין: (יב) ואם הוא מחזיק במחלוקת (יב) על ידי ספורו עובר עוד על לאו דלא יהיה כקרח וכעדתו שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת כדאיתא בסנהדרין (קי).

באר מים חיים: (יב) ואם הוא מחזיק במחלוקת ע"י סיפורו וכו', דז"ל הגמרא: אמר רב וכו' כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר לא יהיה כקרח וגו', ועיין בסמ"ג ל"ת קנ"ז וברבינו יונה במאמר נ"ח, משמע מדבריהם שהוא לאו גמור, ועיין בספר המצות [-לרמב"ם] שורש ח' וברמב"ן שם. ודע דלאו זה שייך בין בלשה"ר ובין ברכילות ואפילו על אמת ובין בפניו ובין שלא בפניו ולהמספר, ואפשר דגם על המקבל שייך לאו זה דאילו היה מראה פנים נזעמים להמספר עובר זה להראותו שאינו רוצה בלשה"ר שלו ממילא היה נשקע המחלוקת.

כלל ח: במ"ח סי' כ"ו: בעל מחלוקת לא יצא מכלל "עמיתך" [-כי יש מקום לטעות בזה]

שמירת הלשון: שער הזכירה: פרק ט"ו: בו יבאר גדל עון המחלוקת וגדל ענשו, וגם שעל ידי זה בא לשאר עונות חמורין.

והנה מכל שהארכנו עד כה בגדל הענש של לשון הרע בעולם הזה ובעולם הבא, נוכל להבין כמה יש להתרחק מעון המחלוקת. כי מלבד העון העצמי שהוא עון פלילי כאשר נבאר, עוד הוא סיבה עצומה לבוא על ידי זה לכמה עונות חמורין, דהיינו לשנאת חנם ולשון הרע ורכילות וכעס ואונאת דברים והלבנת פנים ונקימה ונטירה וקללות של חנם ולקפח פרנסת חברו ופעמים גם לחלול השם ח"ו שעונו גדול עד מאד. וגם מצוי לבוא על ידי זה לאיסור חנופה, שבזה מושך אליו אנשים במחלוקתו, כענין שמצינו בקרח כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין נב.) על הפסוק (תהלים לה טז) בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו, במה שהחניפו לקרח, שנתן להם עגות, חרק עליהם שר של גיהנם שניו. וגם בא על ידי מחלוקת לידי ליצנות להתלוצץ על הצד שכנגדו ולמושך בזה אנשים לעצתו. וכל זה היתה הנהגתו של בעל מחלוקת הראשון, והוא קרח, כדאיתא במדרש רבה פרשת קרח. וידוע עונש ליצנות שתחלתו יסורין וסופו כליה כמו שאמרו חז"ל.

[ויותר מזה מצוי כשהיצר מפתהו לחזק את המחלוקת ולמשך אליו אנשים לעצתו, והוא ירא פן יחזרו אחר כך וישאר אך הוא לבדו, יסית היצר עד שיעשו על זה קשר חזק ואמין בשבועה על זה, וכל זה מצינו במדרש ובגמרא [בחלק] אצל קרח דתן ואבירם. וראה אחי כמה מהעוררין יש בזה שקרוב הדבר שהוא בכלל שבועת שוא, שהרי נשבע לעבור על המצוה, וכדאיתא ביורה דעה בסימן רל"ו ס"ב ובש"ך שם סק"ד, ואפלו אם יקים את שבועתו גם כן לא יצא הדבר מכלל שבועת שוא, וכדאיתא בסימן רל"ח סעיף ה'**. וידוע גדל ענשה של שבועת שוא שהקב"ה אין מנקה עבור זה, כדכתיב (שמות כ ז), לא ינקה וגו', וכדאיתא בשבועות (דף לט), ולא כתבתי כל זה, רק להראות לפני הכל את גדל סמיות עינים שיש בזה].

** הגה"ה, דלא מבעי לדעת רבנו יונה בשערי תשובה באות נ"ז ובסמ"ג לא תעשה ק"ז בפתיחתו, שיש לאו גמור על המחזיק במחלוקת, בודאי הוא בכלל שבועת שוא שהוא לעבר על המצוה, אלא אפלו לשאר מוני המצות דלא חשבו למחזיק במחלוקת במנין הלאוין אף על פי כן קרוב הדבר שהוא בכלל לעבר על המצוה, כיון שיש על זה כמה פסוקים בתורה המרמזים על עון המחלוקת, וחמור מאסור חצי שער דאתרבי רק מכל, ועין בסימן רל"ט ס"ו ובש"ך שם. על כן נראה שישאל על שבועתו. ואין להקשות לפי מה שצדדנו דמעקר הדין מקרי דבר זה נשבע לבטל את המצוה ממה דאיתא בסנהדרין (קט): ואשתבעי לי בהדייהו [וכבר נשבעתי אתם, שאם יקראו לי, אלך עמהם], (במדבר טז יא) "אתה וכל עדתך הנעדים על ה'", דאפשר דעדיין לא עשה תשובה על זה וחשב שהדין עמו רק ששמע לדברי אשתו שאמרה לו, מאי נפקא לך מינה, אי מר רב אנת תלמידא וכו', ע"ש. ומה היה צריך עצות לזה דהרי נשבע לבטל את המצוה, וכמו שאמר להם משה רבנו עליו השלום כדאיתא שם ורק לבסוף שראו הכל את הנס שנבלעו בארץ עשה תשובה הגונה על זה וישב על זה באנינות כל ימיו כדאיתא שם, אי נמי שהיה ירא לעבר על השבועה בפרהסיא שלא יהרגוהו קרח ועדתו לכך נתנה לו אשתו עצה על זה שלא יקראוהו כלל, ע"כ ההג"ה.

ואפלו אם מתחלה לא נתכון כל כך לרעה, אף על פי כן לבסוף לא ינקה מהעונות הנ"ל כאשר בדוק ומנסה לכל היודע בטיב העולם.

ותחבולה אחת יש בזה ליצר הרע אשר בזה ינצח אף את האדם השלם, כי יכניסו רק למדת הכעס והנצחון ואז כל המעקשים יהיו לפניו למישור כי היצר הרע יראה לו אחר כך התרים רבים. ומלבד שירשהו לדבר לשון הרע ורכילות וגם אונאת דברים והלבנת פנים וכדומה, עוד יזרוזו היצר, שעל אנשים כאלו אסור לרחם עליהם ומצוה לרדפם בכל מיני רדיפות.

והנה אם באנו לבאר גדל הקלוקל של מחלוקת יכלה הזמן והם לא יכלו, כמו שכתב בצואת הרמב"ם וזה לשונו: נביאים נבאו וחכמים חכמו ויוסיפו לספר רעת המחלוקת ולא הגיעו לתכליתה. אך אעתיק איזה מאמרים בקצור נמרץ, כדי שמזה יוכל המשכיל להתבונן בדרך כלל עון המחלוקת.

וזה לשון המדרש רבה פרשת קרח: אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת שבית דין של מעלה אין עונשין אלא מכ' שנה ומעלה ובית דין של מטה מי"ג שנה ומעלה ובמחלוקת של קרח תינוקות בני יומן נבלעו בשאול תחתית, שנאמר ונשיהם ובניהם וטפם, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה.

שנו רבותינו (???) ארבעה נקראו רשעים, הפושט יד על חברו להכותו, אף על פי שלא הכהו שנאמר וגו', והלוה ואינו משלם וגו', ומי שיש בו עזות פנים, ואינו מתבייש לפני מי שהוא גדול ממנו, שנאמר וגו' ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר (שם כו) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, עד כאן לשון המדרש.

ואם כן כמה יש לו לאדם להתבייש מעצמו כשיודע בנפשו שהוא סבב את המחלוקת, דהלא אם יקראהו חברו רשע אפלו בינו לבין עצמו שלא הגיע לו על ידי זה שום בזיון, אף על פי כן ירד עמו לחייו עבור זה וכל שכן בזה שגרם לעצמו שיקרא שמו רשע בעבור זה, כמה מהכלמה והחרפה ישיגוהו אחר כך למעלה, כשיתפרסם שמו זה הטוב בפמליא של מעלה לפני אלף אלפים ורבי רבבות מחנות קדושות כמו שכתבו הספרים הקדושים, שכל עניניו של האדם נכרזין ונתפרסמין למעלה לפני כל [לבד ענשו העצמי של מחלוקת], וזוהי כונת חז"ל באבות (ב יג), ואל תהי רשע בפני עצמך.

וגם השטן מתגרה בבעלי מחלוקת, כדאיתא בגיטין (נב.): הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מנצו בהדי הדדי, אקלע ר' מאיר להתם, עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא, שמעה דקאמר, וי דאפקה ר' מאיר לההוא גברא מביתה.

ואיתא בילקוט קרח: בא וראה, כמה מחלוקת עושה שכן מחלוקת חסר ר' בנוטריקון, מכה חרון לקוי קללה תכלית, כלומר שהמחלוקת מביאה כליה לעולם. ולפי גדל חשיבותו של בעל המחלוקת כן יגדל ענשו, כמו דאיתא בתנא דבי אליהו פרק י"ח, ולכך כתיב בפרשת קרח (במדבר טז ב) נשיאי עדה קראי מועד, להורות לנו את גדל עונם.

אמרו חז"ל בשלשה מקומות ותר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה, ולא ותר על מחלוקת. ראשונה בימי דור אנוש, בו התחילו לעבד עבודה זרה שנאמר (בראשית ד כו) אז הוחל לקרא בשם ה'. ולפי שהיה ביניהן שהיו גוזלין וחומסין זה לזה לא ותר להם, שנאמר (בראשית ו יג) כי מלאה הארץ חמס וגו'. שנית בדור המדבר כשבאו ישראל לידי מעשה העגל מחל להן הקדוש ברוך הוא, אבל כשהיו באין למחלוקת לא ותר להן הקדוש ברוך הוא. שבכל מקום שאתה מוצא וילינו של מחלוקת, אתה מוצא שם מכה גדולה, מנלן ממחלוקת של קרח. שלישיית פסלו של מיכה, מתוך שהיה שלום ביניהן נתן להם ארכא, שנאמר (שופטים יח ל) ויקימו להם בני דן את הפסל ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. אבל כשנחלקו השבטים על שבטי יהודה ובנימין, ולא היה ביניהן שלום, נעשו אלו פרענות לאלו, כשהיו אלו חוטאין, היה הקדוש ברוך הוא מביאן לו ופורעין מהן, שנאמר (דברי הימים ב יג יז) ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה מאד ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש בחור. וכשחטאו שבט יהודה ובנימין, באו עשרת השבטים ופרעו מהן, שנאמר (דברי הימים ב כה ו) ויהרג פקח ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד. למדנו מזה שבעלי המחלוקת נעשו כלי משחית אלו לאלו.

קשה היא המחלוקת, שהיא מביאה לידי סכנות נפשות, שעל ידי מריבה שהיתה בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט נתפרדו זה מזה, ונתגלגל והלך לוט לסדום וכמעט שאבד עמהן.

קשה היא המחלוקת שהיא מביאה את האדם לידי מלקות, שנאמר (דברים כה א) כי יהיה ריב בין אנשים... והיה אם בן הכות הרשע. מי גרם לו ללקות, הוי אומר המחלוקת. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי מיתה, שנאמר (שמות כא כ) וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה... ואם אסון יהיה ונתתה נפש וגוי, מי גרם לה, הוי אומר המחלוקת.

ואמרו חז"ל: מחלוקת בבית סופו ליחרב, מחלוקת בבית הכנסת סופו להתפזר, ולא עוד אלא שסופו להשמם. מחלוקת בעיר שפיכת דמים בעיר. שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת וכן שני בתי דינין וביניהן מחלוקת סופן למות, ולא עוד שמחלוקת בית דין חרבן עולם. תדע שכן הוא, שכל זמן שיש שלום בפמליא של מטה יש שלום בפמליא של מעלה שנאמר (עמוס ט ו) הבונה בשמים מעלותו. אימתי בזמן ואגדתו על ארץ יסדה, כלומר בזמן שישאל נאגדין באגדה אחת ובשלום זה עם זה.

שער הזכירה פרק ט"ז: בו יבאר גדל ענש החולק עם רבו.

והנה עון המחלוקת הוא אפלו אם חולק עם אדם השוה לו במעלה, וכל שכן, חס ושלום, אם הוא חולק עם תלמיד חכם אפלו איננו רבו, וכל שכן אם הוא רבו, בודאי גדול עונו ונכפלה רעתו. כי ידוע שדרך בעלי המחלוקת לבזות בדברים לצד שכנגדם, וידוע גדל ענשו של המבזה תלמיד חכם ממה שאמרו בחלק, ונפסק כן ביורה דעה בסימן רמ"ג סעיף ו', שהמבזה תלמיד חכם הוא בכלל (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה וכו' הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. (ואפלו בזמננו, אם הוא רק ראוי להורות ויגע בתורה נקרא תלמיד חכם, והמבזה אותו אפלו בדברים בעלמא ואפלו שלא בפניו עון פלילי הוא, וחייב נדוי על זה כדאיתא ביורה דעה (בסי' רמ"ג ס"ז ובסי' של"ד בש"ך ס"ק ס"ח), וגם אין לו רפואה למכתו עבור זה, כדאיתא (בשבת ק"ט): אמר רב יהודה אמר רב כל המבזה תלמיד חכם - אין לו רפואה וכו'. וגם חרבן ירושלים היה עבור זה החטא כדאיתא שם לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר (דברי הימים ב לו טז) ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנבאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. עוד אמרינן בברכות (ט), אמר ר' יהושע בן לוי, כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם, שנאמר וגו'.

עוד אמרינן (בסנהדרין ק) אמר רב חסדא, כל העושה מריבה על רבו (פרוש, שגורם בהמשכת דבריו, שגם אחרים יחלקו על רבו) כחולק על השכינה שנאמר (במדבר כו ט), בהצתם על ה'. אמר רב חמא בר חנינא, כל העושה מריבה עם רבו, כאלו עושה עם השכינה שנאמר (במדבר כ יג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. עוד איתא שם בהאי ענינא, אמר ר' חנינא בר פפא, כל המתרעם על רבו, כאלו מתרעם על השכינה שנאמר וגו'. אמר רב אבהו, כל המהרהר אחר רבו, כאלו מהרהר אחר השכינה, שנאמר וגו'. וד' מדרגות דקחשיב הגמרא למטה להורות לנו, דאפלו ההרהור לבד הוא גם כן אסור גדול.

ומה נואלו האנשים, שנקל בעיניהם לחלק על הרב והבית דין שבעיר ולבזותם, ואינם חרדים מהענש הגדול המעתד לבוא עבור זה לעולם הבא, כמו שבארנו, וגם בעולם הזה לא ינצלו מן השפטים הרעים עבור זה. בא וראה, מה דאיתא במדרש רבה פרשת פנחס על הפסוק (ויקרא יט לב) והדרת פני זקן, שהוא קאי על חכם כדאיתא בקדושין (לב): וזה לשונו, ואיזה הדור שאמרה תורה והדרת, שלא יעמד במקומו ולא ישב במקומו ולא יהא סותר דבריו וכו', שכל מי שאינו נוהג ברבו כל המדות אלו, נקרא רשע לפני המקום, ותלמודו משתכח, ושנותיו מתקצרות, ולבסוף הוא בא לידי עניות, שנאמר (קהלת ח יג), "וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים", עד כאן לשון המדרש. והנה המדרש אירי אפלו אם אינו מהדרו כראוי, וכל שכן אם הוא ממשיך עליו מחלוקת מאנשי עירו בודאי יענש בכפלים.

ולפלא גדול על בעל המחלוקת, הלא אם אחר יפגע מעט בבנו אפלו שלא במתכון, מפיו לפידיים יהלכו עליו, וכל שכן אם יזיק לו בכונה ונפל על ידי זה למשכב, אף שנתרפא, יפרסמו לאיש אכזרי בעיני הכל עבור זה, ולא ישקט ולא ינוח עד שיגמל לו כמעשהו ובלבו ינקט עליו עבור זה שנאה נצח. וכשהוא בעצמו מביא כל הצרות על בניו עבור זה, ואפשר שימותו גם כן, חס ושלום, וכמו שכתבנו למעלה בפרק ט"ו בשם המדרש, שאפלו יונקי שדים נענשין עבור זה החטא (וכהאי גונא איתא בתנא דבי אליהו פרק כ"א), לא יחוס עליהם כלל, ואדרבה דרך מדתו, שרומז לאנשי ביתו שיחזיקו עמו במחלוקתו, כעין שמצינו בדתן ואבירם, שיצאו נצבים פתח אהליהם הם ונשיהם ובניהם וטפם. והרי זה כמו שאומר הכתוב (ירמיה ז יח) הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש, אין זה כי אם שהיצר הרע מסמא את עיניו ושם לפניו כל הבורות והפחיתים לעמק שוה.

עוד בא אחי ואראך גדל כח היצר שיש במדת הנצחון, שכשנכנס בעמק המחלוקת, אז אף אם יראה בעיניו שהולך בדרך חשך ואפלה וירד לגיהנם על ידי זה, אף על פי כן הוא מתרצה יותר לילך בעמק שאול לא יחשך מן המחלוקת. וירשה היא להם מין יצר הרע הזה מאביהן דתן ואבירם, הם הם אביהן של כל בעלי המחלוקת, והם אמרו כן בפרוש כדאיתא במדרש רבה פרשת קרח, שאמרו, הרי אנו מעמידין דברינו, ואין אנו עולין מדינה של גיהנם [פרוש], אף שאין אנו עולין אף על פי כן אנו מעמידין דברינו. על כן חוס, אחי, וחמל על נפשך ונפש בניך ובנותיך ומנע עצמך מהמחלוקת.

ואפלו אם כבר נכנס בעיני המחלוקת וקשה לו להפרד משאר חבריו בזה, אף על פי כן יראה בכל כחותיו לסלק עצמו מהם, וכמו שעשה און בן פלת, שהיה מתחלה בעצה אחת עם הבעלי מחלוקת, כמו שכתוב בתורה, ולבסוף נשתמט מהם כמו שאמרו בפרק חלק, ולכך לא נענש בבא עת פקדתם. ולא ישמע לדברי היצר הרע וטענותיו, שמסיתו כי לא לכבוד יהיה לו אם יפסיק באמצע ולא יגמר הנצוח, כי מוטב לאדם שיכסף בעלמא הדין לפני איזה אנשים יחידים, ולא יכסף בעלמא דאתי לפני כל הפמליא של מעלה. ואמרו חז"ל (עדות פרק ה'), מוטב לאדם שיקרא שוטה כל ימיו, ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום.

שער הזכירה פרק י"ז: בו יבאר גדל הרחקת האדם מלהיות מעוזרי המחלוקת, אפלו אם בזה מסייע לאביו ואמו. ושיראה בכל כחו להטיל שלום.

גם יש לו לאדם להזהר מלהיות מעוזרי המחלוקת כדי שלא יענש גם הוא בבא עת פקדתם, כדאמרין (במכות ה'): ענש הכתוב הנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה. ואיתא במדרש פרשת קרח, בא וראה כמה קשה המחלוקת, שכל העוזר במחלוקת הקדוש ברוך הוא מאבד זכרו, שנאמר (במדבר טז לה) ואש יצאה מאת ה' ותאכל את וכו'. ואמרין (בסנהדרין קי) אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר (במדבר ז ה) ולא יהיה קרח וכעתו. רב אסי אמר ראוי להצטרע, כתיב הכא וכו'. ועין לעיל בפרק ו', במה שכתבו בשם "ספר הקנה" שלפעמים מחליף הקדוש ברוך הוא את ענש הצרעת בעניות והרי הוא עני הנמסר בידי אדם.

והאיש הנלכב יתבונן תמיד במה שאמרו חז"ל במדרש רבה פרשת אמר (ויקרא פרשה כ"ז) על הפסוק (קהלת ג טו) והאלהים יבקש את הנרדף, רב הונא בשם רב יוסף אמר לעולם והאלהים יבקש את הנרדף, אתה מוצא צדיק רודף צדיק והאלהים יבקש את הנרדף, צדיק רודף רשע והאלהים יבקש את הנרדף. ר' יהודה אמר בשם ר' יוסי בן נהוראי לעולם הקדוש ברוך הוא תובע דמן של נרדפין מן הרודפין, תדע לך שכן הוא וכו'. ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר אף בקרבנות כן, אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי, עז נרדף מפני נמר, כבש מפני זאב, לא תקריבו לפני מן הרודפין אלא מן הנרדפין וכו'.

ואם כן יש להתבונן מזה כמה יש לאדם להרחיק את עצמו מלהיות מעוזרי המחלוקת לרדף צד אחד מהצדדים, אחרי שלבסוף יתבע הקדוש ברוך הוא את דמן מידו. ותחת

שהוא מקוה להיות מן המנצחין ולנחל כבוד על ידי זה, יראה לבסוף בבזיונו שיענש בצרעת או בעניות וכנ"ל. אבל השומר עצמו מן המחלוקת הרי זה מכובד בפני הבריות, כענין שנאמר (משלי כ א) כבוד לאיש שבת מריב וגו'. ואמרו חז"ל ומה אם מריבה שהיא של אדם עצמו, כבוד לו אם כבש, קל וחומר מריבה שאינו שלו והוא מכניס עצמו לתוכה, וכן הוא אומר (משלי כו יז) מחזיק באזני כלב, עבר מתעבר על ריב לא לו.

ואפלו אם בעל המחלוקת הוא קרובו, ואפלו הוא אביו, אף על פי כן יש לו להזהר עד מאד שלא לחלק לו כבוד להמשך אחריו, ואפלו אם אביו מצוהו בענין זה, וכמו שנפסק ביורה דעה בסימן ר"מ סעיף ט"ו, דאם אמר לו אביו לעבר אפלו על מצוה של דבריהם שלא ישמע לו, דגם הבן וגם האב כלן חייבין בכבוד המקום, וכל שכן בעון חמור של מחלוקת.

וכמו דמצינו בבני קרח, שלא נמשכו אחר אביהן, אף על פי שזה היה בזיון לאביהן, על כן נמלטו מהענש שבא על אביהן, וכמו דאיתא בילקוט פרשת קרח וזה לשונו, זהו שאמר הכתוב (תהלים א א) אשרי האיש, אלו בניו של קרח, אשר לא הלך בעצת רשעים, שלא הלכו בעצת אביהן שנאמר (במדבר טז כו) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, וברוך חטאים לא עמד, שנאמר (במדבר יז ג) את מחתות החטאים האלה וכו' עין שם. ואיתא בילקוט, ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכובשין את פניהם בקרקע. אמרו, אם נעמד מפני משה רבנו, אנו נוהגין בזיון באבינו, וכבר נצטוונו על כבוד אב ואם. לא נעמד, כבר כתיב (ויקרא יט לב) מפני שיבה תקום, מוטב שנעמד מפני משה רבנו, אף על פי שאנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד (תהלים מה ב) רחש לבי דבר טוב. מזה יש לידע, דאם לא ימשך אחר עצת אביו במחלוקתו, לא יתפש ברשתו.

[הג"ה. ואפלו אם הוא רואה שהדין עם אביו, אף על פי כן יראה להשקיט ולא להחזיק המריבה עם הצד שכנגדו. דמלבד מצות הבאת שלום, יש לו לחשב אולי טועה בדמיונו מצד האהבה התקועה בלב האדם שהוא אוהב לאביו כנפשו, כדאיתא בספרי, רעך אשר כנפשו זה אביך, ואין אדם רואה חוב לעצמו].

וכל זה כשאין יכולת בידו למחות ולהשקיט המריבה, אבל אם הבן נשוא פנים לאביו ויכולת בידו להשקיט המריבה והוא מחריש, נענש עבור זה. וכדאיתא בתנא דבי אליהו פרק כ"א וזה לשונו: ולא יראה אדם את אביו ואמו כשהם מדברים דברים יתירים (פרוש), לשון הרע וכדומה וכל שכן עון מחלוקת, שכלול בו הכל) ויחריש להם, ואם עשה כן, הוא והם אינם ממלאים ימיהם ושנותיהם. וכן לכל אדם מצוה להטיל שלום בין הצדדים, והוא מכלל הדברים, שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא, כדאיתא בפאה פרק א'. ואפלו אם הוא רואה בצד אחד, שאין הדין עמו, וראויים לענש עבור מחלוקת והיכלת בידו, אפלו הכי יש לו לאדם להתאזר בכל כחו לעשות שלום בין הצדדים, ולא יתעצל בזה, אפלו הוא החשוב שבישראל, כמו שמצינו (במדבר טז כה) ויקם משה וילך אל דתן ואבירם (פרוש, להשלים בדברי שלום), ואמרו רז"ל (סנהדרין קי.), מכאן שאין מחזיקין במחלוקת.

ואיתא במדרש, לפי שהלך משה לפתחו של דתן ואבירם זכה להציל ארבעה צדיקים מפתחו של גיהנם, ואלו הן ג' בני קרח ואון בן פלת.

וכתיב (תהלים לד טו) בקש שלום ורדפהו, ואמרו חז"ל בקשהו לאוהבך ורדפהו עם שונאך, בקשהו במקומך ורדפהו במקומות אחרים, בקשהו בגופך ורדפהו בממונך, בקשהו לעצמך ורדפהו לאחרים, בקשהו היום ורדפהו למחר, וכונת המדרש במה שמפרש ורדפהו למחר, לומר שאל יתיאש האדם בדעתו לחשב שלא יוכל להשלים, אלא ירדף אחר השלום היום וגם למחר וליומא אחרון עד שיגיעו, כי אפלו עבות העגלה אם תמעך בו תמיד, יקלש וינתק לבסוף, כן בזה, אפלו אם בפעם אחת ושתיים לא עלתה לו אף על פי כן לא יחדל ממדה קדושה הזו. ואפלו אם דבריו לא יועילו כלל אצל בעלי המחלוקת בעצמם, מפני

שנתגברה בהם מדת הנצחון ונתעוררו עיניהם מראות האמת, על כל פנים יעכב בזה את האנשים החצונים, אשר אין נוגע להם הריב ורק נמשכו לפי תמן אחרי עצתן הרעה של בעלי המחלוקת, ויצילן בזה מענש המר, וכמו שעשה משה רבנו עליו השלום וכנ"ל.

מְכַתְּבֵי ה"חפץ חיים": מכתב א: [נכתב בשנת תרפ"ד ונשלח על ידי ה"חפץ חיים" למערכות העיתונים החרדיים שיצאו לאור בימים ההם. זה לשון הבקשה שנדפס בעיתון "קול ישראל" תחת כותרת: כלפי המחרפים, וז"ל: מכתב מאת מרן הגאון הצדיק בעל "חפץ חיים" שליט"א, ב"ה יום ד' י"א טבת תרפ"ד, ראדן. אל מערכת ה"קול ישראל" בירושלים ת"ו, שלום וברכה, הנני מבקשם להדפיס בעיתונם הנכבד את מאמרי הרצוף בזה, אשר הנני שולח אותו לכל העיתונים העומדים למשגב דתינו ותקותי חזקה כי בטח ימלאו את שאלתי למען כבוד ה' ותורתו, מוקירם ומכבדם ישראל מאיר הכהן (מראדן בעהמ"ח ס' חפץ חיים ומשנה ברורה).

המכתב נדפס אח"כ בשנת תרצ"ב ע"י הרב שלמה הכהן ליבוביץ בקונטרס בשם "אגרת המוסר", וכולל המכתב המקורי בשפת האידיש עם תרגום של הרב שלמה הנ"ל לעברית. זה לשון הרב הנ"ל בתחילת הקונטרס: "ספר אגרת המוסר והיא תוכחה מגולה שפנה בה אל עמו במ"ע [בעיתון] זקן הזקנים וגאון הגאונים שבדרורו, צדיק יסוד עולם בעל חפץ חיים שליט"א ומרצה לפנייהם בשלון המדברת עצבו, דאגתו ועצמת מכאוביו מייסורי נפשו אשר כההם לעומק המה ולא יכול עוד נשאם. קטנה היא אגרת הזאת בכמותה ואולם מה מאד גדולה היא באיכותה, ונעתקה ללשונו הקדושה על ידי אחד מהמחשישים". בהעתק לפנינו נעשו שינויים קלים להתאים את הלשון ללשון דורנו. [נעתק מתוך ספר "מאיר עיני ישראל" ח"ו עמוד 182 והלאה, מתוך צילום של ספר "אגרת המוסר" הנ"ל].

למרנן ורבנן רבותנו הגאונים שליט"א ואל כל יראי ה' החרדים בישראל.

חכמינו ז"ל אמרו: דאגה בלב איש ישחנה, וישחנה לעצמו ואחרים אומרים לאחרים. אבל דאגתי – כמו שאחפץ לבאר להלן – שאי אפשר לי לשכחה כל ימי חיי, ואף גם נסיתי לגללה מלבי על ידי רוב שיחי עם הרבה אנשים, כבר קראתי ובכל זאת אין אף אחד מהם עונה אותי, ולכן החלטתי לשוחח מייסורי ועיני עצבי לכל עם ישראל, ובודאי ימצאו בתוכם אנשים כאלה אשר דברי ימצאו מסילות בלבם ויחדרו עמוק שמה לעורר בת-קול ואז אפשר כי בגלל זה אגלל מעלי משא כבר שיכבד ממני ונלאתי נשא עוד, והקל מעלי.

אוי ואבוי לי כראותי איך כי התורה ומצותיה נפלו בדור הזה (ידוע כי בכל עיירות אף הכי קטנות היו חברות לשמירת התורה והדעת, ומהו אנו רואים היום, היום הרבה הרבה עיירות שלא ימצאו שמה עוד אף תלמיד חכם אחד מלבד רק הרב דמתא).

כאבי עוד יגדל כראותי איך כי יום יום יקומו ויעלו מחלוקות חדשות בתוך עם ישראל עצמו, איך כי תתרבה השנאה, איך כי כפעם בפעם יעלה ויקומו מפלגות חדשות, וחילוקי דעותיהן והסתירות שביניהם ישאו בשער בת רבים. אחד דורש הסכמה למפלגתו ומתוך כך יבוזה את הצד שכנגדו, וכן תהיה גם מעשיו של הצד שכנגדו (ראיתי מה שכתב אחד: "זה שמרבה חתימות הרי הוא עושה טוב" – אבל אני אומר זה המרבה חתימות ח"ו הוא מרבה ומגדיל את התהום בתוך עם ישראל). כל הגלות בוערת בתבערת אש איומה של שנאת חנם, ובכל יום אקבל נגד רצוני עיתונים, מכתבים ושאר דברים שתכנם אחד הוא – בזיונות להצד שכנגד.

אכל בכל זאת יגדל הכאב בייחוד שגם בארצנו הקדושה מנצח השטן ומעשיו, גם ארצנו מפרפרת ומפרכסת ברשת של שנאת חנם – תמה אני ולא אדע מי נתן היתר לעובדא גדולה כזו של שקר ושנאת חנם.

ומדוע כל אחד מהם יאמין כי האמת תמצא רק על צדו, ורק הצד שכנגדו מוביל את המחלוקת, משליך כל החטאים רק על שונאו והוא נקי מכל אשמה ועונש, אכן טעות

גדולה היא, כי אף אם נניח שהאמת עם צדו בכל זאת בכל מחלוקת מתגברת אהבת הנצחון בכל תוקף ועוז, ואז תתבאר ותתאמת כל הרשעות, כי הכעס והנצחון מחריבים את הכל, אבל מה נענה כשידרשו חשבון לפני פמליא של מעלה.

ועוד עולה על כולנה מה שנתרבה עון חילול השם עי"ז מאד...

...ובפרט על זמננו זה שנתרבו צרות על ישראל לאין שיעור, וכמעט נתקיימו כל הסימנים שנאמרו בגמ' בחלק ובסוף סוטה בעקבא דמשיחא וכו', וקרוב הדבר מאד שזמננו הוא עקבא דמשיחא, ולכן על כל אחד להתחזק בתורה ומעשים טובים, ולהרבות שלום בין היהודים, ואיך לא יחרד לב כל איש ישראל במה שרואה איך כל העולם מלא בכל רע, וביד כל יחיד ויחיד כל פי דרכו ולפי שורת הבנתו להחזיק את השלום.

אחי ורעי! חוסו נא על עצמכם ועל כלל ישראל! כל אחד צריך לראות במקומו להרבות שלום, בכל מחיר שיהיה אסור ששם שמים תתחלל, ובכל כוחו להגן על השלום, לבקשו במקומו ולרדפו בכל מקום ומקום שידו מגעת, בזכות זה נזכה לשמוע הקול של מבשר שלום.

אלה דברי הקטן שבכנהנים, עבד לעבדי ה', החותם את שמו בלב נשבר על חורבן עמו והמצפה לישועה תכופה, ישראל מאיר הכהן בעה"מ ספר חפץ חיים.

מכתב ב: [נכתב בשנת תר"צ ונתפרסם ב"הנאמן". וז"ל המערכת שם בשולי המכתב: "אנו נותנים בזה את דבריו החוצבים להבות אש של זקן גאוננו בתקוה שיחררו ללב אלה שאליהם הם מכוונים ולא רק שתחלדנה החתירות תחת קיום הישיבה הק' אלא גם המחלוקת האיומה הגורמת לחילול השם ברבים זה זמן רב, קץ יושם לה, [יערה] עלינו רוח ממרום ויפרוס עלינו סוכת שלומו עדי תקום סוכת דוד הנופלת"].

כפי אשר נודעתי ונוחכתי מהשמועה הנוראה, אשר רעדה אחזתני, שנמצאים אנשים פרטים נרגנים אשר כשלמים הם עוד אתנו לעשות מחלוקת ועלילות ולחפות דברי שוא וכזב על מוסד קדוש "ישיבת כנסת ישראל" בסלאבאדקא, המתקיימת זה חמשים שנה שיצאו ממנה הרבה גדולי ישראל מפורסמים בתורתם ויראתם כמפורסם לכל.

לא אוכל למנוע את עצמי מלהביע את תמהוני הגדול בזה, אוי לנו שכך עלתה בימינו, בעת הזאת שהתורה הקדושה נשרפת בפומבי בעוה"ר בארץ רוסיא, ומענישים שם בעונשים קשים עד למות ר"ל לומדי תורה ושומרי מצותיה, וגם רבו מפירי תורה ויראה בכל המדינות הרוצים לעקור ולשרש יסודי הדת ותורה"ק, ולולי ה' שהותיר לנו שארית פליטת הסופרים, המה הישיבות הקדושות הנמצאות אצלנו, אזי ח"ו כבר גוענו אבדנו ונכרתנו מגוי.

ותחת אשר היה לנו להתחזק בכל שארית כחנו לחזק ולעודד ידי המתעסקים בהחזקת התורה ברבים בגופם ונפשם, עוד נמצאים אנשים המעלילים שוא ושקר ומחפים דברים אשר לא כן על ראשי ומנהלי הישיבה הק' הנ"ל, ולחתור מחתרת תחת קיומה בכל טצדקי, ואיך לא ישיבו אל נפשם האנשים הללו לאמר איך זה מעמידים אנו בסכנה את נפשנו הן בעוה"ז והן בעוה"ב, ע"י העלילות והוצאת שם רע ומחלוקת, לבזות ת"ח גדולים מפורסמים ולירד לחייהם ולהעמיד בסכנה את קיום הישיבה הק' הנ"ל.

ואני הגבר אשר עסקתי בזה כל ימי חיי לברר את גודל העון של לשה"ר ומחלוקת, שעון זה החריב את בתינו וממשיך את גלותנו המר, ואשר עון זה נוגע לגוף ולנפש בזה ובכא, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל נביאים נבאו וחכמים חכמו ולא הגיעו לספר רעת המחלוקת עד תכליתה, כי בעון המחלוקת לא ימלט האדם גם היותר גדול להיות נאבד ח"ו מן העולם וכמו שאחז"ל במחלוקת קרח דתן ואבירם, שהיו אנשים גדולים כידוע, ובשעה שהתרו בהם שיהיו נאבדין מן העולם הם ובניהם השיבו: אף שאין אנו עולים מן הגיהנם אעפ"כ אנו מעמידים דברינו, הרי רואים אנו מזה עד היכן הגיע הכח של המחלוקת והנצחון למסור את כל חייהם בעוה"ב שלהם ולהיות בגיהנם לעולמי עד. כן הדבר הזה נוהג בכל הדורות, וכאשר ראיתי גם אני ענינים כאלו גם בימי חיי.

על כן אחי ורעי, חוסו נא על עצמכם, וחוסו על תורה"ק העלובה למכביר בימינו אלה, בפרט על הישיבה הק' שמרביצים בה תורה ויר"ש זה חמשים שנה, ועל עמנו ישראל הנדכאים והנאנחים המצפים לגאולה, אשר ע"י המחלוקת נגרום ח"ו לעכב הגאולה.

והנני מבקש לכל אחינו בית ישראל בכל מקומות מושבותם ומבקשם שלא לשים לב לדברי שוא ושקר המעלילים על הישיבה הק', ויתמכו אותה בכל יכלתם כמקדם, למען תוכל להתקיים ישיבה הק' הנ"ל ולחלצה מן המיצר, ובזכות זה תחול עליהם ברכת אשר יקים את התורה וישלח ה' ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם ונזכה כולנו לראות בהרמת קרן התורה ובביאת משיח צדקנו בב"א.

דברי הכותב למען כבוד ה' ותורה"ק המיצר בצרת עם ישראל המצפה לגאולה וישועה, ישראל מאיר הכהן.

מדרכי היחפץ חיים ז"ל: [מדברי בנו הר"ר אריה ליב ב"דוגמא מדרכי אבי"ן]: אות פה: אם כי מר אבא הוקיר מכל הון, בכל זאת ביטל כמה פעמים שעות הרבה וגם ימים להבאת שלום ולשכך מריבות בין אדם לחבירו, וביותר בעניני ציבור להשקיט מחלוקת.

ובזכרוני כי קרה לפעמים שהיה מטייל אבא בחצר בית הכנסת שעה ארוכה עם אחד מבני הקהילה וידו על שכמו של האיש ומשוחח עמו, אמנם ידעו כולם שאין זה שיחה בעלמא כדרך המטיילים באשר מה אבי לא טייל מעודו, רק להשקיט ריב ולרכך לב הקשה, ותמיד עלה בידו כי גם לב אבן היה נימוח תחת תוכחתו מאהבה, ופעמים רבות שמענו מבעלי דברים הקשים שאמרו לולי פני ר' ישראל מאיר אשא אזי... אולם לא בכל מקום יעץ להתאים את הנפרדים ואמר לפעמים ביטולו של דבר זהו קיומו.

החפץ חיים לא התערב במחלוקת שכבר התלקחה והמשיל זה לאש גדולה שאין סיכוי לכבותה

קיצור תולדות החפץ חיים: [מאת בנו הר"ר אריה ליב]: עמוד 80: ...בעסקו תמיד בעניני לשון הרע ורכילות ומריבות, ידע, כי [להשקיט] מריבות שכבר התלקחו הוא דבר קשה למאד, כי כח הניצחון של כל צד יעוור עיניו לראות נכוחה, ויאטום אזניו מלשמוע בקול כל מורה ומוכיח ויועץ.

ואמר כי כמו בשריפה גדולה כל עמל המכבים לשוא, ועוד יקרה כי המכבים בעצמם לא יצאו שלמים בכל אבריהם, כמו כן במתערבים להשקיט מחלוקת בתקפה, הצל לא יצילו. ועוד הם בעצמם נכשלים בשמיעת לשון הרע והוצאת שם רע, ולפעמים נסחבים לאיזה צד בשביל [-על ידי] קבלת לשון הרע.

ועל כן לא נפתח מעולם לבקשת עיירות לבוא לעזרתם לעשות שלום בעירם. אמנם אמר כי יוצא ידי חובתו במה שמבאר בחיבוריו רעת המידות המגונות האלה, וכשלומדים זאת בחבורה לפעמים יכנסו הדברים בלבם ופורש.

זכורני כי לפני ארבעים שנה התלקחה מחלוקת בפולין ע"ד התכלת שהנהיג הרבי מרוזין בין חסידיו, ואם איש לא מיחה בידם בחייהם, אמנם כשנפטר אחד מהם לעולמו ואמרו לקבורו בטליתו של תכלת, לא הניחו חברא קדישא, ואותם בני העיר שאינם כחסידי ראדזין שלא לבייש את שאר המתים שקבורים שם בלי תכלת, והמריבה הקיפה את כל העיירות שבפולין והמחוזות הסמוכות שנמצאים שם חסידי ראדזין, והגישו עצומותיהם אז לפני כל חכמי הדור וימצאם הקורא בשו"ת של גדולי הדור אז.

וקיבל אז מר אבא מכתב מעיר חשובה אחת ס. הסמוכה לפולין שיש שם שטיביל ראדזיני, והתפלגו כל בני העיר שם לרגלי פטירת הסיד ראדזיני והמחלוקת גדלה למאד, והסכימו חסידי ראדזין כולם לסמוך על דעת אבא וכפי שיחליט כן יקום, וגם ראשי העיר הסכימו לזה אם אמנם תמה אז אב האם כדאי לצאת לריב ולחרף ולבייש איש את רעהו החי

ולהסבך בכמה לאוין של תורה בשביל חששא של כבוד המתים, ובשעה שאינם מכוונים להפחית כבודם אלא עושה שלו וכמנהגו בחייו, אעפ"כ השתמס ולא ענה שלא להסתבך במחלוקת שהקיפה כבר את כל המדינה.

גשר החיים: לגרי"מ טוקצינסקי: ח"א פרק ל אות יג: ...וזהו רעה חולה ראיתי שישנם אבלים מתקוטטים ועושים מחלוקת בבית הכנסת בשביל הקדיש, הלא כל מטרת הקדיש היא לתקן את עוון חילול ה' ולקדש שם שמים, ולבסוף על ידו אדרבא מוסיפים ח"ו חילול השם.

◊ נספח: 'לא תתגודדו' ◊

לא תעשו אגודות אגודות

בְּנִים אִתְּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין
עֵינֵיכֶם לְמַת:
(דברים יד א)

ספרי: פרשת ראה פיסקא צו: לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אלא היו כולכם אגודה אחת וכן הוא אומר (עמוס ט ו) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. דבר אחר לא תתגודדו לא תתגודדו כדרך שאחרים מתגודדים שנאמר (מ"א יח כח) ויתגודדו כמשפטם. **ילקוט שמעוני:** פרשת ראה רמ"ז תתע"ה: דבר אחר לא תתגודדו לא תשימו אגודות אגודות ותהיו חלוקין אלו על אלו, שלא תשימו קרחה בכם כשם שעשה קרח שחלק לישראל ועשאן אגודות אגודות ועשה קרחה בישראל שנבלעו עמו בני אדם הרבה,

יבמות יג: - יד.

תנן התם מגילה נקראת באחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר ובארבעה עשר ובחמשה עשר לא פחות ולא יותר, אמר ליה ר"ל לר' יוחנן איקרי כאן (דברים יד) לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, האי לא תתגודדו מיבעי ליה לגופיה דאמר רחמנא לא תעשו חבורה על מת, אם כן לימא קרא לא תגודדו, מאי תתגודדו, שמע מינה להכי הוא דאתא, ואימא כוליה להכי הוא דאתא, אם כן לימא קרא לא תגודדו מאי לא תתגודדו שמע מינה תרתי.

אמר ליה עד כאן לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, א"ל אמינא לך אנא איסורא, דאמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן (אסתר ט) לקיים את ימי הפורים בזמניהם זמנים הרבה תיקנו להם חכמים, ואת אמרת לי מנהגא. והתם לאו איסורא הויא, והתנן [הלילה] בית שמאי אוסרין, ובית הלל מתירין, אמר ליה התם, הרוואה אומר מלאכה הוא דלית ליה.

והא בית שמאי מתירין הצרות לאחים ובית הלל אוסרים, (דף יד.) מי סברת עשו ב"ש כדבריהם, לא עשו ב"ש כדבריהם. ור' יוחנן אמר עשו ועשו, ובפלוגתא [דרב ושמואל], דרב אומר לא עשו ב"ש כדבריהם ושמואל אמר עשו ועשו.

אימת, אילמא קודם בת קול מ"ט דמ"ד לא עשו, ואלא לאחר בת קול מ"ט דמ"ד עשו, אי בעית אימא קודם בת קול ואי בעית אימא לאחר בת קול. אי בעית אימא קודם בת קול וכגון דב"ה רובא, למ"ד לא עשו, דהא ב"ה רובא; ומ"ד עשו, כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, הכא בית שמאי מחדדי טפי. ואי בעית אימא לאחר בת קול, מ"ד לא עשו, דהא נפקא בת קול; ומ"ד עשו רבי יהושע היא, דאמר אין משגיחין בבת קול.

ומ"ד עשו, קרינן כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי בתי דינים בעיר אחת הללו מורים כדברי ב"ש והללו מורים כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה.

אמר ליה רבא והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי, אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת, פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה.

תא שמע במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים בשבת לעשות ברזל, במקומו של ר' יוסי הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב, במקומו של רבי אליעזר אין, במקומו של רבי עקיבא לא, דתניא כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אין דוחה את השבת, והאי מאי תיובתא, מקומות מקומות שאני, ודקארי לה מאי קארי לה, ס"ד אמינא משום חומרא דשבת כמקום אחד דמי קמ"ל.

ת"ש דרבי אבהו כי איקלע לאתריה דרבי יהושע בן לוי הוה מטלטל שרגא, וכי איקלע לאתריה דר' יוחנן לא הוה מטלטל שרגא, והאי מאי קושיא ולא אמרינן מקומות שאני, אנן הכי קאמרינן ר' אבהו היכי עביד הכא הכי והיכי עביד הכא הכי, רבי אבהו כר' יהושע בן לוי סבירא ליה, וכי מקלע לאתריה דרבי יוחנן לא הוה מטלטל משום כבודו דרבי יוחנן. והאיכא שמעא, דמודע ליה לשמעא.

רש"י: לא תעשו אגודות אגודות, דנראה כנוהגין ב' תורות כשקורין כפרים את המגילה ביום כניסה ועיירות גדולות בי"ד ומוקפין חומה בט"ו. א"כ לכתוב קרא לא תגודדו, דמשמע לשון גדידה וחבורה. ואימא כוליה להכי הוא דאתא, שלא תעשו אגודות. א"כ לכתוב לא תגודדו, מדלא כתיב תגודדו לשון אגודה. לא שנית ע"כ מקום שנהגו בו, היה לך להשיב תשובה זו. אמינא לך אנא איסורא, דאסרי להו רבנן לבני ארביסר דאי בעו למיקרא בחמיסר לא מצו וכן בני ט"ו בי"ד ודמיא לשתי תורות. ואת אמרת לי מנהגא, דהתם לכ"ע שרי ומיהו באתרא דאחמור לא ישנה את דרכו מפני המחלוקת.

ופרכינן והתם איסורא ליכא, בתמיה. והא קתני התם בלילה, בליל בדיקת חמץ ב"ש אוסרים וב"ה מתירים לעשות מלאכה ואיכא דעבדי כב"ה ואיכא דעבדי כבית שמאי והרי כאן אגודות. א"ל התם, לא דמי לשתי תורות דהרואה את זה שאין עושה מלאכה אומר דאין לו מה לעשות. [יד.] בת קול, בעירובין בפ"ק (דף יג) יצאת בת קול ואמרה הלכה כב"ה. דכי הדרי נינהו, בחכמה. ר' יהושע היא, בפרק הזהב.

היו כורתים עצים בשבת לעשות פחמים, לכו ביום כדי לעשות ברזל איזמל של מילה דקסבר ר"א מכשירי מצוה דוחין שבת כמצוה עצמה. בשר עוף בחלב, שהיה דורש בחלב אמו מי שיש לו חלב אמו יצא בשר עוף שאין לו חלב אם והכי אמרי' בפרק כל הבשר. כלל אמר ר"ע, לגבי מילה באיסור שבת. מאי קארי לה, הא כבר שנו לעיל כי אמרינן לא תתגודדו כו'.

מטלטל שרגא, נר שהדליקו בו בשבת וכבה דסבר לה רבי יהושע כר"ש דלית ליה מוקצה ור' יוחנן סבר לה כר' יהודה דאית ליה מוקצה אפי' שלא מחמת איסור. והא איכא שמעא, דרבי אבהו דלא מסיק אדעתיה ומטלטל באתריה דר' יוחנן הואיל וחזי לר' אבהו בעלמא דמטלטל.

בני חייבי לאוין נינהו, הנך דב"ה שהצרות נישאות לשוק בלא חליצה אפי' לב"ש דאמרי חליצה בעי בלאו בעלמא נינהו לא תהיה אשת המת ואין ממזר אלא מחייבי כריתות כדאמרי' לקמן בהחולץ (דף מט). חייבי כריתות נינהו, כיון דצרת הבת פטורה המייבמה

עומד באיסור אשת אח בכרת. אין ממזר מחייבי כריתות, אלא מחייבי מיתות ב"ד כגון אמו וחתמותו וכלתו וכיוצא בהן וכל הנך דאיסור אחוה לית בהו מיתה. דמודעי להו, ב"ש לב"ה דעו שהמשפחה זו מצרת ערוה שנתייבמה באה ופרשו. ע"ג אלו, משאילין כלים אלו לאלו וב"ה מחמירין בטהרות טפי.

רמב"ן: אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שני בתי דינין בעיר אחת. פי' אביי לתרועי למאן דאמר עשו אתא, אבל מגילה לא מתרין דהא איכא כפרים שמקדימין ליום הכניסה ונכנסין לכרכין וקורין כמו שפירש רש"י ז"ל במסכת מגילה, ורובא פרכיה מטעמיה דב"ש וב"ה כשתי ב"ד בעיר אחת דמו, ובודאי ממגילה מצי לפרוכי עלי' אלא ניחא ליה לפרוכי מילתא מינה ובה, אי נמי לאביי בני כפרים ובני כרכין אפילו בעיר אחת כשתי עיירות דמו ליה שמצויינין הם שם וקורין לעצמן.

והרב אב"ד ז"ל פירש בשם ה"ר משה ב"ר יוסף הכהן דמהכא ילפינן שהכפרים כשמקדימין ליום הכניסה בכפרים עצמן הן קורין ולא שיבואו לעיירות ויקראו שם, ואין ראייה זו ראייה.

רשב"א: ולמ"ד עשו קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות. קשיא לי מאן אמר עשו ר' יוחנן והא לית ליה לא תתגודדו לא תעשו אגודות אלא כוליה לא תעשו חבורה על המת. ונ"ל דלא לר' יוחנן קא מקשה אלא אם איתא דב"ש עשו למה עשו כן ושפיר איכא למימר תרוייהו מלא תתגודדו וכד"ל.

אמר אביי כי אמרי' לא תתגודדו כגון שני בתי דינין בעיר אחת ואקשינן והא ב"ש וב"ה שתי בתי דינין בעיר אחת הן. וברין ה' דליקשי ליה והא מגלה שני בתי דינין בעיר אחת הוא דהא כשמקדימין ליום הכניסה בעיירות הן קורין וכן פרש"י, אלא דאביי לא אתא השתא לתרועי אלא למ"ד עשו בצרות ומש"ה פרכיה רבא מטעמי' דב"ש וב"ה גופא. א"נ י"ל דבני כפרים ובני כרכים אפילו בעיר אחת כשתי עיירות דמו לפי שמצוייין בעיר והן בעיר כבני עיר אחרת. והר"א אב"ד ז"ל פי' דמהכא ילפינן שהכפרים כשמקדימין ליום הכניסה בכפרים עצמן הן קורין ולא שיבואו לעיירות ויקראו שם, ואינו מחוור. -לשון הרמב"ן

ולי נראה דמגלה שפיר איתרצא בפירוקיה דאביי משום דעיקר קושיא דר"ל מארבעה עשר וחמשה עשר הוא דבדידהו הוא דאיכא איסורא למיקרי חד ביומא דחבריה כדאמרינן התם זמנו של זה לא זמנו של זה, אבל בני כפרים אילו רצו שלא להקדים ליום הכניסה שפיר דמי קל הוא שהקלו להם חכמים להקדים ליום הכניסה ותקנתא דידהו הוא כדאיתא התם במסקנא, ועוד דתניא התם אבל בזמן הזה שמסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה, אלמא יום כניסה לבני כפרים לאו זמנן הוא אלא קולא בלבד שהקלו להם אילו רצו לקרות ביום כניסה מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכין, הלכך אי בעו למקרי בארבעה עשר שפיר דמי וליכא איסורא של כלום, ור"ל לא קשיא ליה אלא היכא דאיכא איסורא כדאמר ליה אמינא לך אנא איסורא ואת אמרת לי מנהגא וכן נראה מדברי רש"י ז"ל,

וטעמא דמלתא דהקדמה דיום כניסה לא מתחזי כשתי תורות ואין כאן אגודות כיון דקא חזו דהשתא קרו באחד עשר ואשתקד קראו בי"ב ושנה אחרת בשלשה עשר ואחרת בי"ד הא ודאי קא חזו דלאו זמן קבוע הוא להם אלא שהקלו להם להקדים ליום הכניסה ואי משיילי אינשי אמרינן להו משום דמספקי מים ומזון לאחיהם שבכרכין, והלכך לא קשיא ליה לר"ל אלא י"ד וט"ו, וכיון שכן בני י"ד ובני ט"ו שתי בתי דינין בשתי עיירות הן ושירי.

במקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים לעשות פתמין כו'. במקומו של ר' אליעזר אין במקומו של ר"ע לא. פר"ח ז"ל וקשיא ליה לאביי דקס"ד דמשום חומרא דשבת כשתי בתי דינין בעיר אחת הוא וכדאמרינן במסקנא, ואף על פי שכבר נדחו דברי אביי בקושיא דרבא זו שיטה בתלמודא בהרבה מקומות לומר לימא תהוי תיובתיה מהא נמי, ולפי פירושו גרסינן במסקנא סד"א משום חומרא דשבת כשתי בתי דינין בעיר אחת דמי, ויש ספרים דגרסי כב"ד אחד בעיר אחת דמי וקושיא לרבא היא.

ריטב"א: תנן התם מגילה נקראת וכו' א"ל ר"ל לרבי יוחנן קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. פי' והוה להו לאנשי כנסת הגדולה לקבוע זמן אחד לכל ישראל.

יש ספרים שגורסין א"ל האי לא תתגודדו מיבעי ליה וכו', כלומר א"ל ר' יוחנן, ולא למימר דר' יוחנן לא דריש לא תעשו אגודות אגודות שהרי זו הלכה רוחת היא, אלא ברורי מילתא בעי ולחדודי לר"ל תלמידו, ונוסחי דוקני לא גרסי א"ל והתלמוד הוא דמברר ליה להאי דרשא היכי נפקא לן הכין, והכין אורחיה דתלמודא.

א"כ לימא קרא לא תגודדו. פי' אף על גב דכתיב ויתגודדו כמשפטם והוא לשון חבורה, הכא שהגדידה על מת מסתייה דלכתוב לא תגודדו כלומר לא תגודדו בשרכם על מת וכדכתיב ולא תשימו קרחה.

מאי לא תתגודדו ש"מ להכי נמי הוא דאתא. כלומר למשמע מינה תרוייהו, ופרכינן ודילמא כולה להכי הוא דאתא. פירוש שלא תעשו אגודות אגודות ומנא לן שלא לעשות חבורה על מת, ומהדרינן א"כ לימא קרא לא תגודדו. כלומר אי לאגודות אגודות בלחוד אתא לימא קרא לא תגודדו מלשון יגודו על נפש צדיק, מאי לא תתגודדו ולא כתיב תגודדו, אתיא כפל התי"ו לדרשא דאגודות אגודות ומדלא כתיב תגודו וכתיב תתגודדו כפל הדלי"ת לדרשה דחבורה, זו שיטת רש"י ז"ל.

ויש מרבתי מקשים על זה היכי מצי למימר דכוליה לאגודות בלחוד אתא דהא גבי מת כתיב והיכי עקרינן ליה מיניה, ולפיכך פירשו דה"ק אימא דכוליה לחבורה הוא דאתא כדאמינא לך מעיקרא ופריק א"כ לימא קרא לא תגודו כלומר לשון חתיכה וחבורה כדכתיב גודו אילנא, ולפירוש זה קשיא דנהי דעבדינן צריכותא דליכא למידרשה כוליה לענין חבורה אכתי איכא למקשה דדילמא כוליה לאגודות אגודות כיון דכוליה צריך ליה וכיון דעקר מעניינא דקרא עקר לגמרי, ואי אתית לפרושי דכי אמרינן א"כ לכתוב רחמנא לא תגודדו ה"ק א"כ דלאגודות אתא לכתוב קרא לא תגודדו מלשון גודדים, לא אתי שפיר א"כ למאי דפרכינן דמיבעי ליה לחבורה [היכי] מהדרינן ואמרינן דא"כ לכתוב קרא לא תגודדו,

וי"ל דאנן פשיטא לן ד[לא] אתא כוליה לאגודות מכיון דכתיב תתגודדו ולא כתיב תאגודו ורגלים לדבר שהכתוב בענין מת ולא אצטריכי לומר אלא דדילמא כוליה לגדידה וחבורה ומעיקרא אתינן למפשטיה מדלא קאמר תגודדו וכי לא ניחא לן בהאי תירוץ אתי למימר דילמא לא תגודו מלשון גודו אילנא, וכן כתוב בשם רב האי גאון ז"ל, ואין פי' זה מחזור לפי הגמ', ועוד דהיכי לא ניחא לן במאי דאמרינן דלכתוב לא תגודדו לשון גדידה ושריטה וניחא לן במאי דאמרי דלימא קרא לא תגודו לשון גודו אילנא,

והנכון בעיני כפרש"י ז"ל, ודקשיא להו היכי עקרי לה ממת דכתיב גביה, לא קשיא דהא שקלא וטריא דתלמודא הוא לברורי מילתא כל היכא דאפשר טפי, ועוד דדילמא ה"ק קרא בנימ אתם לה' אלהיכם וכיון שאתם בני אב אחד ואל אחד ראוי הוא לכם שלא תעשו אגודות אגודות וכאלו יש כאן שתי תורות ושני אלוהות, וראוי הוא ג"כ שלא תשימו קרחה בין עיניכם למת כיון שאתם עם קדוש לה' אלהיכם.

א"ל ר' יוחנן לריש לקיש עד כאן לא שנית מקום שנהגו וכו'. נראים דברים דר' יוחנן לפום דעתיה דר"ל מהדר ליה, לדידך דסבירא לך דכי הא דמגילה היא אגודות אגודות היכי לא תיקשי לך הא דמקום שנהגו והיכי לא תיקשי לך ההיא דב"ש וב"ה דצרות, וריש לקיש אהדר ליה טעמא דהנהו לא קשו ליה אבל ר' יוחנן סבר דאי קשיא הא [קשו נמי] הנהו דמקשינן ובודאי דכי היכי דהנהו לא קשו האי נמי לא קשיא ומיהו לא פי' לנו ר' יוחנן אמאי לא קשיא הא דמגילה וההיא דב"ש וב"ה דצרות כיון דסבר ר' יוחנן שעשו כדבריהם, וליכא למימר דרבי יוחנן לא דריש כלל לא תעשו אגודות אגודות, חדא דהלכה

רווחת היא בכל התלמוד ושפיר מוכחנין לעיל מן המקרא, ועוד היכי תהוי כולה סוגיא דלקמן דלא כר' יוחנן, אבל הנכון דר' יוחנן מתרץ לה כדתרצי אביי ורבא וכי פירשו לה אליבא דר' יוחנן פירשו לה.

אמינא לך איסורא ואמרת לי את מנהגא. פרש"י ז"ל דההיא מנהג הוא שנהגו וקיימו חכמים דבריהם מפני המחלוקת, וא"ת מ"מ כשקיימו חכמים דבריהם הא איכא איסורא ומפני המחלוקת שביניהם לא היה להם לעשות מחלוקת בין ישראל אגודות ותורה כשתי תורות ומוטב שיאמרו שיעשו בכל מקום או שלא יעשו בשום מקום, וי"ל דהכי אמרינן שאין לומר אגודות ותורה כשתי תורות אלא במה שהיה תחלתו מתקנת חכמים כגון מגילה אבל לא במה שהיה תחלתו מנהג שנהגו העם ותקנו חכמים דבריהם שלא לנהוג היתר לפניהם מפני המחלוקת, שהרי אלו (לא) רצו כל העיר לחזור ממנהגם לא היו חכמים מקפידים עליהם כ"כ.

והא דאמרינן דגבי מגילה איסורא הוא, פרש"י ז"ל משום דבני י"ד לא מצו למקרי בט"ו וכן בני ט"ו לא מצו למיקרי בי"ד, ולא נקט רבינו ז"ל בהא דין כפרים ויפה כיון דהנהו ודאי לאו איסורא ניהו דקל הוא שהקלו עליהם מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכין כדאיתא התם ואם לא רצו להקדים ובאו לקרוא בי"ד הרשות בידם, וגם אינה תקנה קבועה שהרי בזמן הזה אינה מפני שמסתכלין בהם כדאיתא התם, ומיהו ק"ק דכי אתחיל ר"ל למיפריך ממתני' דמגילה פי' שם רבינו ז"ל גם בני כפרים כי כשקורין בי"א בי"ב ובני עיירות בי"ד ובני כרכים בט"ו נעשית תורה כשתי תורות, וי"ל דמעיקרא נקט ריש לקיש מתני' ופרכי' מכולה אלומי קושיא ואף מכפרים, ועוד לתת מקום לתשובתו של רבי יוחנן, וכשבא רבי יוחנן וחילק בדברים אזל ר"ל ופירשם וחזר רש"י ג"כ ופי' שאין עיקרה אלא מפני י"ד וט"ו דאיכא איסורא, אבל יותר נראה דמעיקרא נמי מי"ד וט"ו הוא דפריך בלחוד כדבריו דהכא אלא דנקט ליה כולה מתני' משום מקצתה וכדבעינן לפרושי לקמן.

והתם לאו איסורא הוא קתני הלילה ב"ש אוסרים וב"ה מתירין. פי' ואיכא דעביד כב"ש ואיכא דעביד כב"ה והווי להו אגודות כדפרש"י ז"ל, תמיהא מילתא מאי קא מתמה ר' יוחנן לריש לקיש דמ"מ [הא] דפריך ממנהגא שפיר אהדר ליה ר"ל וברין תמה עליו אמינא לך אנא איסורא ואמרת לי מנהגא, ונ"ל כי רבי יוחנן כי א"ל עד כאן לא שנית מקום שנהגו רישא דמתני' נקט ואין כוונתו אלא משום סיפא דאיסורא, ור"ל הוה סבר דמרישא גופא הוה פריך ליה ולהכי א"ל רבי יוחנן ולא תנינן התם נמי איסורא שפיל לסיפא דמתני' דמינה הוא דאמינא לך.

גרסת הספרים התם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. ולא גרסינן אלא, דאע"ג דבהאי תירוץ דהשתא מיתרצא לך אפילו רישא דמתני', מ"מ תירוץ דמתרצינן דמנהגא ליכא למימר אגודות תירוץא רויחא שפירא הוה וכדא"ל ר"ל בתמיהותא וצריכא ליה למילי דעלמא דליכא טעמא דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה, ואלו הוה אמרינן אלא, הוה משמע קצת דלא ניחא לך בהווא תירוץא והדרי מינה.

הדר א"ל ר' יוחנן לריש לקיש ב"ש מתירין את הצרות לאחים וב"ה אוסרים. פי' דסבר ר' יוחנן דכולן עשו כדבריהם ואפי' ב"ש כדמפרש בסמוך ואמאי לא חיישי לאגודות, ולא לומימרא דמשום אגודות אגודות יעשו ב"ש כב"ה לגמרי או ב"ה כב"ש דכיון דמאן דשרו הני הוי איסורא דאורייתא דהני וכל כת וכת מהן עומדין בשמועתן אי אפשר להם לנהוג היתר במה שאסור להני, אלא הכי קאמרינן שהיה להם לומר שתהא צרת ערוה חולצת ולא מתייבמת מהאי טעמא דאגודות אגודות.

[יד.] ולמ"ד עשו קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. פי' קרי כאן בדב"ש וב"ה לא תעשו אגודות אגודות, והא דלא נקט ההיא דמגילה שהקשה ר"ל, י"ל דהשתא

אשקלא וטריא דרב ושמואל קיימינן וכי מתבררא הא ממילא מתבררא ההיא דמגילה.

א"ל רבא והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת הם. כך הגרסא בכל הספרים, ותמיה לי מילתא מאי כשתי בתי דינים הוה ליה למימר שתי בתי דינים הם ואביי נמי היכי טעי בהאי, וי"ל דאביי סבר שאין אגודות אגודות בבעלי מחלוקת עצמן לעשות כפי מה שנראה שהוא אמת שכן התירה לו התורה, וליכא למימר אגודות אלא באחרים הבאים לעשות כדבריהם, כי אף על פי שיכולים אלה לעשות כאלו ואלו כאלו כיון שהן שקולים מ"מ משום אגודות אגודות יש לכולן לתפוס שיטה אחת לחומרא כשהם בעיר אחת, כהאי לישנא דקאמר שני בתי דינים חד מורו כב"ש וחד מורו כב"ה, ורבא אהדר ליה שאם יש לשני בתי דינים אלו שאתה אומר משום אגודות אגודות אף לב"ש וב"ה עצמם יש אגודות אגודות כב' בתי דינים אלא דלא שאני לן בין הא להא.

והקשו בתוס' ואמאי לא פריך ממגילה ובני כפרים כשמקדימים לקרא ביום הכניסה הרי בעיירות הם קורים והווי להו ב' בתי דינים בעיר אחת כי אלו קורין ביום הכניסה ואלו קורין בזמנם, ויש שתוצו בזה תירוצים הרבה,

ובתוס' תירצו בכלל דבריהם דמגילה לית בה משום אגודות כלל דלא שייך אגודות ותורה כשתי תורות אלא בדבר של מחלוקת שאין אלו מודים לאלו אבל בדבר שכולם מודים אלו לאלו ולכל אחד ואחד יש טעם בדבר לעשות כמו שעושה אין בו משום אגודות אגודות, הא למה זה דומה ללולב שניטל במקדש ז' ובמדינה יום אחד, ותקיעת שופר שהיתה במקדש בחצוצרות ובמדינה בלא חצוצרות, וכיוצא בזה תירץ בירושלמי בפ' מקום שנהגו, וטעם נכון הוא ומוסבר מאד, אלא דקשה לי דהא ר"ל פריך ממגילה ולא אדכר ליה שום גברא האי טעמא ואיהו נמי לא חזי ליה, וי"ל לפי שיטה זו דר' יוחנן ואמוראי מהאי טעמא לא חשו למיפרק מתנאי' דמגילה ולא אדכרוה כלל, ור"ל סבר דאע"ג דאיכא טעמא לכפרים וכן לעיירות וכן לכרכים לעשות כל אחד לעצמו אין הטעם הכרחי כל כך וכיון שהדבר ביד אנשי כנסת הגדולה לתקן מוטב שיתקינו לכולם זמן אחד או שיעשו בי"ד ובט"ו, כנ"ל לפי שיטת התוס' הזאת,

ומ"מ המחזור בזה מה שנראה מדברי רש"י ז"ל האמורים למעלה ור"ל לא פריך מבני כפרים דכמנהגא דמי כיון שאם רצו עושים כבני עיירות ועיקר קושייתו מכרכים ועיירות דהווי להו ב' בתי דינים לב' עיירות, ותו לא קשיא פירוקא דאביי דפרי' בדכוותה, משמו של מהרשב"א ז"ל.

תוספות הרא"ש: עד כאן לא שנית מקום שנהגו. ותימה מה תשובה השיב לו על עשיית אגודות היא גופה תיקשי, ועוד אפילו למאי דמסקינן כי

אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת פלג מורים כב"ש ופלג מורים כב"ה אכתי קשיא ממגילה דבעיר אחת היו קורין בי"ד ולבני הכפרים היו מקדימין ליום הכניסה,

ותירץ רבינו חיים דבירושלמי מוכח שבני הכפרים היו קורין בעירם וקרי ליה יום הכניסה לפי שבעירם היו מתאספין לבא לבהכ"נ לקרות בתורה בב' ובה', והשתא הוי שתי בתי דינים בשתי עיירות דבכה"ג לא שייך לא תתגודדו אפילו לאביי, ומיהו בגמרא דידן מוכח בסוף פ' מרובה שהיו באין לעיירות לקרות בתורה דקאמר התם ודנין בב' ובה' דשכיחי דאתו למיקרי בסיפרא, ומיהו לא קרינן ביה לא תתגודדו כיון דלא עבדי הכי משום פלוגתא אלא שהמקום גורם ואם היה בן מקום זה הולך למקום אחר היה עושה כמותם הלכך לא מחזי כשתי תורות, והיינו דאהדר ליה ר' יוחנן לר"ל עד כאן לא שנית וכו' וגם כי השיב לו ר"ל אמינא לך איסורא לא חשש להשיב לו כיון שהאיסור אינו תלוי במחלוקת אלא במנהג המקומות, והא דמקשי ליה ר' יוחנן מב"ש מתירין את הצרות לאחיך הקשה ליה מאחר דלא חשיב ליה התם לא תתגודדו אף על גב דפליגי אהדדי משום דהווי שתי בתי דינים כ"ש מגילה דליכא פלוגתא בכפרים,

ועי"ל טעם אחר במגלה דהו כשתי בתי דינין בעיר אחת שבני הכרכים לא היו קורים לבני הכפרים אלא בני הכפרים היו קורין לעצמן בכרכים דאמרינן בירושלמי דבן עיר אינו מוציא בן כרך דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את אחרים ידי חובתן, ומה שלא היו קורין בכפר שלהם לפי שלא היו מתקבצים יחד אלא בעיירות.

פסקי הרא"ש: יבמות פרק א סימן ט: גמ' ומקשינן אהא דתנן ב"ש מתירין את הצרות לאחיך וב"ה אוסרין ותו אהא דתנן מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר ובחמשה עשר, קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

ואסקה רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד אחד בעיר אחת פלג מורין כב"ש ופלג מורין כב"ה, אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה וכ"ש שתי בתי דינין בשתי עיירות ובמגילה אף על פי שקורין לבני העיר בארבעה עשר ומקדימין לבני הכפרים והוי כמו ב"ד אחד בעיר אחת פלג מורים כב"ש ופלג מורים כבית הלל, לא קרינן ביה לא תתגודדו, כיון דלא עבדי הכי משום פלוגתא אלא שהמקום גורם, ואם היה בן מקום זה הולך למקום אחר היה עושה כמותם, הלכך לא מיחזי כב' תורות.

ואף על פי שריש לקיש הקשה לר' יוחנן במגילה רבי יוחנן לא חשש להשיבו משום דלא חשיב ליה כשתי תורות מטעמא דפרישית, ואמר לו עד כאן לא שנית מקום שנהגו מההיא היה לך להקשות כי מההיא דמגילה לא קשה מידי, ועי"ל דמגילה הוי כשתי בתי דינין בעיר אחת שבני הכרכים לא היו קוראים לבני הכפרים אלא בני הכפרים קורין לעצמם בכרכים דאמר בירושלמי (מגילה פ"ב ה"ג) דבן עיר אינו מוציא בן כפר דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את אחרים ידי חובתן, ומה שלא היו קורין בכפר שלהן לפי שלא מתקבצים יחד אלא בעיירות:

מאירי: זו שאמרה תורה לא תתגודדו גו' אף על פי שעיקרה בא שלא לעשות חבורה על המת כמו שהתבאר במקומו, רמז יש בו שלא לעשות מצות אגדות אגדות, ר"ל שיהו עושין אלו כדרך זה ואלו כדרך זה עד שיהו נראין כנוהגין שתי תורות, במה דברים אמורים כשאין בעיר אלא בית דין אחד ואף אותו בית דין בעצמו חלוקין לפסוק מקצתו כשיטה אחת ומקצתו כשיטה אחרת, אבל כל שהם שני כתי דינין אף על פי שהן בעיר אחת ובית דין אחד נוהג לפסוק כשיטה זו ובית דין האחר כשיטה זו, אין כאן אגדות אגדות שאי אפשר לעולם שייסכימו כלם על דעת אחת, וכל שכן בדברים התלויים במנהג שאין קפידא אם הללו נוהגים כך ואם הללו נוהגים כך, מעתה מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים, על הדרך שביארנו במקומו, שהרי יש כאן חלוק מקומות, ושאינן בעשייתה או במניעתה אלא מנהג, והלילה ר"ל שמחרתו ערב פסח מותר בכל מקום.

וצרות של משנתנו – אף על פי שבית שמאי עשו ועשו כדברי עצמם ר"ל שעשו הם ועשו אחרים על פי הוראתם אין כאן אגדות שהרי שני בתי דינין הם.

ומגילה שהיא נקראת בזמנים חלוקים לעיירות ולכפרים וכרכים כמו שהתבאר במקומו אין כאן אגדות שהרי חלוק מקומות הם, שהרי אף בני הכפרים עצמם הם קורין כמו שהכרענו במקומו, ועוד שאף לדעת המפרשים שבעיירות היו קורין הרי הענין כשתי בתי דינין בעיר אחת או שאף בעיר אחת כשתי עיירות הם שמצוינים הם בעיר והם בעיר כבני עיר אחת.

ועוד אני אומר שדין מגילה אינה בדין אגדות כלל אף לדעת האומר כאן שאף בשני בתי דינין בעיר אחת איכא שום אגדות עד שיהו שני בתי דינין בשתי עיירות, ואני מפרש אמר אבבי כי אמרינן לא תתגודדו בדבר שהוא מצד מחלקת והם שני בתי דינין בעיר אחת, ואצרות דמתניתין קא מהדר, אבל קריאת מגילה אינה בדין זה כלל, שאין הדבר מצד

מחלוקת שיהו הללו עושין כדברי זה והללו עושין כדברי זה, שהרי הללו מודים לבני כפרים שזהו זמנם והללו מודים לבני עיירות שזהו זמנם, והרי הוא כענין קריאת שמע שזמנה בהנף החמה והקלו ביוצא לדרך משיעלה עמוד השחר,

או שמא קריאת הכפרים אינה בכלל אגדות, ולא היתה עיקר הקושיא אלא מי"ד וט"ו שהם זמנים מובהקים ושזהו אסור לקרות בשל זה וכמו שאמר כאן זמנו של זה אינו זמנו של זה, אבל כפרים אלו רצו לקרות בי"ד ניחא טפי אלא שהקלו עליהם להקדים, ואיהו לא קשיא ליה אלא היכא דאיכא איסורא וכמו שאמר אמינא לך איסורא כו', ועוד שקריאת כפרים אינה שוה אלא פעמים בי"א פעמים בי"ב פעמים בי"ג פעמים בי"ד ומאחר שהם רואים שאין להם זמן קבוע מכירים הם שאינו אלא קולא שהקלו בהם ואין הקושיא אלא מי"ד וט"ו ואף לאביי ניחא דהא חלוק מקומות הוא ומכל מקום עיקר הדברים שבמקומם היו קורין כמו שביארנו במקומו

מאחר שביארנו שבית דין אחד בעיר אחת מיהא אין להם לעשות אגדות אגדות, צריכים אנו לידע היאך יעשו, תדע שהרבה טרחו בה המפרשים והנראה לברור מתוך דברי כלם הוא – שאם הם שוים בחכמה ובמנין כלם הולכין אחר המחמיר בשל תורה, ואם הם שוים בחכמה אלא שהמועטים חולקין עם המרובין, אם המועטין מקילין אסור להם לנהוג היתר אף לעצמם וכמו שאמרו בתלמוד המערב דרך תימה על רבן גמליאל במסכת ברכות פ"א ה"א במשנה ראשונה פליג אדרבין ועביד עובדא כנפשיה, ואם המועטין מחמירים רשאים הם להחמיר לעצמם ולהורות כן לאחרים בחשאי אבל אין מורין בפרהסיא כדבריהם, ואף האחרים שאין יודעין בדבר מצד עצמן אין להם לקבוע איסור אלא שיעשו כמרובים,

וזה שאמר עקביא בן מהללאל לבנו בשעת פטירתו שיחזור בו מארבעה דברים שהיה עקביא חולק עם המרובין כדאיתא בעדויות (פ"ה מ"ז) ואמר לו אני שמעתי מפי המרובין והם שמעו מפי המרובין אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתם אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובים מוטב להניח דברי יחיד כו', ואפילו לקולא.

ומכל מקום דברים אלו דוקא להורות בכיוצא בה אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו עליה ואיתה קמן הרוצה לעשות כדברי אלו עושה וכדברי אלו עושה שמעולם לא חל שם איסור על החתיכה וזהו שאמרו (ע"ז מ.) נפקי שיפורי דמר ושרו נפקי שיפוריה דמר ואסרי וזהו עשו בית שמאי כדבריהם והיו מתירין צרת הבת לאחין שעל כל אחת ואחת היו מודים כן.

ראב"ן: יבמות שם: תנן התם מגילה נקראת באחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר וכו', שבני הכפרים מקדימין לקרות ביום הכניסה כשבאין לכרך ביום הכניסה לדין או לספר תורה ופעמים דיום הכניסה היה בי"א באדר ופעמים בי"ב ופעמים בי"ג כדמפרש התם במגילה, וא"ל ר"ל לר' יוחנן קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, חבורות חבורות לעשות אלו בענין אחד ואלו בענין אחר,

ושקיל וטרי בה עד דאוקי רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת, כלומר רב אחד ותלמידיו ונחלקו לחבורות דאלו אוסרין ואלו מתירין, דכיון [דמאדם] אחד קבלו אין להם להתגודד, אבל אם יש שני חכמים בעיר ותלמידיו של זה אוסרים ותלמידיו של זה מתירין, אין זה אגודות דאלו אמרי כמו שקיבלו מרבם, וכ"ש אם הם בשתי עיירות דאין כאן אגודות,

אבל קריאת מגילה אין בה אגודות שאין חלוקין בדבר אלא תקנת כל החכמים הוא שהיקילו על הכפרים כדי שישפיקו מים ומזון ביום התענית לאחיהם שבכרכים ולא יהיו טרודין בקריאת מגילה ואין [כאן] אגודות.

וסוגיית דשמעתין דשני חכמים הדרין בעיר אחת או בב' מקומות ואלו אוסרין ואלו מתירין דבר אחד שצריכין המתירין להודיע לאוסרין דבר זה אתם אוסרין ולא תאכלו ממנו, הילכך

בני מגנצא שנוהגין איסור בכועא בשיפולי ריאה ובמחובר לקרקע בשני ימים טובים של גליות עד לערב של מוצאי יום טוב [השני] בכדי שיעשו ואוסרין ריחא המילתא היא וכיוצא בהן, ובוירמישא מתירין, כשבאין בני מגנצא לשם צריכין להודיעם זה הבשר בועא היתה בשיפולי ריאה, וזה הלחם נאפה עם בשר בתנור או עם הגבינה, ואילו פירות הובאו ביי"ט ראשון.

ואם כשמודיעין לו היתה דעתו נוטה אחרי חכמי וירמישא מותר הוא לנהוג עמהן אף על פי שאסור במקומו, [אלא שצריך להודיע] כדאמרינן ר' אבהו כי מיקלע לאתריה דר' יוחנן לא מטלטל שרגא כי מיקלע לאתריה דר' יהושע בן לוי מטלטל שרגא ואמרינן ור' אבהו היכי עביד הכא הכי והכא הכי ומשני ר' אבהו כדריב"ל סבירא ליה הילכתא (דהוא) [ולפי שהוא] תלמידו של ר' יוחנן כי מיקלע למקומו של ר' יוחנן עביד כוותיה ומודיע לשמעיה דסבירא ליה כר' יהושע שלא יתמה.

פסקי הרי"ד

פסקי הרי"ד: יבמות יג: תנן התם מגילה נקראת... אמר ליה ריש לקיש לר"י... אמר ליה בית שמאי מתירין את הצרות לאחיזן ובית הלל אוסרין, פירוש ואי חיישינן ללא תתגודדו היאך היו עושין אלו כדבריהן ואלו כדבריהן, היה להם לישא וליתן אלו עם אלו עד שישוו לדעת אחת, או שיעמדו על המנין ויגמרו הלכה או להקל או להחמיר, ולא יהיו אלו מקילין ואלו מחמירין, ואם לא יוכלו לגמור הלכה לא יהו סומכין על דבריהן אלא יחמירו בדבר על שיגמרו הלכה, אלא מדלא חשו לדבר ש"מ ליתיה ללא תתגודדו.

ומהרבה חלוקות שימצאו בין היחידים אין להקשות, שיש לומר לא היו עושין הציבור אלא כאחד מהן, אבל אלו שהיו רבים ורבים נראין כאגודות אגודות, ועל היחיד אין לחוש... ואסיק רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון בית דין אחד בעיר אחת פלג מורין כבית שמאי ופלג מורין כבית הלל אבל שני בתי דינין בעיר אחת לית לן בה. ת"ש...

רמב"ם / ומפרשיו

דברי הרמב"ם בספר המצוות עיין לעיל פרק א': <א-ב>

הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה יג: גדידה ושריטה אחת היא, וכשם שהיו העכו"ם שורטים בכשרם על מתייהם מפני הצער כך היו חובלין בעצמם לעבודת כוכבים שנאמר ויתגודדו כמשפטם, גם זה אסרה תורה שנאמר לא תתגודדו, אלא שעל מת בין שרט בידו בין שרט בכלי לוקה, לעבודת כוכבים בכלי חייב מלקות בידו פטור.

הלכה יד: ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

כסף משנה: הלי' עבודה זרה שם הי"ד: ובכלל אזהרה זו וכו'. סוף פ"ק דיבמות, ואם תאמר היאך פסק כאביי ודלא כרבא, ושמא י"ל דלא אמרו הלכה כרבא אלא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו ולא היכא דפליגי אליבא דמ"ד עיין שם ודו"ק.

וה"ר דוד כהן בתשובה (שו"ת הרד"ך בית יא) נדחק בפירוש לשון רבינו שר"ל שכשיש בעיר חילוק מנהגים שחלק מהם נוהגים מנהג זה וחלק מהם נוהגים מנהג אחר שבזה הדבר

נעשים שני בתי דינים אבל אינם שתי בתי דינים ממש בכל דבר ובכל ענין. ואפשר שזה דקדק בלשונו ולא כתב ששני בתי דינים בעיר אחת לא יהיו נוהגים זה שלא כמנהג זה אל כתב שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת, פירוש שכמה שנוהגים שני מנהגים הם שני בתי דינים, ואפשר נמי שנפל טעות בספרים והגירסא הנכונה היא שלא יהיו כשני בתי דינים והסופרים חסרו הכ"ף, עכ"ל.

וא"ת היאך לוקה המגדד עצמו דהא לאו שבכללות הוא כמו לאו דלא תאכלו על הדם, וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נגדד עצמנו אלא שרבה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא תאכלו על הדם עיקר הלאו לא נודע איזהו ולהכי הוי לאו שבכללות. כך נראה לי:

רדב"ז: ללשונו הרמב"ם ח"ה סימן יא: (אלף שפ"ד): שאלת ממני על מה שכתב הרמב"ם ז"ל פי"ב מהלכות עכו"ם ז"ל: ומכלל אזהרה זו שלא יהיו שתי בתי דינים בעיר א' זה נוהג במנהג זה וזה נוהג במנהג אחר שדבר זה גורם למחלוקת גדולה שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות ע"כ, וקשיא לך דהיכי פסק כאביי לגבי רבא... אנן קי"ל כל היכא דפליג אביי ורבא הלכתא כרבא בר מייע"ל קג"ם:

תשובה: אפשר לומר דפסק הרב ז"ל כאביי בהא משום דמסתבר טעמיה שלא ירבו מחלוקת בישראל דכיון שהם בעיר אחת אף על גב שהם שתי בתי דינים אי אפשר להנצל מן המחלוקת שהרי הציבור הנגרים אחריהם זה מיקל וזה מחמיר זה פוטר וזה מחייב זה מטמא וזה מטהר והעם פוסחים על שתי הסעיפים וירבה ביניהם השנאה והמחלוקת וזה דבר נראה לחוש העין, אבל שתי בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה דכל עיר ועיר ימשך אחר בית דינו.

ומה שהקשה רבא לאביי והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי, לא קשיא ליה לאביי כולי האי דשאני ב"ש וב"ה כיון שיש בכל כת מהם כמה וכמה בישראל כשתי בתי דינים בשתי עיירות דמי וכ"ש שכבר היה מחלוקתם מפורסם ואעפ"י שכל כת היה עושה כסברתו דהכי מסקינן בגמרא לא נמנעו אלו מאלו מפני שחסידיהם גמורים היו והיו מודיעים לחביריהם כדאיתא בגמרא גבי צרת הבת שהרי כל מחלוקתם לשם שמים, תדע שהרי כשהקשה רבא לאביי לא הקשה והא ב"ש וב"ה בעיר אחת הווי אלא כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי משמע דאביי לא מדמי להו.

ואפשר לתרץ נמי דב"ש וב"ה בשתי עיירות הווי דיירי אבל בעיר אחת אפי' בתי דינים כב"ש וב"ה קרינן בהו לא תתגודדו ויש לחוש למחלוקת, ואף על גב דקי"ל כרבא לגבי דאביי הא אמרינן דהנ"מ היכא דפליגו בסברא דנפשייהו אבל בסברא דאחריני לית לן האי כללא, והכא נמי איכא למימר דלא פליגי במימרא דנפשייהו אלא בתירוצא דקושיין אפליגו ובכי האי ס"ל לרב ז"ל דלא הדרינן לכללין.

א"נ י"ל דאפילו לדעת רבא אמרינן דעד כאן לא אמר רבא [כר'] אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה אלא בתי דינים חשובים כב"ש וב"ה שלא ימשך מהם מחלוקת מהטעמים שכתבתי למעלה אבל שתי בתי דינים בעלמא אפי' בעיר אחת מודה רבא שיש לחוש למחלוקת וקרינן ביה לא תתגודדו והשתא ניחא ממה שהקשו בתוספות דמגילה דבעיר אחת היו קורין לבני העיר ביי"ד ולבני הכפרים מקדימין ליום הכניסה, ומתוך קושיא זו אמרו כי בעירם היו קורין בני הכפרים ובעירם היו מתכנסין וכמה שכתבתי יתיישב שכיון שהיה הדבר מפורסם שבני הכפרים מקדימין ליום הכניסה ובני העיר קורין כדרכם בארבעה עשר לא ימשך מזה מחלוקת ולא קרינן ביה לא תתגודדו כדאמרינן גבי פלוגתא דב"ש וב"ה. והנראה לעניות דעתי כתבתי:

מים חיים: לפר"ח שם: ובכלל אזהרה זו וכו', זה שלא כדברי הרא"ם בפרשת ראה בפסוק לא תתגודדו שכתב דדרשה דאגודות אגודות אינו אלא אסמכתא בעלמא יע"ש, ומיהו בספר המצוות לאוין מ"ה כתב הרב כדברי הרא"ם ע"ש, וגם דבריו שבכאן אפשר להסמיכם אם מה שכתב בספר המצוות שהרי שם כתב ג"כ כלשון הכתוב בחיבור ואעפ"כ סיים דהוי דרש יע"ש ודו"ק.

שו"ת הרמב"ם: סימן רס"ב: [מהדורת בלאו] מה יאמר אדוננו ירום הודו אור העולם יהי שמו לעולם בדבר עיר שהנהיגו בה חכמיה לישב בקדושת היוצר, אח"כ בא לאותה העיר אחרי זמן ממונה כראש עליה ונהג לעמוד בקדושת היוצר, נמשכו אחריו מעט אנשים והתחילו עומדים, ולא היו עומדים לפי המנהג הראשון, ואין זה הממונה השני במדרגת הראשונים לא בחכמה ולא במנין, ואמרו לו אין חייבים לעמוד בקדושת היוצר... וביחוד שיש בזה מחלוקת, בהיות מקצת האנשים יושבים ומקצתם עומדים, וכבר נאסרו עלינו כגון אלו לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות והיתה תשובת זה הממונה וטענתו לעמוד שאמר שמעניין המלאכים לעמוד תמיד אין להם ישיבה יבאר לנו אדוננו זאת בתשובה באר היטב...

התשובה... וזאת העמידה בקדושת היוצר הוא מנהג בורים בלא ספק, וזאת הישיבה שהנהיג בה זה החכם הוא הראוי, אבל עמידת זה החכם הסומך על מנהג ארצו היא טעות גמורה, לפי שאפילו בדברים אשר תלוי בהם דבר איסור אמרנו אל ישנה אדם מפני המחלוקת כל שכן כמה שאין תלוי בו איסור בשום פנים ועבר בזה משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות... וצריך תמיד לילך במנהג הרוב, כל זמן שאין בזה עבירה על איסור. וכתב משה.

סימן שכ"ט: [מהדורת בלאו] ששאלתם על ענין אותו החרם שהחרימו מקצתכם על הרשות... אבל ודאי אותם שלא שמעו או ששמעו החרם ולא קבלוהו ולא התפיסו עצמן אינן חייבין בכלום. ואם רצו להכניס עצמן ברשות כל מי שירצו הרי זה מותר להם משום שבועה אבל אסור להם מענין אחר משום לא תתגודדו משום לא תעשו אגודות אגודות, אלא כך חייבים כל בית ישראל הנקראין בשם יעקב המחזיקים בדת משה רבינו ע"ה להיות כל עדה וקהל מישראל אגודה אחת ולא תהיה ביניהם מחלוקת בשום דבר בעולם. ואתם חכמים ונבונים ויודעים מהו עונש המחלוקת וכמה רעות גורמת...

ספר החינוך: מצוה תסז: שלא להתגודד כמו עובדי עבודה זרה: שלא להתגודד גופנו כמו שיעשו עובדי עבודה זרה, ועל זה נאמר לא תתגודדו, ונכפל לאו זה במלה אחרת שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וגו'... מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שהשורט על המת חייב על כל שריטה ושריטה מלקות אחת...

וכתב הרמב"ם ז"ל (ע"ז יב יד) כי עוד דרשו זכרונם לברכה בכלל אזהרה זו שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג במנהג אחד וזה נוהג במנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקת, ולשון לא תתגודדו כלומר לא תעשו אגודות אגודות, כלומר שתהיו חלוקין אלו על אלו.

ממורי ישמרו אל למדתי שאין איסור זה אלא בחבורה אחת שחולקין קצתן על קצתן והן שוין בחכמה, שאסור לעשות כל כת מהן כדבריו שזה גורם מחלוקת ביניהן, אלא ישאו ויתנו בדבר הרבה עד שיסכימו כולם לדעה אחת, ואם אי אפשר בכך יעשו הכל כדברי המחמירין אם המחלוקת הוא על דבר שהוא מן התורה, אבל בשני בתי דינין חלוקין והן שוין בחכמה לא נאמר על זה לא תתגודדו, והביאו ראיה ממעשה דמסכת חולין שאמרו שם נפקי שיפורי דרב ואסרי, ונפקי שיפורי דשמואל ושרו.

השווה עם תוס' הרי"ד לעיל ==

ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר על זה ושרט שריטה אחת בכל מקום שבגופו על מת או לשם עבודה זרה חייב מלקות.

שלחן ערוך: או"ח הלכות פסח: סימן תצג סעיף ג: יש נוהגים להסתפר בראש חדש אייר, וטעות הוא בידם. הגה: מיהו בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך, אעפ"י שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו, ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר, ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה משום לא תתגודדו, וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתייהן. (ד"ע).

מגן אברהם: או"ח שם סי' תצ"ג אות ו: מקצת, פירוש שמקצת בני אדם לא ינהגו כך ומקצת כך דהוי לא תתגודדו. ויען כי דין זה לא נתבאר כ"כ בפוסקים אציגה לפניך הסוגיא ביבמות יג: וז"ל: מגילה נקראת בי"א בי"ב וכו' אקרי כאן לא תתגודדו לא תעשון אגודות אגודות א"ל ע"כ לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה בע"פ עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין א"ל אמינא לך אנא איסורא דאסרי להו רבנן לבני י"ד למקרי בט"ו וכן בני ט"ו בי"ד והוי כב' תורות אבל התם מנהגא דלכ"ע שרי ומיהו באתרא דאחמור אל ישנה דרכו מפני המחלוקת, ופרכינן והתם איסורא ליכא והא קתני הלילה ב"ש אוסרין וב"ה מתירין לעשות מלאכה איכא דעבדי כב"ה ואיכא דעבדי כב"ש והוי כאן אגודות א"ל התם לא דמי לב' תורות דהרואה את זה שאינו עושה מלאכה אומר מלאכה הוא דל"ל ומסיק דדוקא ב"ד א' בעיר א' פלג מורין כך ופלג מורין כך הוי לא תתגודדו אבל שני ב"ד בעיר א' אלו עושין כך ואלו עושין כך לא הוי לא תתגודדו ע"כ

וא"כ למדנו מזה דדבר שאינו אלא מנהג לא אמרינן ביה לא תתגודדו ובדבר שהוא אסור אף שהוא מצד מנהג שייך לא תתגודדו ובדבר שיש לתלות שאין מתכוין לאיסור כגון מלאכה אין בו משום לא תתגודדו, וא"כ גבי תספורת נמי י"ל הרואה אומר שאין רצונו לספר עצמו.

מיהו י"ל דלהמסקנא בכל דבר שייך ל"ת בב"ד א' בעיר א', וכ"מ בפסחים ריש דף י"ד בתוס' שכתבו שבירושלים ראוי לנהוג איסור מלאכה בע"פ לפי שמתקבצין שם ממקומות אחרים עכ"ל, וקשה מה בכך, אלא כוונתם כיון שהאחרים נוהגים איסור והם ינהגו היתר הוי כמו ל"ת, וכ"מ ברי"ף ורא"ש שלא כתבו אלא המסקנא לבד, וכתב הרא"ש ובמגילה אף על פי שקורין לבני העיר בי"ד ומקדימין לבני הכפרים והוי כמו ב"ד אחד בעיר אחד פלג מורין כב"ש ופלג מורין כב"ה לא קרינן ביה ל"ת כיון דלא עבדי הכי משום פלוגתא אלא שהמקום גורם, ואם היה בן מקום זה הולך למקום אחר היה עושה כמותו לא מיחזי כב' תורות, ועי"ל דמגילה הוי כב' ב"ד בעיר א' שבני הכרכים לא היו קוראים לבני הכפרים אלא בני הכפרים קוראין לעצמן בכרכים עכ"ל, וברמזים כתוב וז"ל ודבר התלוי במנהג המקומות שבמקום זה נהגו כך ובמקום זה נהגו כך אפי' נתקבצו בני ב' המקומות במקום א' ועשה כל א' כמנהג מקומו ל"ל בה עכ"ל, נ"ל דס"ל אפי' הם ב"ד א' כתב הראשון שכתב הרא"ש:

ונ"ל דוקא במנהג הדומה למגילה דמגילה הכרכים ג"כ ס"ל שהכפרים מחוייבים לקרות קודם, וה"ה דרך משל שבמדינות פולין נוהגים להתענות ולומר סליחות כ' בסיון ואם נתקבצו בני פולין ובני מדינה אחרת למקום א' מותרים כל אחד לעשות כמנהגו ואין בזה משום ל"ת אבל בדבר שמחולקים בדבר כגון שאלו אוכלין חלב בני רינ"ס ואלו אין אוכלין

אם נתקבצו למקום א' צריכים לעשות מנהג שוה משום ל"ת ובש"ג פ"ק דע"א כתוב אם נחרב המקום מאין יושב ואח"כ חזרו לשם ממקום אחר צ"ע אם חייבין לנהוג כך עכ"ל עמ"ש סימן תס"ח ובח"מ סי' כ"ה עמ"ש סי' תרכ"ד:

ובכנסת הגדולה בענין הסכמה שתקנו קצתם בחרם לא שייך לא תתגודדו (מהר"י טעצאק), ובת"י סי' קס"ח כתב שיש חולקין, מי שנהג חומרא מפני שהיו מחמירים במקום שיצא משם לא שייך לא תתגודדו (רמב"ם פי"ב מע"א) (ועמש"ל) היכא שבני אומנות אחד אין בהם חילוק אף על פי ששאר בני העיר אין עושין כן מותר (הרא"ם ח"א סי' ל"ז), וע' בתשו' רד"כ ב"ג ח"ב ובר"מ אלשיך סי' כ"ט והש"ג פ"ק דיבמות ואם רוב הקהל נוהגים כך צריכים המיעוט לנהוג כרוב (ע"כ בכ"ה)...

פרי מגדים: שו"ע שם ד"ה מקצת: עיין מ"א. דע כי לא תתגודדו הוה דין תורה, כי הכסף משנה בהלכות עכו"ם פרק י"ב הלכה י"ד הוצרך לתרץ דמשום הכי לוקה על הגדידה דלאו מפורש, משמע דאגודות נמי בכלל הלאו. ושם ביאר דהר"מ ז"ל נמי פסק "כרבא" ביבמות י"ד א' דווקא בית דין אחד בעיר אחת פלג מורין כן ופלג מורין בהיפוך אסור. ועיין לחם משנה שם ופרי חדש [סוף אות ג].

ומכל מקום יש לראות הא דמבואר בסימן תס"ח [סעיף ד ומ"א ס"ק ח] אם דעתו לחזור שרי בצנעא, ואף פרהסיא לא אסור אלא מפני המחלוקת, דרבנן, לא מן התורה מלא תתגודדו, אלא על כרחך הואיל ובאקראי ולפי שעה הוא כאן לא שייך אגודות. ומגילה דהוצרכו לתרץ דכפרים כו', היינו דהוה כמו קבוע, שבכל שנה באו לעיירות כו'. וא"כ הא דירושלמי פרק קמא דפסחים [הלכה ה] שהביאו התוספות פסחים י"ד א' דירושלים מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח, אין הטעם משום אגודות, דלפי שעה הוה, אלא מפני המחלוקת דלא לייתי לאנצויי. ויש ליישב... [-עיי"ש עוד]

משנת חכמים: הלכות עבודה זרה: סימן נח: [להג"ר יוסף הויכגלרנטר, שנת תקנ"ב]: שלא ישרט בבשרו לעשות לעצמו חבורה על המת... ובכלל אזהרה זו שלא יהיו ב' בתי דינים בעיר אחת זה נוהג מנהג זה וזה נוהג מנהג אחר, שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

צפנת פענח: ... (ו) בני אדם המתקבצים ממקומות אחרים למקום א' הללו עושין כב"ד שבעירין והללו וכו', הו"ל כמו אגודות אגודות, ואי נימא דבב' בתי דינין בעיר א' שפיר דמי גם כאן כיון דכל חד עושה עפ"י בית דין שלו הו"ל כב' בתי דינים, כ"נ לענ"ד וכמעט מצאתי כן מפורש.

(ז) להרמב"ם ז"ל דב' בתי דינים בעיר א' אית ביה משום אגודות וכו', וכ"ה דעת הסמ"ג להלכה ודלא כביאורי מהרש"ל ז"ל.

(ח) יש לחלק קצת בין דין איסור והיתר דכל א' עושה כל פי קבלה שלו לכן לא מיקרי אגודות, וכיוצא בו אמרו בעקביא בן מהללאל אני שמעתי וכו', אבל במנהג מוטב שיעשה שניהן מנהג א', גם יש לחלק בין אדם יחיד עושה שאינו מפרסם עצמו, ובין אם מרובין עושין דהו"ל אגודות, וי"ל עוד למאי דאמרינן במס' תענית כז ובתוס' עירובין (סב:) דמנהגא בפרקא לא דרשינן אבל ארוי מורינן, נמצא דלשון מורינן היינו שלא לפרסם הדבר וצ"ע בזה, ומבואר מיניה דאין לציבור לשנות מנהג העיר בשום דבר בכדי דלא להוי כמו אגודות וכו'.

יבין שמועה: [-שם נתבארו הדברים באריכות עיי"ש ולא נעתק כאן].

❖ עיונים נוספים: באיסור לא תתגודדו / אגודות אגודות ❖

שרידי אש, ח"ב סי' נו
 מהר"ם שיק, תרי"ג מצוות סימן תס"ח אות ג
 עבודת המלך, הל' ע"ז שם
 פסקי עזיאל, סי' ב
 צביון העמודים, לסמ"ק סי' ע"ה
 משפט כהן, סי' קנה
 מועדים וזמנים, ח"ב סי' קפ"ה בדעת הרמב"ם
 חיים של שלום, להר"ר ש.ד. איזונבלט, כלל ו
 הגהות הר"ר רפאל יפהן לריטב"א יבמות
 טל אמרתי, להר"ר טל דואר (ירושלים תשנ"ג,
 381 עמודים) שמוקדש כולי לבירור דיני לא
 תתגודדו ושינוי מנהגים.

אהלי תם, [בתוך 'תמת ישרים'] סי' קע
 משיבת נפש, ר' יוחנן לוריא קדושים עמ' קפא
 ארעא דרבנן, מערכה ל סי' שמד
 פר"ח, או"ח סי' תצ"ו
 מעיל צדקה, סי' מ"ט
 צידה לדרך, פרשת ראה ד"ה לא תתגודדו
 ספרי דבי רב, פרשת ראה
 שדי חמד, ח"ד 59-65
 פאת השלחן, סי' ג אות ל
 משיב דבר, ח"א יז
 קרן אורה, יבמות יג
 האלף לך שלמה, או"ח מה בשינוי נוסח התפילה

ציונים ועיונים נוספים

ספרים ומאמרים מיוחדים

אוצר האגדה,

== ערך מחלוקת, ערך שלום, ועוד ???

אמרות טהורות, בעון מחלוקת וסייגיו, הר"ר יהושע צבי מיכל שפירא, נערך ע"י הר"ר יעקב משה חרל"פ

השורש של מחלוקת, תוצאות המחלוקת, חיוב להרחיק ממחלוקת, פרקים א-ד האם להתפלל ביחידות משום מחלוקת, פרק יב

דובר שלום, ליקט הר"ר אברהם משי זהב ליקוט בענין איסור מחלוקת ועוד, ליקוט מהרבה מחברים

דרכי שלום, לר' מרדכי פוטאש, ירושלים תשנ"ג, לקט מדברי רבותינו ז"ל במעלת השלום וגנות המחלוקת ובגודל מעלת אהבת ישראל וחומר עוון שנאת חינום, עמודים א-פג.

השלום והאחדות, הר"ר חיים מאיר שפירא

קובץ מאמרי חז"ל ומספרי תקפי גאוני וקדושי קדמאי ובתראי בענין מעלות השלום והאחדות חכמתא דישאל. שם ב'פתיחתא' ניתוח הסיבות הגורמות למחלוקת ובכח התורה לבטלן.

חיים של ברכה, הר"ר שמואל דוב אייזנבלט

על גודל השלום, הדרכות והנהגות עצות טובות ומועילות לעורר הלבבות לברוח ממחלוקת.

כלל א: ביאור חומר חטא המחלוקת, כלל ב: סיבות לקטטה ועצות להנצל, כלל ד: הסיכונים במחלוקת לשם שמים, כלל ה: כל מחלוקת אינה ראויה, כלל ו: מעלת אגודה אחת, כלל ט: תלמיד חכם ומחלוקת.

חיים של שלום, הר"ר שמואל אייזנבלט

ח"א: הלכות איסורי מחלוקת ומצות רדיפת שלום. כלל א: האיסור להחזיק במחלוקת, כלל ד: מחלוקת לשם שמים, כלל ה: דרך ההכרעה במקרה של חילוקי דעות, כלל ו: בענין לא תתגודדו, כלל ט: הלכות מחלוקת התלויות באנשים במקום ובזמן, כלל י: דיני מחלוקת בבית של אדם.

ח"ב: מצות רדיפת שלום. כלל יג: להתרחק ממחלוקת ומשנאת הבריות, כלל יד: אחדות וברב עם במצוות, כלל טו: החיוב לרדוף

שלום ומתי צריך לברוח ממחלוקת.

קונטרס שלום רב, הר"ר יצחק אייזיק רוזנבוים == לסכם הנקודות ==

רשימת הספרים

אגרא דפרקא, == מדינוב

...אנשים ההולכים בדרכי השם הגם שזה עבודתו בדרך זה, וזה בדרך זה, דהיינו זה ביראה וזה באהבה, וכיו"ב לאין ערך, אף על פי כן יחוייב להיות ביניהם אהבה ואחזה

ושלום ורעות... אות קמה

אהל יוסף, הר"ר יוסף אשכנזי

בענין מחזיק במחלוקת ומה היתה מחלוקתו של קרח, עמ' 94

אהלי תם, הר"ר תם יחיא

בענין לא תתגודדו, סימן קע

אוצר הגדולים, הר"ר נפתלי הכהן

רשימת מחלוקות ידועות שהיו בישראל, ח"א עמ' ע"ה

אור המאיר, הר"ר זאב וואלף מויתומיר

"שמעתי מהמגיד [הרבי ר' דוב בער ממעוריטש] זלה"ה שאמר, מיום שנתחלקה מלכות בית דוד אין לך אדם שיאמר איזה דבר בתורה ועבודה שלא יהיה לו לעמוד נגדו בר פלוגתא להכחיש דבריו, ואפילו אם לא נמצא סמוך לו ואינו בידעו ומכירו מסתמא הוא מצוי מרחוק ממנו, ולפעמים מעבר לים, כך שמעתי מפיו הקדוש". ספר במדבר, מגילת רות, ד"ה תנו רבנן (עמ' יח.)

אור הצפון, שיחות הסבא מסבדקא ז"ל

מריבה במושגי התורה, ח"א סי' קצב.

עומק חיוב מניעת המחלוקת, ח"ג סי' מא

אור השנים, הפרדס, הר"ר אריה ליב עפשטיין

בכלל לאו דלא תשנא שלא להחזיק במחלוקת, מהדורא בתרא עמוד ט, ועוד

אור לציון, הרב בן ציון אבא שאול

הרחק מן המחלוקת: ועל האדם לנקוט משנה זהירות שלא תגרום על ידי מעשיו או דיבוריו מחלוקת... ומעשה שהיה בתקופה מסויימת שנחלקו שני בעלי הוראה בהלכה, ובא אצלי אדם אחד ושאלני במיתממות לדעת מה הדין באותה הלכה, והבחנתי כי אין מטרתו אלא

וישב

בנים חביבים, הר"ר אליהו ינאי

באיסור לא תתגודדו, ושלא לשנות מפני המחלוקת ועוד עיי"ש כל הספר, עיין כל הספר

בנין אב, הר"ר אליהו בקשי דורין

איסור מחלוקת, שיחות פרשת קרח

בקש שלום, קונטרס, בעילום שם, מודיעין עילית

לקט מדברי רבותינו בענין חומרת מחלוקת ועונשיה, החובה להתרחק ממנה ולא להתערב בכל סוג של מחלוקת ופרט במחלוקת שבין ת"ח, ל"ו עמודים

ברכת אברהם, הר"ר אברהם ארלנגר

בענין המחזיק במחלוקת, חוקר מה הכוונה "המחזיק", מה המחלוקת בין ריש לקיש ורב, ובשיטת הרמב"ם אם יש עכ"פ איסור דרבנן, ועוד נקודות בסוגיא. סנהדרין קי.

ברכת יצחק, על 'חפץ חיים' להר"ר יצחק ברכה

איסור מחלוקת, עמ' מ"ב

ברכת פרץ, הר"ר יעקב ישראל קניבסקי

המענינים של קרח - כבוד וכו' עיי"ש, קרח

גליוני הש"ס, הר"ר יוסף ענגיל

עיין שו"ת מהר"י ווייל סי' קנ"ב באחד שבוע ת"ח בפרהסיא שכתב מאחר שעשה המעשה בפרהסיא יש לו להתוודות בפרהסיא ולבקש מחילה בשביל תיקון העולם שלא ירבו מחלוקות בישראל, כמו שלא מוחלין לזקן ממרא... ע"כ, ומשמע מדבריו שכל כה"ג שנוגע במחלוקת אין הת"ח יכול למחול על כבודו שלא ירבו המחלוקות, סנהדרין פח:

דעת השאילתות שהאיסור להחזיק במחלוקת הוא משום לתא דלאו דלא תשנא, סנהדרין קי

גנזי חיים, הגר"ח פאלאגי

= ערך מחלוקת עיי"ש

גר"א ביאור למשלי, הגאון מווילנא

לא יבוא קטרוג למעלה רק בעת שנמצא מחלוקת בעולם הזה, משלי כו ב

גר"א ספר איוב,

רק לעתיד לבוא יהיה מי שיוכל לעשות שלום ברצון כל הבריות, סוף פירושו לספר איוב המודפס

דליות יחזקאל, הר"ר יחזקאל סרנא

מאמר בענין מחלוקת לשם שמים ושלא לשם שמים, ח"א עמ' 513

דרכי דוד, הר"ר דוד מילדולא

=, פרשת קרח

דרכי נועם, הר"ר שאול וגשל

דברי החינוך לא תחרוש בשור וחמור יחדו... / ב"ק צב: מדברי בן סירא "כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו", עמ' כ"ד

האלף לך שלמה, הר"ר שלמה קלוגר

בענין לאו דלא תתגודדו בשינוי נוסח תפילה, אר"ח מו

להרבות מחלוקת לשמוע דעתי ולהשתמש בדברי, ואין חפץ לידע את עצם ההלכה, על כן אמרתי לו 'דבר זה שני במחלוקת' ואיך שתעשה יש לך על מי לסמוך, אבל להחזיק במחלוקת אין לך על מי לסמוך. מיד הרגיש בטעותו והלך.

הדברים אמורים אפילו במה שנוגע לדבר מצוה, כגון מי שיש לו יארציט ורוצה להיות שליח ציבור, אם על ידי זה יבוא למחלוקת, עדיף שלא יהיה ש"צ, ויש בזה מעלה יותר גדולה לנפטר ממה שיהיה ש"צ ותגרום מחלוקת ח"ו, חלק חכמה ומוסר עמוד קעג

אורות הגר"א, ליקט הר"ר יששכר דב רובין

ליקוט מדברי הגר"א בענין מחלוקת, עמוד קע

אזהרות לחג השבועות, רבינו אליהו הזקן

פירוש הידור זקן, עמוד כו:

אחדות ישראל, הר"ר יצחק אייזיק רזנבוים

לנהוג זה עם זה באהבה ואחדות עיי"ש

אלשיך תורת משה,

בפרשת לך לך פסוק ויהי ריב, בראשית לך לך

אפיקי ים, הר"ר יחיאל מיכל רבינוביץ

יפריש סכום כסף להינצל ממחלוקת, סוף ח"ב

ארח מישורים, הר"ר מנחם טרויש

במעלות השלום סי' לה, שם סעיף ט' בענין איסור מחלוקת פרק לה סעיף ט י

ארעא דרבנן, הר"ר ישראל יעקב אלגזי

בענין לא תתגודדו, מערכת ל סי' שמד

באר משה, הר"ר משה יחיאל הלוי אפשטיין

מאמר "מחלוקתו של קרח", בכל הנוגע למחלוקת; מחלוקת שלא לשם שמים עמ' תנו, במדבר עמוד תמ"ג והלאה. רדיפת השלום ועוד בענין השלום מאמר "גדול השלום", במדבר עמוד קנב והלאה

בינה לעיתים, הר"ר עזריה פיגו

הגורמים לעיכוב הגאולה הוא "ריבוי הקטטות והבדל ופירוד הלבבות אשר בינינו, בין איש ובין אחיו ובין גרו בקשת הנקמה והרחקת השלום... ונתפשטה צרעת השנאה הזו בגלות האחרון הזה" וכו'. דרוש מ"ח בתוך דבריו

בית היהודי, הר"ר אהרן זכאי

בענין איסור להחזיק במחלוקת ורדיפת שלום, 215-195?? סימנים י-יב

בית הלוי, =

על הפסוק בישעיה (נו) בזעקך יצילוך קיבורציק, "בזעקך" לשון אסיפה וקיבוץ, חיזוקם של ישראל אינו מצד הריבוי רק מצד הקיבוץ, דאם כל הנאספים לבית הכנסת לתפילה יכונו לבם כולם לנקודה אחת לאביהם שבשמים... מתחזקים, (וזהו המבואר בספרי מוסר אשר קודש התפילה יתבונן כל אדם במצות ואהבת לרעך כמוך כדי לקשור לב כולם כאחד), אבל הריבוי באנשים נפרדים בלבותם בלא קיבוץ אין בו מעלה מצד הריבוי כלל. עה"ת פרשת

דינים בעניני מחלוקת.

ליקוטי תורה להאריז"ל,

"אריז"ל ששאלו מלאכי השרת להקב"ה, (בשעת החורבן) רבש"ע כתבת בתורתך ושפך את דמו וכסהו בעפר, וכאן כתיב שפכו דמם כמים... כתבת בתורתך אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, וכאן כתיב הבנים נשחטים... כתבת בתורתך וצוה הכהן ופנו את הבית, וכאן וישרפו בית האלקים... א"ל הקב"ה כלום יש שלום בעולם, הואיל ואין שלום אין כלום.

וכך זה רמזה לנו התורה בפסוק הזה: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם, היינו ושפך את דמו וכו', בין דין לדין, היינו אותו ואת בנו, ובין נגע לנגע, היינו וצוה הכהן, התשובה לכל זה דברי רבות בשעריך, שע"י המריבות העדר השלום שבהם גורם לכל זה, ומסיים וקמת ועלית אל המקום, שע"י ירושלים עיר שחבורה לה יחדיו שבה נעשו כל ישראל חברים, וע"י התורה יתאחדו ויתווק ביניהם השלום. (מכ"י בשם הרב זל"ה). ריש פרשת שופטים

לכבודה של תורה, נשמע מהגאון אדר"ת ז"ל

סיפור נורא להתרחק ממחלוקת ומבוזי תלמידי חכמים וכתבי כתבי פלסטר, =

לקט שיחות מוסר, הר"ר יצחק אייזיק שר

בענין קרח ועדתו, עמ' שט
השלום אין פירושו השכנת חד פעמית של שלום אלא חיים תמידיים של חסד וכו', עמ' סז

לשון חיים, הר"ר שמואל דב אייזנבלאט

בסופו: מאמר השלום והאחדות, מביא הרבה מקורות בענין השלום והמחלוקת 'מאמר השלום' עמ' קי והלאה
מחלוקת לשם שמים, מאמר השלום עמ' קכא והלאה

לתשובת השנה, הר"ר ישראל יוסף רפפורט

ביאור מש"כ שבמחלוקת נאבדו אף יונקי שדים, עמ' שגד

מאה שערים, אגרות קודש מרבינו שניאור זלמן מליאדי מח"ס שו"ע הרב

הנה לא טובה השמועה אשר שמעה אזני... לשפוך ברו וקלון על כל תופשי התורה ויודעים ולא יודעים אשר אינם מהאנשים השלמים אתנו לאמר כי העדה שלנו לבדה קדושה, ח"ו חס מלהזכיר, כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'... אגרת ב'

מאיר עיני ישראל, הרב נשרי; המלקט

במעלת האחדות שרק ע"י בין אדם לחבירו יגיע האדם לשלימות מדותיו, ח"ו עמ' 697
אגרת המוסר של החפץ חיים שנשלח לעיתונים, ח"ו עמ' 183-190
מכתב מהחפץ חיים בגנות המחלוקת על רקע

החלצו, קונטרס, ליקט: הר"ר ישראל אלפנביין
שליחת המחלוקת, מעלת האחדות והשלום,

=

הליכות עולם, הר"ר אברהם אהרמן

סימן לא: הליכות מחלוקת ובקשת שלום י"ח סעיפים (עמ' קט"ו-ק"ח). ושם בהערה ש' מביא בשם רב גדול שליט"א שהרבה שנים אחר פטירת רבינו יונתן אייבשיטץ ז"ל נתגלה בחלום וגילה שהוא ורבינו יעקב עמדין ז"ל בעל מחלוקתו יושבים בגן עדן יחד, אבל כל שנתפסו במחלוקתם, יושבים בגהינם. וע"ע "קדוש ישראל" שם סי' כה

הליכות שמירת הדיבור, עילום שם

=

העמק שאלה, הנצי"ב מוולאזין

ע"י המחלוקת יעבור בלאו דלא תשנא, שאילתות פ' קרח

הפרדס קובץ

בענין לא תתגודדו, =

השלום במקורות, הר"ר צ. שינובר וי. גולדברג
קובץ בענין אחדות שלום ואיסור מחלוקת
השנאה והחנם, מכון תורת האדם לאדם
מבחי המחלוקת, מחלוקת נגד הדעות לא האישיות... עמ' ?? ?? =

התבוננות הנפש, הר"ר צבי קייפמן

בענין השלום, איסור להחזיק במחלוקת, ועוד, שער השלום

חיות החיים, הר"ר אהרן זכאי

התרחקות ממחלוקת, פרק נה, נו

חות יאיר, הר"ר יאיר בכרך

הלימוד של ולא תתגודדו הוא רק אסמכתא סי' קלט, ובס' ט' ד"ה ולכן נראה לי הזכיר בקיצור / ועוד הזכיר זאת בסוף סי' קס"ו עייש עוד חידוש, ט, קלט, קסו

חתם סופר, הר"ר משה סופר

מחלוקות בזמן הזה, על התורה פ' קרח

יערות דבש, הר"ר יונתן אייבשיטץ

"דרכו של יצה"ר לילך לאט ובא בתחילה בכוונה לשם שמים, הן בענין מחלוקת יבוא מחוייב אתה לקנאות קנאת השם וכדומה עד שמביא אש וקטטה בלבו ואח"כ דמיא למים הזידונים... ולכן ראוי לכל איש ירא חטא לשקול בפלסטרם יכנס למחלוקת אף שהוא לשם שמים לבל יהיה אח"כ דמיא לבידקא דמיא". ח"א דרוש ה

כליל תכלת, הר"ר צבי יהודה גוטליב

עמ' ל"ד והלאה, ועמ' ע"א

לאחדות האומה, הר"ר יואל שוורץ

מעלת האחדות בעם ישראל ואיסור המחלוקת. פ"א: החברה האנושית לעומת התורה היהודית, פ"ב: ממעלת האחדות בעם ישראל, פ"ג: הנוק שבפירוד ומחלוקת, פ"ד:

ארצה ולא עשה כך במידת "שלום", כי האדם ילאה להשיג האמת לאמיתו ולכן היה רצונו של הקב"ה שתעלה אמת מן הארץ והיינו שהאמת תהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי.

"אבל מאחר שלא זרק הקב"ה את השלום לארץ כמו שזרק האמת, זה מוכיח לנו שרק אמת רצה הקב"ה שתצמח מן הארץ, אבל אין רצון הקב"ה בקטטה, והיינו שאף שניתן להתנהג על פי שכל האדם כפי מה שנראה לו האמת, אבל לא ניתן לו רשות להתקוטט עם אחרים שדעתם ומחשבותיהם שונות בהבנת התורה..." תשמ"ו קסט-קע עמ' פד

מידות שבין אדם, הר"ר נפתלי הופנר

, סימן צח-צט

מים מדליו, קובץ

אחדות למרות מחלוקת, מאת ד"ר יהודי, שנת תשנ"ו

פרי הבאשים של מלחמות אחים במקרא, מאת פרופסור אברהם גרוסמן, שנת תשנ"ו

מכתב מאלהו, הרב אליהו א. דסלר

"הנה באמת לא שייך מחלוקת אלא בדבר הלכה, וגם בזה רק בנוגע למעשה איך לעשות, אבל בעצם תוכן הענין לא שייך מחלוקת כאמרם ז"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים, פירוש דשתי דעות - שני מבטי האמת, ושניהם אמת. למשל נקח גליון נייר, האחד יראנו אך מצד עביו וצד השטחי נסתיר ממנו והשני יראנו אך מצד השטחי, הלא תפרץ מחלוקת ביניהם אם הנייר הוא שטחי או חד, וכל אחד ידמה בשכלו כי חבירו טועה לגמרי. ואיך הוא האמת? שניהם רואים אותו הגליון עצמו אך משני מבטים", ח"ג עמ' 353

שורש מחלוקת עיין ח"ג עמ' 503. להשמר ממחלוקת עיין ח"ג עמ' 233, וע"ע ח"ד עמ' 343 מכתב כ"ו.

ממעינות הנצח, ליקט הר"ר אהרן סורסקי

מחלוקת לשם שמים, פרק ה

מצוות השלום, הר"ר יוסף דוד עפשטיין

אריכות בכל הנוגע לאיסור מחלוקת, 94-175 בלאו ד"לא תענה על ריב" ובדברי התשב"ץ, עמ' 160

מרגליות הים, ההר"ר ראובן מרגליות

שאלות משובות סייג של לא תשנא, סנהדרין קי

מרגניתא טבא, הר"ר יהונתן מוואלין

"להזהר מאד ממחלוקת ושלא יחזיק בו ח"ו כי הוא עובר על לאו ולא יהיה כקרח וכו', והסמ"ג חשבו, וכ"ש במחלוקת רבים, ויכניע עצמו נגד החולקים עליו ויבקש שלום מהם ולא יהיה שונא אותם, וידע כי כל זה עונש מה' על עוונותיו וכנגד זה יש קליפות הרודפים אותו ויפשפש מאד במעשיו כי כשיתקן מעשיו

מחלוקת על ישיבת כנסת ישראל, ח"ו עמ' 201

מבשר טוב, אדמו"ר מביאלא שוויץ

==, ==

מדרש רבה,

במצרים היו היהודים באגודה אחת, ב"ר צ"ח אות ב, תנא דבי אליהו רבה שילחי פרק כג, ב"ר צח ב

כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, ויסעו ויחנו, כיון שבאו להר סיני נעשו כולם הימוניא, ויחנו אין כתיב כאן אלא ויחנו וכו' / וע"ע פסיקתא דרב כהנא פסקא יב השו"ל נעשו אגודה אחת, פתיחתא דאיכה אות כ

מדרש שמואל, הר"ר שמואל אחידיה

בענין מחלוקת לשם שמים, אבות פ"ה

מהרי"ל שו"ת

==, סי' ק"א

מהר"ל מפראג

במחלוקת נעשים אף הקטנים משום "שגוף הגיהנם דבק במחלוקת כי הגיהנם והמחלוקת נבראו ביום שני למעשה בראשית להודיע כי המחלוקת הוא גוף הגיהנם" ולכך נענש אף הקטן.

וטעם שני כי מי שנכנס לפנים משורת הדין אין בו מחלוקת ובמעמידים דבריהם על הדין מצויה המחלוקת, והתובע מידת הדין ואינו מוותר גם ב"ד של מעלה אינם מוותרים, והיינו דאמר כמה קשה המחלוקת, כלומר דהמחלוקת דבר קשה שאין ויתור לו, וכיון שהוא הכל דין ג"כ חל על הקטן, גור אריה, פרשת קרח רש"י ד"ה בא וראה

"ובני אדם מחולקים בשכל ואי אפשר שיהיו כל בני אדם על דרך אחד, ולכן כל אחד מקבל בחינה אחת כפי חלק שכלו, ועל כן קראם [לתלמידי חכמים] "בעלי אסופות", ר"ל שיושבים אסופות ועוסקים בתורה, שאף שהם מחולקים בשכלם מ"מ הם מתאספים יחד וכאשר הם מתאספים יש בהם כל הדעות המחולקות... באר הגולה באר א' עמוד כ'

מהר"ם שיק, הר"ר משה שיק

בענין לאו דלא תעשו אגודות אגודות, מצוה תס"ט

מהרש"ג, הר"ר שמעון גרינפלד

בלאו לא תתגודדו אם הוא דרשה גמורה ועוד ביאורים באיסור זה, ח"ב סי' י"ב

מועדים וזמנים, הר"ר משה שטרנבוך

בשיטת הרמב"ם בלאו דלא תתגודדו אגודות אגודות, ח"ב סי' קפה

מוריה,

מאמר חשוב "בענין איסור מחלוקת", מאת הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א. ובתו"ד מסביר דברי המדרש שהקב"ה השליך "אמת"

שישמע מעלתו לעצתי ויתן מקום לשלום ואין לך גרוע מן המחלוקת, ובזמננו לא שכיח מחלוקת לשם שמים והשטן מרקד, ונא מאד לעשות שלום"... קמא יו"ד ח"א סימן א' בסופו

נצח ישראל, מהר"ל מפראג

היות שעם ישראל מפוזרים בגלות וכבר אינם שלמים כאומה אחת, לכן צריכים עוד יותר להשמר מן החילוק והפירוד ואם לא הם "מוכנים לקבל התפעלות" מן אשר יפעל בהם ח"ו. גם מה שנשמרים מלהתחבר עם הגוים זה גורם להם קיום בגלות, כמו במצרים שהיו מצויינים לגוי נפרד, והמתחברים עם הגוים דוקא גורמים להיפך.

מה ששואלים הגוים שלא רואים אחדות ואהבה בין ישראל האחד עם אחיו, התשובה לזה היא: ש"עצם הגלות שהפריד הש"י את חיבור שלהם, וחילקם והפרידם, ומאחר שחילקם והפרידם דבר זה גורם ג"כ שיהיו מחולקים בדעתם, שאם לא היו מחולקים לא היה מקויים בהם הפיזור והפירוד אם היו בלב אחד, ומזה שגור הקב"ה גלות דבר זה מחייב פיזור ופירוד לבבם, עיי"ש עוד. פרק כה

נר ישראל, הר"ר ישראל מריזון

סיפר החסיד רבי אשר זעליג ז"ל מאוסטילא, ששמע בעצמו מפי רבנו ז"ע [הרה"ק רבי ישראל מריזון זצ"ל], שאמר כשם שהתורה נדרשת ב"ג מדות, כך התנהגות העולם נחלק ל"ג מיני התנהגות, כי איסתכל באורייתא וברא עלמא, והיה זמן שהתנהגות העולם היה אז בבחי' קל וחומר, ובזמן שאחר זה היה התנהגות העולם בבחי' גזירה שוה וכן הלאה, ועתה בעיקבתא דמשיחא התנהגות העולם היא בבחי' וכן שני כתובים המכחישים זה את זה, ולכן שכיח מאד מחלוקת בעיקבתא דמשיחא, וכשאחד אומר דבר, בא השני ואומר ההיפך, יעזור ד' שיהיה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, היינו שיבוא מלך המשיח, ואלהו יקדים לבא לפניו כדי לעשות שלום בעולם. ח"ג עמ' קס"ו

נתיבות חיים, הר"ר משה ב"ר שלום קאופמן

איסור מחלוקת עיין שבילי חיים לח, לט, מ; ונתיב חיים יח, וע"ע עמ' קס"ד, וע' עמ' שצד בענין לשה"ר על בעל מחלוקת, פתיחה עמ' יג, וע"ע עמוד קסד

סור מרע ועשה טוב, הגה"ק ר צבי הירש

מזידישטוב

"החיצונים מגרים דוקא במידה זאת לעשות פירוד בין החברים הקטנים, והקטנים בין הגדולים ובין הצדיקים ועובדי השם... ונהירא כד הוינא תליא בהתנוצץ אור מן תלמידי הבעל שם טוב מה מאד הייתי משתוקק ומתאוה בהם בראותי אהבתם זה לזה... כאהבת החברים בין תלמידי הארי"ז ז"ל...

יסורו החולקים עליו.

וזהר שלא ימסור דינו לשמים, ואף אם יש בהם בטולי תורה ומצוות ח"ו, יתרחק מהם ולא יקללם ולא ימסור דין עליהם, ואף בלב יזהר מאד מלשנוא אותם, וזהר שלא לדבר לשה"ר עליהם ולא יריע להם בשום דבר אדרבא יעשה טובה להם בכל מה שיוכל ויבקש רחמים מאת ה' שייטיב לו וישמע תפילתו". אות מד

מרפא לשון, קובץ בעניני לשון הרע

"בענין מחלוקת קורח" מאת הרב דוד אברהמי, מבאר המניעים למחלוקת מדברי "העמק דבר" עה"ת ו"אור יחזקאל" ואיך ששייך בכל דור. ח"ו עמ' 133

משיבת נפש, רבנו יוחנן לוריא

בענין לא תתגודדו ושלא לשנות מנהגים, פרשת קדושים עמ' קצא

משפט כהן, ראי"ה קוק

בלאו דלא תתגודדו, סי' קכה

משפטי בני אדם, הר"ר ראובן גליק

==, ח"ב עמ' ריג

משפטי השלום, הר"ר יצחק סילבר

פרק ד: מחלוקת.

משפטי התורה, הר"ר צבי שפיץ

איסור לא יהיה כקרח, ח"א סי' צה

מתן שכרן של מצוות, הר"ר יוסף תאומים

...והנה במגילה נאמר ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים, פי' כי "מפורד" ו"מפורד" הפרש ביניהם, והפיזור מורה דברים מפורדים רחוקים זה מזה, והפירוד הוא ד"א גשם מחובר יש בו פירוד. ועי' במאיר נתיב בשורש פרד, ועמו פרד הבא מטוס וחמור וכדומה גשם א' ויש בו ב' צדדים,

כן ישראל כאיש אחד ושורש א' אף על פי כן פרוד הלבבות וכשהם בשוק כ"א פונה לדרכו הם בערך פיזור. וכשבאים לביהכ"נ וביהמ"ד נראים כאיש וגוף אחד אפ"ה הם מפורדים.

וידוע בעו"ה אם יעמוד א' ויאמר דבר הגון יאמר חבירו בהיפוך. וכ"ז גורם מה שהם טרודים בדאגות משא"כ בהיותם בשלוחה ודאי היו משברין מתלעות רשע... חקירה ד' עמ' 15

מתק אזהרות, הר"ר ישראל איסר שפירא

בענין ולא יהיה כקרח, עמודים ככו-ז

נהוראי, קובץ,

לא תתגודדו, מאת הרב יעקב חיים סרנא ז"ל, ונוגע גם בלאו דלא יהיה כקרח עיי"ש, עמ'

110

נודע ביהודה, הר"ר יחזקאל לנדא

"...ואין לך מצוה גדולה מן השלום, ולדעתי זו דרך נכון מאד לשני הצדדים ומתקיים רצון מעלתו שהבשר אסור ע"פ הדין ונעשה ג"כ רצון בני העיר להצילם מהפסד מרובה, ונא

צביון העמודים, הר"ר צבי שפירא
ביאור שיטת הסמ"ק בלאו דלא יהיה כקרח
ועוד ראשונים סי' קלב
בדין לא תתגודדו, מצוה עה
קריינא דאגרתא, הגר"י קנייבסקי
מחלוקת קרח ועדתו, ח"ב שו, ש
אין עצה למנוע מחלוקת רק ע"י הליכה לדין
תורה, ח"א סימן קמט

רחמי האב, מוה"ר יעקב קטינא
...ושמעתי מרבינו הגאון הקדוש רבינו חיים
מצאנו שאמר, אם אשמע מאחד מאנשי
שיאמר שדוקא רבו הוא הצידק ותו לא,
אעברנו משורשו, כי יש הרבה עבדים למלך
הכבוד... ולמה יפסול אחד עבודת חבירו
ויקפיד אם אחד מחסידיו נוסע אל צדיק אחר,
ושמעתי כי פעם אחת בא הצדיק ר' דוד
ולאטעס לקבל פני אור עולם רבינו מאיר
מפרמישלאן ושאל את ר' דוד מה מידה טובה
למדת מהצדיק מבעלו, והשיב למדתי ממנו
מדת לב טוב כי היה נוהג לבריות מאוד, ואחו
רבינו מאיר את עצמו בראשו והקפיד ואמר
וכי מאיר לא טוב הוא -

- והשיב ר' דוד אל יחר בעיני אדוני, כי אצלי
הוא מוסכם כי כל צדיק הוא מסכת בפני עצמו,
במסכת ברכות אני לומד הלכות ברכות,
ובמסכת שבת ענייני שבת, ואין זה דומה לזה,
ואין מסכת שבת מקפדת כשלומדין מסכת
ברכות, ויש מי שלומד מסכת אחת בעיון גדול
יורד לעומק ומסכת אחרת לומד שיעור
פשוט, כן הדבר אצל צדיק, אחד נוסע ומקשר
עצמו בו בקשר של קיימא ואצל צדיק אחר
נוסע ללמוד ממנו איזה מידה ולראות
הנהגותיו ולהסתכל בצורתו... על כן אין
להקפיד אם איש א' מאנשיו נוסע לפעמים
לצדיק אחר... אות כה: חסידות

ריב"ש, רבינו יצחק בר ששת
"...ראוי להדיין שיהיו כל מעשיו לשם שמים
ובמתן בעצת גדולי הקהל, ושלא יהיה כבוד
הבריות קל בעיניו, ושלא יבא לכלל כעס ומה
במקום שאפשר ליצא מחלוקת מתוך דינו
בתוך הקהל אם רבים מחזיקים ידי הנידון".
ס"ס קע"ג (קע"א??)

שרי חמד, הר"ר חוקיה מדיני
בלאו דלא תתגודדו, ח"ד 65-95, וע"ע
במפתחות שם
לא תתגודדו אם דאורייתא או דרבנן, ח"ד 95

שיורי ברכה, החיד"א
בענין מחזיק במחלוקת בדברי הרמב"ם
בסה"מ ועוד, א"ח קנ"ו

שיח שרפי קודש, אמרות צדיקים ע"י יועץ קים
קדיש

שמעתי בשם הרה"ק וכו' הר"ר יצחק מווארקע
זצ"ל, אין מחזיקין במחלוקת הפירוש הוא
מחלוקת אין לו "חוקה" אפילו אם הוא
במחלוקת עם אדם כמה וכמה שנים אעפ"כ

ועתה בעת הזאת היה המלחמה מן הס"א
לעשות פירוד ומחלוקת בין החברים... ועושה
שלום בין האומות ורשעים...

ועי"ש בהוספות מהרצ"א בעל בני יששכר
באות פ"ג, שמאריך בזה וכותב בתר"ד ש"ג
אם תשמע מאדם גדול אשר בדוק כגדול הדור
לעשות מחלוקת וכיו"ב אסור לקבל ממנו
וכו', ועי"ש עוד אות צ"ג, דפוס כתר עמוד לח

ספר חסידים, רבינו יהודה החסיד
אע"פ שצד החתן לא עמד בדיבורו וביטל
השידוך וביישו הכלה לא יתקוטט עמו ואל
יראה לו פנים וזעפים כי הזיווגים מן השמים,
סימן תקכא

עבר המלך, הר"ר שמואל הומינר
באיסור ולא יהיה כקרח, פרשת קרח

עולת יצחק, הר"ר יצחק ציוני
לשון הרע על בעל מחלוקת, ח"א סימן ט

עין זוכר, החיד"א ז"ל

דעת המפרשים בשיטת הרמב"ם אם לא
תתגודדו אגודות אגודות דאורייתא או דרבנן,
חזור על דבריו בשו"ר ברכה א"ח סי' קנ"ו
עי"ש. כלל ב אות ח'

עיר מקלט, הר"ר דוד לידא
מוסר, קרח מוסרי השל"ה

ענוה ושלום, הר"ר פנחס שלום פרידמן
בענין שלום ומחלוקת, ==

פלא יועץ, הר"ר אליעזר פאפו

ערך אחדות: "...וכל חבורה שרוצים לעשות
דבר ושיהא לו קיום והעמדה צריך שיהיו כולם
באגודה אחת ואז כל הרוחות שבעולם אין
מזיזים אותם ממקומם, אבל אם זה אומר בכה
זה אומר בכה... ואומר דין נצח, הם נעשים
אגודות אגודות... ומרעה אל רעה יוצאים
ובאים לידי מחלוקת..."

...והגדר הגדול כדי להיות באחדות הוא
שיקיים מה שאמרה תורה 'אחרי רבים
להטות' ואף אם נראה בעיניו שהם טועים
יבטל דעתו... ואם יש רב מו"צ וטובי ומנהיגי
העיר שקבלום עליהם... ראוי שלא יהא פוצה
פה ומצפצף עליהם..."

פסקי עזיאל, הר"ר בן ציון מ.ח. עזיאל
גדרי לא תתגודדו באריכות, סימן ב

פרי חדש, הר"ר חוקיה די סילוא
אין לבטל שום איסור משום איבה ומחלוקת
מובא בחיים של שלום עמ' 30 ורק במנהגא
נאמר דין זה, א"ח תצ"ו ס"ק ט"ז

פשר דבר, הרב מנשה מאיליא
מובא בקובץ ישורון ה"ה עמוד 198 והלאה,
ספר "פשר דבר" לרב מנשה מאיליא תלמיד
הגר"א / מאת הרב אברהם קוסמן, ה' 198

פתח עינים, החיד"א
עי"ש, סנהדרין קי

יוכל להיות שיעשו שלום ביניהם, והבן. החדש
ח"ג ערך מחלוקת
שלמה איגר שו"ת, הר"ר שלמה איגר
מציע לקהילה שיש בה מחלוקת שיבררו
בוררים והם יפסקו ביניהם, עמ' קלו
שמירות המצוות, הר"ר גרשון בר בנימין

= ,

שמעתין, קובץ

בענין המחלוקות של חז"ל מאת אליהו אהרן,
83 עמ' 71
שערי אהבת ישראל, מדבריו של הרבי
מלובביץ זצ"ל

שלילת המחלוקת ע"י מציאות קווים
משותפים: העצה היעוצה בענין מחלוקת היא
למצוא נושא מסויים שמוסכם על כל הצדדים
ולקרוא לכל הצדדים להתאסף יחדיו כדי לדון
ולתדבר בנושא זה שמוסכם על כולם, ואז
יתווכחו כל הצדדים בצורה מוכבדת (בלל
דפיקות על השלחן) וע"י כוס תא... פגישה כזו
בודאי תתרם לקירוב הלבבות. ולאחר זה
יוכלו לדון ולהתדבר גם בנושאים שיש בהם
חילוקי דעות... עמוד רמט-רנ
כשיש חילוקי דעות צריך לפנות לרבנים,
ואין צריך לפרסם הדבר ברבים... עיי"ש עוד
פרטים. עמוד רנ
אשמת המחלוקת תלויה בשני הצדדים,

עמוד רנא

שפת אמת, אדמו"ר מגור זצ"ל

בענין מחלוקת לשם שמים פרשת קרח שנת
תרל"ה. אף שיש חילוקי דעות בבניי אבל
הכל כדי שיהיה אחדות אח"כ כדכתיב והב
בסופה. שם שנת תרמ"ז

שרידי אש, הר"ר יחיאל וינברגר

מאמר בענין לא תתגודדו, ח"ב סי' נו

תוכחת חיים, הר"ר חיים פאלאגי

לא להחזיק במחלוקת, ח"ג פרשת קרח [בן לוי]

תורה שבעל פה, כמה מחברים

במעלות השלום כמה מאמרים עיי"ש, כא
החיוב להימנע ממחלוקת ולא תתגודדו, מאת
הרב שאול ישראלי, כא

תחומין, מכון צומת

בענין הלאו ד"לא תתגודדו", מאת הרב יהודה
שביב חלק יג עמ' 240

תפארת ישראל, הר"ר ישראל ליפשיץ

מחלוקת לשם שמים, אבות פ"ה

תשובה מאהבה, הר"ר אלעזר פלקלס

מחלוקת לשם שמים היינו שכולה לשם שמים
בלי שום פניה אחרת וכו' ח"א סי' ס"א

תשובות והנהגות, הר"ר משה שטרנבוך

לא תתגודדו בנוסח תפילה בין אשכנז לספרד,
ח"ד סי' כט

סיכום ביניים ללא עיון מספיק: הסוברים שהוא איסור

דאורייתא: עיי' - מוני המצוות, רש"י במדבר
וגור אריה שם, שיטת הרמב"ם וחינוך, חפץ
חיים שמירת הלשון לענין נשבע לבטל את
המצוה, תרגום יונתן, סמ"ג מסתפק אם בתוך
המנין...

חוות יאיר סובר שהוא מצוה שהשכל מחייב
לפי שאילתות וספר הפרדס הוא בכלל לא
תשנא

לפי זוהר הרקיע ועוד שהוא בכלל לא
תתגודדו / או ענף מלאו לא תסור ???

סיכום: יש לשאול במצוה זו (א) האם היא מהתרי"ג (ב) דאורייתא או דרבנן (ג) מצוה שכלית
(חוות יאיר) (ד) בכלל לא תשנא (גליוני הש"ס, אור השנים פרדס) (ה) בכלל לא תתגודדו
(ו) לא תסור (תשב"ץ זוה"ר).

עובדות והנהגות:

"וידוע מה שמסופר עליו [אדמו"ר מבאבוב הגה"ק רבי שלמה הלברשטם ז"ל] מה שאירע
בתקופה שהיה מחלוקת בין ב' מחנות חסידים, ולצד אחד היו עליו איזה תרעומות על
שלא ריחק צד האחר והפצירו ממנו שירחק אותם ועל כל פנים שלא יקרבם, והוא לא
רצה בשום אופן כדי שלא יהיה נגרר תוך המחלוקת, ויהי באמצע הלילה בשעה שתים

זרק אחד מהבריונים אבן לתוך חלוננו ונשבר הזכוכית, אז באמצע לילה צלצל לזגג אם יכול לבוא כעת לתקן הזכוכית, כששמע הבעל מלאכה שמדבר הרבי מבאבוב כמובן שבא בחפזון לקיים רצון צדיק.

כאשר גמר לתקן הזכוכית שאל לכ"ק מו"ח ז"ל למה היה כל כך נחוץ לרבינו לקרוא אותי באמצע הלילה, אמר לו תדע שראיתי שיכול מזה להתבער מחלוקת גדולה על ידי שיתוודע להבחורים והחסידים שלי מה שעשו ויבואו זיך אננעמע"ן למען כבודי, ותבערה זו ללהב יצא ויצמח מזה מחלוקת ואולי נגרור אותנו גם לתוך מחלוקת שלהם, בכך רציתי שתתקנו עוד באישון לילה שכשיאיר היום לא יודע לאנ"ש מכל זה, וכעת אני מבקש ממך שאל תגיד לאף אחד מהנעשה בלילה זו."

מתוך "אבני חפץ" שו"ת חידושים וביאורים (ברוקלין תשס"ה, ח"ד סימן מ"ד עמוד רע"א), מאת חתן האדמו"ר ז"ל הר"ר יונתן בנימין גולדברג שליט"א:

= = השלמות = =

יעלזו חסידים מפתחות עמוד תצ

מרפא לשון ח"ז עמ' 134 דברי העמק דבר בפרשה

עוד בענין הרחקה ממחלוקת = =

מאירי: ברכות כז: כל שאפשר לאדם להרחיק מן המחלוקת ראוי לו להרחיק, וכל שכן הגדולים ובני המעלה, וכל שכן הצבור, ואף כשהכרח מביאם לחלוק ולהעביר הנכבד משררתו, אין ראוי להם ליחנה לאותו שבשבילו אירע לו דבר זה אף על פי שהוא ראוי לכך, מפני שבזו יש למועבר חלישות הדעת יתרה, והוא שאמרו כאן מאן נוקים נוקמיה לר' יהושע הוה ליה בעל דבר.

וכן מצינו במחלוקת של קרח אמור אל אלעזר בן אהרן וירם את המחנות ולא רצה הקב"ה לומר כן לאהרן עצמו כדי ללמד דרך ארץ בכך אלא בוררים להם אחר גדול והגון בכל דבר וממנין אותו ומשמנוהו אין מורידים אותו בלא טענה אא"כ יסכימו להחזיר את הראשון ואף בזו מניחים לו מקום להיותו חולק עמו בכבודו ולהיותו אצלו כעין שותף וחבר:

==להעתיק כאן "אגרת להמנע ממחלוקת" מאת הגרא"ל שטיינמן שליט"א, [עיקר הנקודה, שאני זוכר כעת היא, שבלי וייתורים מהצדדים לא יתכן אף פעם להגיע לשלום] מודפס בחוברת "מזקנים אתבונן" א-ב, נמצא במכון =חשוב=

✧ פרק יג: הבאת שלום ורדיפתו ✧

== לא מסודר ==

פאה: אוכל פירותיהם... והבאת שלום בין אדם לחבירו

גמרא שבת קכז בענין זה ==

אבות: א יב: הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

מדרש רבה: חקת פרק יט כז: לא הקפידה תורה לרדוף אחר המצוות אלא כי יקרא קן צפור, כי תראה חמור, כי תחבוט זיתך, כי תבצור כרמך, כי תבוא בכרם רעך, אם בא לידך אתה מצווה עליהם ולא לרדוף אחריהם, אבל השלום בקש שלום ממקומך ורדפהו במקום אחר.

✧ רדיפת שלום

יבמות קט: קט. לעולם ידבק אדם בג' דברים... בחליצה ובהבאת שלום והכפרת נדרים וכו' בהבאת שלום דכתיב (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו וכו', אחיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום וכתיב התם (משלי כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

רש"י: אחיא רדיפה רדיפה, תשלום שכר גדול להבאת שלום שאוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כגמילות חסדים דכתיב בהו ימצא חיים צדקה בעולם הבא וכבוד בעולם הזה.

מסילת ישרים: פרק יט: חסידות... החלק השני... ענינו גודל ההטבה שיהיה אדם מטיב לבריות ולא מרע להם... וכלל כל זה הוא גמילות חסדים אשר הפליגו חז"ל בשבחה ובחובתינו בה... ובכלל זה רדיפת השלום שהוא הטבה כללית בין כל אדם לחבירו == עייש עוד

שמירת הלשון: שער הזכירה פרק יז: [בסופו]... וכתיב (תהלים לד טו) בקש שלום ורדפהו, ואמרו חז"ל בקשהו לאוהבך ורדפהו עם שונאך, בקשהו במקומך ורדפהו במקומות אחרים, בקשהו בגופך ורדפהו בממונך, בקשהו לעצמך ורדפהו לאחרים, בקשהו היום ורדפהו למחר, וכונת המדרש במה שמפרש ורדפהו למחר, לומר שאל יתיאש האדם בדעתו לחשב שלא יוכל להשלים, אלא ירדף אחר השלום היום וגם למחר וליומא אחרון עד שיגיעהו,

כי אפלו עבות העגלה אם תמעך בו תמיד, יקלש וינתק לבסוף, כן בזה, אפלו אם בפעם אחת ושתיים לא עלתה לו אף על פי כן לא יחדל ממדה קדושה הזו. ואפלו אם דבריו לא יועילו כלל אצל בעלי המחלוקת בעצמם, מפני שנתגברה בהם מידת הנצחון ונתעורר עיניהם מראות האמת, על כל פנים יעכב בזה את האנשים החצונים, אשר אין נוגע להם הריב ורק נמשכו לפי תמן אחרי עצתן הרעה של בעלי המחלוקת, ויצילן בזה מענש המר, וכמו שעשה משה רבנו עליו השלום וכנ"ל.

חרדים: פרק יב סימן נו: [בתוך: מצוות עשה מן התורה התלויות בפה-בקנה ואפשר לקיימן בכל יום: בקש שלום ורדפהו, דאורייתא היא, דאפילו בשעת מלחמה צוה יתברך להקדים שלום שנאמר (דברים כ י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ומנאה סמ"ג במצוות עשה, וכל מקום שיש שלום אין השטן יכול לקטרג שנאמר (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים הנח לו, והקב"ה צוה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים לשים שלום בין איש לאשתו, והרוצה לזכות למצוה זו יזהר במצוה אחרת והיא לדון כל אדם לכף זכות תמיד. (ממנין התרי"ג).

חידוש שסתם רדיפת שלום הוא דאורייתא כי הפסוק רק כשיוצא להרגם במלחמה צריך להודיעם קודם...

ספר חרדים: פרק סו אות קא: בן אדם סוכת שלום פרוס על ראשך וביתך בכל עוז ותוקף, והלכת בדרכיו דכתיב עושה שלום וגו', ופירש בזוהר מדכתיב עושה ולא עשה, שתמיד עושה, לכן גם אתה תמיד תעשה שלום כמותו:

❖ למה צריך לרדוף אחרי השלום - כי היא בורחת

הרב צבי וינברגר שליט"א: צריך להיות רודף שלום, כי השלום "בורחת", למשל יש מחלוקת, אפילו אם צד אחד יחליט שהוא רוצה להפסיק, אבל בינתיים הצד השני ממשיך הלאה ומתכנן דברים חדשים, ולכן כדי שיהיה שלום צריך לרדוף אחריה.

❖ יש בעיה גם במחלוקת לשם שמים

הרב צבי וינברגר שליט"א: הבעיה במחלוקת לשם שמים שגם היא עלולה להתגלש לפסים של שלא לשם שמים, על פי דברי תוס' פסחים שמתוך שנאה מותרת אפשר לבוא לידי שנאה גמורה עיי"ש.

בענין לרדוף אחר שלום, עיין ארחות חיים להרא"ש אות מג... ורדוף אחר השלום, ובהשם אורחותיו לגר"ח שליט"א שם אות לד הרבה מראה מקומות, ומדרש תנחומא חקת סי' כב ועוד עיי"ש.

ספר החינוך: מצוה רו איסורי ערוה: ...משרשי ענין העריות כתבנו למעלה מה שידענו, ועוד אומר לי לבי בענין זה שאסר הכתוב מלישא שתי אחיות, כי אדון השלום יחפוץ בשלום כל בריותיו, וכל שכן בשלום אותן בריות שהטבע והשכל מחייבין להיות שלום ביניהם ולא קטטה ותחרות תמיד כל היום.

ללקט מתוך מאמר "גדול השלום" של הרב אברהם קריב בספרו מסוד חכמים עמוד 305 והלאה

להתקוטט עם רשעים הרוצים להעביר את העם מרצון ה'

ביאור הלכה או"ח סי' א: ולא יתבייש מפני בני אדם וכו', עיין במשנה ברורה בשם הבית יוסף. [שכתב: ועכ"פ לא יתקוטט עמהם מפני שמדת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת הש"י כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו ית'], דע דהב"י לא איירי כי אם במצוה שהוא עושה לעצמו ובני אדם מלעיגים עליו אז בודאי אין לו לחוש כלל ללעגם ולא יתקוטט עמהם אבל אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועי"ז יעבירו את העם מרצון ה' ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו בכגון זה לא דיבר הב"י מאומה ומצוה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל ודהמע"ה אמר הלא משנאיך ד' אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים וגו':

חרדים: פרק יב סימן נז: בקש שלום ורדפהו, דאורייתא הוא, דאפילו בשעת מלחמה צוה יתברך להקדים שלום... ומנאה סמ"ג במצות עשה ??? , וכל מקום שיש שלום אין השטן יכול לקטרג... והקב"ה צוה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים לשים שלום בין איש לאשתו, והרוצה לזכות במצוה זו יזהר במצוה אחרת, והיא לדון כל אדם לכף זכות תמיד. (ממנין תרי"ג)

===== צריך לצרף לכאן נושא "לשנות מפני השלום", וללמוד משם גדר הדבר והרבה דוגמאות עיי"ש ספ"ל אמת ושקר

רדיפות שלום

ספרים ומאמרים מיוחדים

===

אוצר האגדה,

== ערך שלום, ועוד ???

אמרות טהורות, ר' יהושע צבי מיכל שפירא

במעלות השלום, פרק ח

דרכי שלום, לר' מרדכי פוטאש, ירושלים תשנ"ג, לקט מדברי רבותינו ז"ל במעלת השלום וגנות המחלוקת ובגודל מעלת אהבת ישראל וחומר עוון שנאת חינם, עמודים א-פג.

השלום והאחדות, ר' חיים מאיר שפירא

קובץ מאמרים בגודל מעלת השלום והאחדות,

כל הספר

חיים של שלום, ר' שמואל דב אייזנבלט

הלכות איסורי מחלוקת ומצות רדיפת שלום,

כלל טו: החיוב לרדוף אחרי השלום

מצוות השלום, ר' יוסף דוד אפשטיין

=====

אגרת התשובה, רבינו יונה

חייבים ישראל לברור אנשים שיטילו שלום בין איש ואשתו אדם לחבירו.. להכריח בנ"א על השלום. אנשים אלו יהיו שמחים, ומובטח שיהיה להם חלק לעוה"ב, אות יד

אהבת ציון, רבי יחזקאל לנדא ובנו ר' שמואל

הבאת שלום בין אדם לחבירו, דרוש שלישי

אור השנים, הפרדס, ר' אריה ליב עפשטיין

מצוה לבקש שלום "והוא דאורייתא דאפילו

בשעת מלחמה צוה השי"ת להקדים שלום

עיי"ש, סדר חצות עמ' מט

אורחות חיים להרא"ש, רבינו הרא"ש

אל תהי כפוי טובה, ובמ"מ של השם אורחותיו

שם, קכ

רדיפת שלום, רדף שלום / על מש"כ הרא"ש

באות מג ורדוף אחר השלום, ועיי"ש עוד

אף פעם לא בא עם אדם לדין תורה אף שהיו חייבים לו בחנותו וכן השלוחים עבור ספריו...
ד. מדרכי אבי עמ' לו

זכותם של המחזיקים בו יהיה לפי ערך הממון שנתנו, אגרת צ

פעם באו זוג לפניו שרבו הרבה זמן והציע הח"ח שיתגרשו ושאלו אותו תלמידיו למה הוא לא רודף שלום ואמר שלכן קיימת פרשת גירושין בתורה כי לפעמים הוא הבאת שלום היותר גדול בין מריבים, ד.מדרכי אבי עמ' מ"ד

מסילת ישרים, רמח"ל

רדיפת שלום הוא ההטבה הכללית בין כל אדם לחבירו, פרק יט

מצוות הבית, ר' יוסף דוד אפשטיין

הבאת שלום בין איש לאשתו, עמ' 412 והלאה, עמ' 5-453

שלום בית בין איש לאשתו, עמ' 363 והלאה

ספר הזכרונות, ר' שמאול אבהב

שלום ומעלתה, נג: - נד

ריח מים, ר' אלימלך בר-שאל

חכמת השלום - שלום הוא יצירה, 101 עמ'

שלום בית, ר' צבי קויפמן

שלום בית, עצות להנ"ל, כולל ס"ז שאלות אקטואליות ותשובתן בצדן, כל הספר

שרידי אש, ר' יחיאל וינברגר

שינויים במבטא אשכנזים וספרדים וענין גדול השלום, ב ה

תורה שבעל פה, כמה מחברים

השכנת שלום בית במקום שלא מקיימים טהרת המשפחה, הרב אברהם שרמן, מ' עמ' פט

תשובות והנהגות, ר' משה שטרנבוך

אין לפעול לתקן שלום בית בזוג שלא שומרים הלכות טהרה וע"ע א' תעו, ב' תרסד

בעיונים בצד שצריך לרדוף בכל האמצעים אפילו כשאין זה מידה אמצעית, אות מג עמ' כח

באר משה, ר' משה יחיאל הלוי אפשטיין רדיפת השלום, מאמר "גדול השלום", במדבר קנב והלאה

בינה לעתים, ר' עזריה פיגו

מעלת השלום ורדיפתו, ח"ב עמ' תטו עת שלום

בנין אב, ר' אליהו בקשי דורון

האם אפשר להתיר איסור (דרבנן) מפני השלום, ח"ד עט סק"ב

השכנת שלום במקום לפני עור וברכה לבטלה, ח"ב נד-נה

דברי שלום, ר' שמואל יצחק יודייקין

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם - כמה סימנים באריכות, ח"ה סי' פח-צב

חיים של ברכה, ר' שמואל דוב איזנבלאט

סיבות לקטטה בין אדם לחבירו ועצות, כלל ב שלום בית, כלל ו

יערות דבש, ר' יונתן אייבשיטץ

שלום, עי' מפתח ענינים

כוכבי יעקב, ר' יצחק שטרנהל

לעבור על עבירה משום דרכי שלום / שלום בית, עמ' 100 ואילך אוצ"ה

האם מותר לעבור על איסור מפני דרכי שלום, ח"א טז

ליקוטי יצחק, ר' יצחק בלושטיין

בסופו: מעלת השלום בין אדם לחבירו, פרק ה' מדבר קדמות, החיד"א

כל המשים שלום בביתו מעלה עליו הכתוב כאילו משים שלום בישראל על כל אחד ואחד... אבות דרבי נתן פרק כח, מע' ש אות יד

מילי דחסידותא, ר' אברהם דוד בוטשאטש

שלום וקטטה, שמוג

מכתבי החפץ חיים, ר' אריה ליב ז"ל בנו

מצוות שטעמם כרי להרבות שלום

רש"י: שבת קכז: ד"ה הכי גרסינן, דן לכף זכות בכלל הבאת שלום עיי"ש בהערה עוד מפרשים בזה (חינוך ועוד) ==

סמ"ק: סימן נד: פריקה וטעינה: ...אוהבו לפרוק לשונאו לטעון... ובזאת המצוה תלויה שלום שנאמר וכל נתיבותיה שלום:

סמ"ק סימן ח: הבאת שלום בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך...

ספר החינוך מצוה רלה: כולל לדון לכף זכות... ובשורשו כתב סיבה להיות בין אנשים שלום ורעות... ולתת ביניהם שלום...

בענין רדיפת שלום עיין רבינו בחיי כד הקמח ערך שלום

=מצוות השלום פרק ז עמוד 543 והלאה

מהות השלום וחשיבותו

מהות השלום - שילוב של כל פרט בתפוקה מקסימלית [דוגמת חלקי מכונה או זמרים בסמפוניה]

עקידת יצחק: פרשת נשא: שער עד: ...הנה לשלום יאמרו ההמוניים שהוא הסכמה בין הכתות המתקוטטות תחילה, כאמרם ז"ל עמון ומואב עשו שלום ביניהם (סנהדרין ק). וכדומה. והנה באמת לא הכירו את יופיו ולא דברו בשבחו, שאז יהיה השלום אצלם כענין הבושה שאמר החכם עליה שאינה מעלה לפי שאינה באה אלא אחר חטא קודם, וכמו שאמר הכתוב כבושת גנב כי ימצא (ירמיה ב), ולכן לא שבחוה כי אם בנערים שמדרכן לחיות חיי ההפעלות, וכן השלום לדבריהם יורה על קטטה ומריבה קודמת, שאין סירכא בלא נקב, והרי הוא מגונה:

אבל האמת שאין מתנאי השלום שיהא שם מצות או קטטה קודמת, אולם ענינו הוא מה שימנעם, לפי שהשלום הוא טוב משותף הכרחי בין האישים הצריכים חיבור ודיבור, והנה הוא אצלם כחוט הכסף או הזהב וזולתם אשר בו יתחרזו הרבה מאבני האקדח וכיוצא, להעמיד מצב כל החלקים ההם על תוכן החרוז ההוא הכללי ותיקון צורתו וצבינונו,

כי על כן נקרא ה' שלום שהשלום שלו (מדרש חזית פ"א), כי הוא יתברך הקושר העולמות כולן ומקיימן על צורתן ומצבן בצבינון ובקומתן, כי על כן נקרא (דניאל יב) חיי העולם, כמו שכתב הרב המורה (ח"א עא עב). והכתוב אמר הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט) כמו שכתבנו (בשער ס"ח).

והנה כאשר היה ענין העולם בכללו על שלמותו, הנה היה החי ההוא בשלום ובמישור, כי החוט המקשר והמחזיק כל החלקים ומסב תועלתם אל הטוב הכללי, הוא קיים ועומד ובקיומו, יעמד חי ולא יקרהו פגע חלקי או כללי, רק בנייתוק החוט ההוא, או חלק מחלקיו, כמו שהוא הענין כולו באיש הפרטי, כיצד בטלו הטוחנות כבר נתק החוט המקשר במקום ההוא החלקי, חשכו הרואות כבר נתק חוט אחר יפה הימנו, נפל רפיון באחד מאיבריו הרי נתקו שנים או שלשה חוטים או יותר, ואם נפסקו כל חוטיו או רובם כבר מת החי ההוא או רובם כבר מת החי ההוא ונפסד לגמרי.

ועל זה הענין הוטל זה השם בבעלי חיים, כמו שאמר (בראשית לז) את 'שלום' אחיך ואת 'שלום' הצאן, שהרי אישי הצאן אינם בעלי הסכמה זה עם זה, רק טוב המצב והבריאות אשר לכל אחד מהם בעצמו הנה הוא שלומם וטובתם, וכאשר יפסד בחלק או בכל, שלומם בטל. כמו שעל כיוצא בזה באיש האדם נאמר (תהלים לח) אין שלום בעצמי מפני חטאתי, ובהפסד הכללי נאמר (קהלת יב) עד אשר לא ירתק חבל הכסף וגו'.

ולא עוד אלא שאפילו בענינים שאינם גוף אחד בעל מצב ולא הרבה גופים נאמר הלשון הזה, כמו שאמר (שמואל ב יא) וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה, כי מי נתן שלום במלחמה, אלא שזכר שלשה הענינים יחד, כי שלום יואב הוא טוב מצב האיש בבחינת חלקיו, ושלום העם בבחינת הסכמת אישיו, ושלום המלחמה הוא הענין המעמיד כל דבר מאי זה מין שיהיה.

נמצא שהשלום הוא הטבע המעמיד חלקי הנמצא, באופן שהנמצא שהוא ימצא על מהותו, ובהעלותו יפרד ויפסד, ובבחינה זאת כבר צדקו קצת בשאמרו שכל הויה הוא חיבור וקיבוץ, וההפסד פירוד ופירוק, וכמו שאמר הכתוב (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע כי זה לעומת זה עשאו האלהים:

והנה לפי שהיה הקבוץ הכללי זה ענינו, כי בהיות החוט שהוא המעמיד מצבם הנאות אלו עם אלו שריר וקיים, בגזירת מלך או שופט או אי זה מנהיג, שישגיח על טוב האישים, ועל היסב תועלת כלם אל הטוב הכללי כמו שיאות אליו, הנה אז יהיו בשלום ובמישור. אמנם בהנתק החוט הוא ובנפלים, כמו שאמר כתוב (שופטים כא) בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה, לומר שחסר מהם הכח המקשר החלקי והמיסב תועלתם אל הכללות אבל הם פונים כל אחד אל עבר פניו, הנה אז אבד שלום מנהם ויפסדו האנשים המנתקים החוט ראשונה, ואחריהם הקרובים אליהם, רצוני, הבלתי מוחים בידם, וכן כל הקרב הקרב, עד שיאבדו כלם, אם ביד הטבע ואם ביד ההשגחה, ואת דמם מיד הנשיא או המנהיג שהוא יבקש אשר ידו להתזיק החוט שהוא או לנתקו. ועל הענין הזה אמר הנביא בדורו (ישעיה נז) אין שלום אמר הנביא בדורו אין שלום אמר אלהי לרשעים, כי לרשעתם אסף שלומו מהם ונפרדו יאבדו מהר:

לזה היתה כוונת כל התורה בנתינת הסדר הישר וההנהגה השלמה, אשר בהם ישמר טוב המצב באיש איש מבית ישראל, ובקבוצם יחד, אשר בהם יחיו על צד היותר נאות שאפשר. וכמו שקיים המשורר באומרו (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

ולפי זה היתה עצת הלל הזקן נכונה מאד בראשון מפרקי אבות הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, הנה ייחד הלימוד הזה לאהרן, כי הוא הידוע שר וגדול בישראל בשמירת הסדר הכללי במנהגיו, והוא המפורסם בקיום וחזוק החוט ההוא הכללי ביניהם, כמו שלמדו חז"ל מאומרו ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ) רצונו, שהורגש במותו חולשה או רפיון בחוט ההוא הכללי. כי הנה במשה לא נאמר (דברים לד) כי אם ויבכו בני ישראל את משה, כי הוא היה מיוחד יותר אצל העיון, גם כי בהתלמדו אצלו יהיה למודו כענין ההרגל שהוא טבע שני אשר לא יסור, וזה הוא טעם 'ורודף שלום', שעם זה לא ישכח כמו שהוא הענין בלמודים העיוניים, כאשר ביארנו בשער נ"א.

אמנם הענין השני ביאר באומרו 'אוהב את הבריות ומקרבן לתורה', כי בהשקפת אהבת הבריות ושירצה להם מה שרצה לעצמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, והוא שיקרבם תחת כנפי התורה לקבל עליהם סדר עבודתה, הנה בזה נתקיים החוט ההוא בקשר של קיימא, ונתן ביד האומה הזאת כח וגבורה של מעלה להאציל ולהשפיע, כמו שכתבנו בשער מ"ח:

לצרף כאן דברי הגר"א מילר (קדושים בפסוק ואהבת לרעך כמוך) על דברי הגמרא ברכות יג "משמר היצא למשמר הנכנס מי ששכן שמו בבית הזה ישכין ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות", למדנו שאפילו בעבודה הכי קדושה של עבודת השם צריך שיהיה שלום בין החברים וזה הבסיס והיסוד לכול.

שערי אהבת ישראל: לאדמו"ר מלובביץ': עמוד פח וז"ל:

השלום האמיתי הוא כאשר יש השפעה והשלשמה בין הדרגות השונות. יחד עם זאת שכל דרגה מבצעת את תפקידה, יש ביניהן קשר והשפעה הדדית על דרך 'וקרא זה אל זה - ומקבלין דין מן דין', או מהדרגה הגבוהה יותר לנמוכה יותר. עכ"ל.

עולת ראייה לגרא"י קוק: ח"א עמוד של:

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, יש טועים שחושבים שהשלום העולם לא יבנה כי אם ע"י צביון אחד בדעות ותכונות, וא"כ כשרואים תלמידי חכמים חוקים בחכמה ודעת בתורה ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים בזה שהם גורמים למחלות ולהיפך השלום"

ובאמת אינו כן כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דוקא על ידי הערך של ריבוי השלום. הריבוי של השלום הוא שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו מקומו וענינו, ואדרבא גם העניינים הנראים כמיותרים או סותרים, ייראו כשמתגלה אמיתת החכמה לכל צדדיה, שרק על ידי קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים, וכל הדעות הנראות שונות, וכל המקצועות החלוקים – דוקא על ידם יראה אור האמת והצדק ודעת ה' יראתו ואהבתו ואור תורה אמת.

ליקטי מוהר"ן חלק א':

עיקר השלום הוא לחבר שני הפכים, ואל יבהילך רעיונך אם אתה רואה איש אחד שהוא בהיפך הגמור מדעתך וידמה לך שאי אפשר בשום אופן להחזיק בשלום עמו... אדרבא, זהו עיקר שלמות השלום להשתדל שיהיה שלום בין שני הפכים.

צריך להשקיע הרבה מחשבה ולימוד כדי ליצור את ה"שלום"

ריח מים: להר"ר אלימלך בר שאול: עמוד 101: מאמר עושה שלום במרומיו: שלום הוא יצירה, יש לעשותו במחשבה תחילה. יש לקבוע מראש סדר הליכה ועמידה שימנע סכסוך ויבטיח שלום, ואין לסמוך אפילו לגבי גדולים שיתנהגו תמיד תוך ויתורים הדדיים למען השלום, אדרבא יש להעמיד כל אחד בתפקיד שבו יראה עצמו ראשון לבאים אחריו.

זמנית מוכנים גם קטנים לותרים מרחיקי לכת, וברצון וגם בחשק יעשו זאת. הרי בזה הם מגלים רוח לב נעים. ברם באופן קבוע גם גדולים אינם מוכנים לוותרים אפילו קטנים יחסית, שכן ויתור קבוע הוא יותר מויתור, הוא נסיגה

גמורה מצד המוותר והסגת גבול גמורה מצד המתהנה מן הויתור. כאן יש באמת קיפוח. כאן בולטת הערפה כאן נעתקים בני אדם מעמדה לעמדה.

יצירת השלום דורשת הרבה חכמה, הרבה הבנה לנפש הזולת, וכדי להיות בפועל אוהב שלום ורודף שלום צריך להיות מתלמידיו של אהרן, כלומר צריך ללמוד הרבה ממי שיודע הרבה במקצוע גדול זה, לא רק 'לחקות' את אהרן במעשה השלום, אלא קודם כל ללמוד ממנו על מנת לעשות ורק כך גם מצליחים למעשה.

בענין מחלוקת ועניני בין אדם לחבירו

משנה ברורה: קנא א: (ב) ושיחה בטילה, היינו אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה דבחוץ שרי בביהכ"נ אסור ובפרט שיחה בטילה לגמרי דבודאי שראוי למנוע תמיד מזה [פמ"ג] ובזוה"ק פ' ויקהל הפליג מאד בגודל העון הזה וכ"ש שיש ליזהר בביהכ"נ וביהמ"ד מעון דבורים אסורים כגון לשה"ר ורכילות ומחלוקת וקטטות כי מלבד שהם עונות חמורים מאד עוד יגדל העון יותר במקום קדוש כי הוא מזלזל בכבוד השכינה ואינו דומה החוטא בינו לבין עצמו לחוטא בפלטינ של מלך לפני המלך.

ועוד תגדל הרעה בזה שהוא מכשיל גם את הרבים בעונות החמורות הנ"ל כי האי תגרא דמיא לבדקא דמיא, ומתחלה הותחל העון באיזה אנשים ולבסוף יתלקטו ויתחברו חבורות חבורות לריב איש ברעהו עד שנעשה כל הביהכ"נ כמדורה גדולה ובעו"ה באין מזה כמה

פעמים לידי חרפות וגידופין והלבנת פנים ברבים [וגם פעמים רבות בפני הס"ת שזה ג"כ עון חמור בפני עצמו כי אפילו המבזה חבירו בפני ת"ח אחז"ל [סנהד' פרק חלק] שהוא אפיקורוס ואין לו חלק לעוה"ב וכ"ש למבזה חבירו בפני הס"ת וכבוד השכינה וכמו שכתב כעין זה בתשובת מהרי"ו סימן קנ"ב עי"ש] ולידי הכאות ומלשינות וגודל חילול שם שמים בין האומות ומי גרם לכל זה אם לא הראשון שהתחיל בעבירה תחלה ובודאי לע"ל יטול שכר כנגד כולם ע"כ הירא וחרד לדבר ה' ישים תמיד עיניו ולבו לזה שלא לדבר שום דברים בטלים בביהכ"ע וביהמ"ד והמקום הזה יהיה מיוחד אצלו רק לתורה ולתפלה:

משנה ברורה: נג יט: (נב) איני רוצה - ודוקא שיש ש"ץ אחר שיוכלו הקהל להשכירו בדמיו אבל אם אינו בנמצא או שהוא בנמצא אלא שבא להוסיף בדמים יכולין הקהל לומר לו אין בידינו להוסיף אלא הוא יוסיף משלו ואף אם יברר טענתו שזה השני הוא מעולה מן הראשון כנגד תוספות הדמים אפ"ה יכולין הקהל לומר אין יכולת כ"כ בידינו להוסיף בדמים:

(נג) שפלוגי יהיה חזן - ה"ה בכל המינוים יכול למחות אפילו בחכם מרביץ תורה [תופס ישיבה] ודוקא כשרוצה לקבל אחר אבל אם מוחה שאינו רוצה שיהיה מרביץ תורה בקהל פשיטא שאין במחאתו כלום ואפילו המיעוט יכולין לכוף לרוב ואפילו ברוצה למנות אחר אם אותו שרוב הקהל מסכימים עליו הוא עדיף מזה ג"כ אינו יכול למחות ואפשר דאפילו מיעוט יכולין לכוף לרוב לשכור מעולה [כנה"ג].

כתבו האחרונים שזה הדין דשו"ע הוא דוקא בימיהם אבל היום שידוע שבעו"ה הרבה ****מחזיקין במחלוקת*** בלי טעם וריח וכונתם שלא לשם שמים, אם היו צריכין לשאול לכל יחיד ויחיד בענין המינויים בין לענין מינוי הש"ץ או מרביץ תורה ואב"ד בעיר וכל כה"ג לא היו מסכימים לעולם, על כן הולכין אחר רוב פורעי המס ואפילו פסולי קורבי ביניהם [מ"א]. ועכשיו המנהג שהולכין אחר ז' טובי העיר או אחר הנבררים מן הקהל ע"ז כל מקום ומקום לפי מנהגו [פמ"ג]. והכל שלא ירבו המחלוקת ואין משגיחין על יחיד. והמ"א כתב עוד טעם דלא שייך היום דין דעיכוב יחיד לענין ש"ץ דדוקא בזמניהם שהיה הש"ץ מוציא רבים י"ח בתפילתו אז היה יחיד יכול לעכב דאין נעשה שלוחו בע"כ משא"כ עתה שכולם בקיאים רק הש"ץ הוא לפיכך אע"פ שאומר קדיש וברכו אין כל כך קפידא:

משנה ברורה: נג כ: (ס) שירצה הקהל - הטעם דדוקא קדיש יכול לומר בשביל אביו ואין רשות ביד הקהל לדחותו אבל לא יכול להיות שליח הקהל להתפלל על כרחם ולענין זה הוא ג"כ כמו בש"ץ שאין יחיד מוחה כדי שלא ירבה ****המחלוקת אלא הולכין אחר רוב או הנבררים לזה וכמו שכתבנו לעיל בשם האחרונים.

רש"י: בראשית יא ט: (בענין דור ההפלה) ומשם הפיצם ה' וגו', וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו [-דור המבול] לא פשטו יד בעיקר ואלו [-דור הפלגה] פשטו יד בעיקר להחלם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיה מריבה ביניהם, לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודורים אחדים, הא למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום.

==עיין לשון חז"ל בבראשית רבה ובש"ס ???

==להעתיק ספר "פשר דבר" להר"ר מנשה מאיליא מובא בישוון חלק ה' ==הסברים פסיכולוגיים הבנת דרכי מחלוקת ופיוס ==

אבות: א יב: הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

פירוש רבינו יצחק ב"ר שלמה: הוי מתלמידיו של אהרן, כלומר התנהג בהנהגת אהרן, והדמה לו במעשה כאילו למדוך, עד שכל רואך יאמר כי אתה כאחד מתלמידיו. ומה היו מידותיו –

אוהב שלום, היה בלבו וברצונו ובמחשבתו אוהב השלום. ורודף שלום, יש אנשים שאוהבים השלום בכוח אבל אינם מטריחים עצמן לרדוף אחריו להוציאו מן הכוח אל הפועל, ולא כן היה אהרן ע"ה, אך היה רודף בכל כוחו לשים שלום בין אדם לחבירו בין איש לאשתו, כדתניא (אבות דר"ג יב ג): היו שני בני אדם עושין מריבה זה עם זה, הולך אהרן ויושב לו אצל אחד מהם ואומר בני ראה חברך מהו אומר הרי הוא מטרף את לבו מחנק את דעתו מתלש את שערו ואומר אוי לי איך אשא פני ואראה את חבירי, בושתי ממנו שאני סרחתני עליו, והוא יושב אצלו עד שמוציא קנאה מלבו, שוב הולך אצל חבירו ואומר לו כך, עד שמתפייסין זה עם זה ונושקין זה לזה, לכן אמר דוד ע"ה בקש שלום ורדפהו, כלומר בקש בכוח ורדפהו בפועל.

ואע"פ שאהרן היה אומר מה שלא אמרו לו שום אחד מהמריבים, הרי אמרו (יבמות סה:): מותר לשנות בדברי שלום, דכתיב (בראשית נ יז) כה תאמרו ליוסף אנה נא פשע אחיך וחטאתם, ולא מצינו ליעקב שאמר כן כי לא היה יוסף בעיניו נוטר איבה. וכן מצינו במלאכים שאמרו למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, והיא אמרו ואדוני זקן, אלא שמותר לשנות בדברי שלום.

ודוקא בדברי שלום מותר לשנות אבל בשאר דברים אפילו בתועלת האדם אין ללמד האדם לשונו לדבר שקר, וכתב גאלינוס כי הכוב מועיל בעת מהעתים כשמכוין בו להרחיק היזק כתועלת הרפואה להרחיק החולי. וכתב אפלטון אין להתיר הכזב כי אם לשרירים המשתמשים בו להרחיק הנזק כמו שאין להתיר מכירת העשבים הממיתים הצריכים מעט מהם לקצת רפואה כי אם לנאמנים אשר אין לירוא מהם שימיתו בהם העולם.

והבאת שלום בין אדם לחבירו הוא אחד מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ומצינו באהרן במותו שנאמר בו ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, אנשים ונשים, לפי שהכל היו מרוצין ממנו שהיה מטיל שלום ביניהם, ובמשה לא נאמר כל לפי שהיה דיין ואין הכל אוהבים אותו כמו לאהרן.

החסיד ר"י יעב"ץ: הוי מתלמידיו, אל תאמר אני בן טובים, בן חכמי קדם, איך אלך לבית אדם פחות לשים שלום בינו לאשתו, הטוב אתה מאהרן שהיה כהן גדול, אחיו של משה רב ע"ה מלך ישראל העושה כן. ד' חלוקות בשלום, רשעים גמורים שונאי שלום, רשעים בלתי גמורים חפצים בו ובתנאי שיבוקש מחבירו, צדיקים בלתי גמורים מבקשים אותו אבל בברוח חבריהם יברחו גם הם, צדיקים גמורים ורדפים אחריהם, ולזו הכת כיון הכתוב בקש שלום ורדפהו, ר"ל שאם יברח, תרדוף אחריו.

לא לחלוק על הקהל מכה טעמים

של"ה שער האותיות אות פ: פרוין: ...ט. בכלל נחמד למטה (ברכות יז א), הוא תוכחת מוסר של אבא מורי ע"ה בצוואת יש נוחלין (אזהרת קנאה ושנאה וכבוד) וזה לשונו:

הו זהירים שלא תריבו עם הקהל לעולם, לא בעבור מס, ולא בעבור צדקה, ולא בעבור שררה, ולא בעבור שום דבר בעולם. אף אם נראה בעיניכם שהקהל עושה לכם עולה

גדולה, אך דברו עניינכם לפניכם בנחת, רק שפתותיכם נעות וקולכם לא ישמע, לצעוק לפניכם כדרך אנשי ריב ומדון. ואחר כך כאשר יצא עליכם מהם, כן תעשו, לא תסורו מן הדבר אשר יגידו לכם ימין ושמאל, רצוני לומר, אפילו אם יהיו הדברים בעיניכם כמחליף הימין בשמאל, אפילו הכי תעשו כמצותם, כי יש לכם לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח ה' על ראשי העם ומנהיגיו, ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. אמרו רבותינו ז"ל (אבות דרבי נתן פל"א מ"ג; בראשית רבה פכ"ד ס"ב; וראה בסנהדרין לח ב, ועבודה זרה ה א) הראה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור ודור ודורשיו, דור ודור ומנהיגיו כו'. ואמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא צא ב, וראה ברכות נח א) על 'והמתנשא לכל ראש' (דברי הימים - א כט, יא) אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי ליה כו'. ועוד, כי כח רבים עדיף, ותמיד דברי יחידים בטלים הם אצל רבים, ואפילו במחלוקת שהוא לשם שמים, ואפילו האמת עם היחידים, כמו שמצינו ברבי אליעזר הגדול (בבא מציעא נט ב) שברכוהו החכמים על שהיה חולק על רבים, ולא השגיחו לכל האותות והמופתים אשר עשה לפניכם, כגון חרוב זה יוכיח, אמת המים יוכיח כו'. על כן אנכי מצווה אתכם, ומזהיר אתכם באזהרה יתרה, שתרחיקו מזה הדבר ומן הדומה (לו) [לזה] הרחק מאד, עד כאן לשון אבא מורי ע"ה.

נשלם אות פ"א

שייך לנושא רדיפת שלום הכל לשון מנרת המאור ==

תנן (אבות פ"א מי"ב) הוי מתלמידיו של אהרן לרדוף שלום. במנורת המאור סוף דף ק"ה (נר ו', כלל ב', חלק א', פרק ב') במסכת כלה (פרק ג'), וכן היתה אומנותו של אהרן, שמע על שנים שהיו מריבין, הולך אצל האחד ואומר לו שלום עליך רבי, והוא אומר לו שלום עליך רבי ומורי, מה יבקש מורי כאן, והוא אומר פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך, מפני שאמר אוי לי שסרחתי על חברי. מיד אותו האיש היה מהרהר בדעתו ואומר, וכי כזה הצדיק בא אלי לפייסני, והיה אומר לו רבי, אני הוא שסרחתי עליו, והולך אצל האחר ואומר לו כן. פגשו שניהם בדרך, זה אומר לזה ימחול לי מורי שאני סרחתי וזה אומר לזה כן. שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה, הולך אצל הבעל, ואומר לו בשביל ששמעתי שנתגרית עם אשתך, אם אתה מגרש אותה, ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא כמותה, ועוד, אם אתה מוצא ומתנצית עמה, תחלת דבריה אומרת לך כך עשית לאותה אשה ראשונה. ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבים אותו.

תדע לך שכך הוא, שכיון שנפטר משה רבינו ע"ה, מה כתיב ביה (דברים לד, ח) 'ויבכו בני ישראל את משה', ובאהרן כתיב (במדבר כ, כט) 'ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל', אפילו נשים, ולא נשים בלבד אלא אפילו קטנים מתפלשים ובוכים, לקיים מה שנאמר 'ויבכו את אהרן וגו'. תנא, שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן, יצאו אחרי מטתו, ממאן דהוה בעי לגרשה והדרה ואיעברה. (עכ"ל מגורת המאור בשם מסכת כלה).

מסכת דרך ארץ: פרק השלום הלכה יח: רבן שמעון בן גמליאל אומר גדול הוא השלום, שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ומקדים שלום ומשיב שלום, שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי, מה כתיב בתריה, ורבים השיב מעון, מלמד שכשהיה רואה שני בני אדם שונאין זה את זה, הולך אצל אחד מהם ואומר לו, למה אתה שונא לפלוני, כבר בא אלי לביתי ונשתטח לפני ואמר לי, חטאתי לפלוני, לך ופייס עלי, ומניח לזה והולך אצל השני ואומר לו כמו שאמר לראשון, והיה משים שלום ואהבה ורעות בין אדם לחברו, ועל זה נאמר ורבים השיב מעון.

מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק א הוי מתלמידיו של אהרון כלומר, למוד ממעשיו של אהרן. כבר פירש זה מלאכי [ב ו] ואמר, בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. שני דברים היה עושה, האחד אהבת השלום, והשני להשיב רבים מעון. ופירשו באבות דרבי נתן [פ"ב הל"ג], כיצד היה אוהב שלום, כשהיה רואה שני בני אדם מתקוטטים, היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חבירו ואומר לו, ראה חבירך איך הוא מתחרט ומכה עצמו על שחטא לך, ואמר לי שאבוא אליך שתמחול לו. ומתוך כך, כשהיו פוגעין זה לזה, היו מנשקים זה את זה. וכיצד היה משיב רבים מעון, כשהיה יודע באדם שעובר עבירה בלילה, היה הולך אצלו ומראה לו פנים צהובות, ואותו אדם היה מתבייש מעצמו והיה אומר, אילו היה יודע זה הצדיק מעשי הרעים היה מתרחק ממני, ומתוך כך היה מהרהר בתשובה. וזהו שאמר הלל, שאהרון היה אוהב שלום וגם רודף אותו, כמו שנאמר [תהלים לד טו] בקש שלום ורדפהו. ובירושלמי דפאה [פ"א הל"א טו - ד] אמרו, וכן בילמדנו בפרשת חוקת [תנחומא סימן כב ד"ה וישלח], בקשהו ממקומך ורדוף אחריו במקום אחר. וכן אמרו באבות דרבי נתן [פ"ב הל"ו], רדוף שלום מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה.

ובפרק הבא על יבמותו [יבמות סה ב] אמרו, מותר לשנות מפני השלום, שנאמר 'אביך צוה לפני מותו' [בראשית נ טז], כמו שנזכר שם. והיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, ועל זה נאמר באהרן 'ויבכו את אהרן שלושים יום כל בית ישראל' [במדבר כ כט], אפילו הנשים במשמע, ובמשה לא נאמר אלא [דברים לד ח] בני ישראל. (וחלילה שיהיה יותר וכו'. כאן חסר חבל על דאבדין)

בענין מידת השלום: עיין מלבי"ם פרשת נשא בפרשת ברכת כהנים, השוואת הכוחות המתנגדים וכו' עיי"ש להעתיק ועוד בענין מידת השלום עיין צידה לדרך לר' מנחם בן זרח (תלמיד ר' יהודה בן הרא"ש) בסוף ביאור לתפילה ברכת שים שלום 85 אוצה"ה מצולם, 'ודע כי מילת שלום נגזר ממילת שלום וכו' כו'.

מפני דרכי שלום אינו מתיר שום איסור תורה

טל תורה: ירושלמי נדרים: פ"א ה"א: (דף א): אם מפני דרכי שלום אפילו בשבועות יהיה מותר, עיין בקרבן העדה פירש דמפני דרכי שלום התירו אפילו איסור תורה, וזה אינו, כמבואר בתוספות פסחים נב ד"ה ממקום שכלו, דמפני דרכי שלום לא התירו לעשות איסור, וגדולה מזו בתוספות עבודה זרה כו. ד"ה סבר, דאפילו משום איבה לא התירו איסור תורה עיי"ש, וע"ע תוספות עבודה זרה כ. ד"ה רבי יהודה, שהקשו אהא דאסור ליתן מתנת חנינם מהא דמפרנסין עניי נכרים מפני דרכי שלום, ותירצו כיון דמפני דרכי שלום היא אין זה מתנת חנינם יעו"ש, דמשום דרכי שלום לא התירו איסור דאורייתא.

והא דאיתא בנדרים לח: במודר הנאה דמותר להשקותו כוס של שלום, וכתב בר"ן שם מפני דרכי שלום שהיה דרכן בכך, כוונת הר"ן דכוס אבל ובית המרחץ שהיה דרכן בכך והיא דבר מועט מסתמא לא מזה נדר, וכן הוא להדיא בריטב"א שם, והיינו בכוס של מודר, רק השימוש שרי דמסתמא לא הדירו מזה, אבל לא להתירו האיסור משום דרכי שלום... =המשך עיין ספר לימוד אמת ושקר=

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יב

אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום [בישראל] בין כל אחד ואחד שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו'). ר"מ אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון. כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע [לו באדם רע או] באדם רשע ונתן לו שלום. למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. ונמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם ואמר לו בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו והולך אהרן וישב לו אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה. לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט): דבר אחר מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום מפני שדן אהרן דין אמת לאמתו מנין לא אמר לאיש שסרחת ולא לאשה שסרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה (דברים ל"ד ח'). ועד כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם. וי"א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל מי שרואה משה רבינו שעומד ובוכה והוא לא יבכה. וי"א מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדים ובוכים והוא לא יבכה:

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כד

דבר אחר הוי מתלמידיו של אהרן מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל והיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה והיה אומר (הוא) [אוי] לי מחר יבא אהרן ושאל בשלומי היאך אני משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב עם חבירו היה אהרן הולך (לו) [אצלו] ואומר לו בני למה צהבת את ריעך עכשיו בא אצלי בוכה (ומתחנן) [ומתחרט] ואומר אוי לי שצהבתי עם חבירי שהוא גדול ממני הריני עומד בשוק לך ובקש לי ממנו. [מניח זה והולך אצל אחר ואומר לו בני למה צהבת עם חבירך עכשיו בא אצלי וכו'] כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין זה את זה ומנשקים זה את זה. וכן היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום בין אדם לחבירו. וכן איש שהיה צוהב עם אשתו ומשלחה מביתו והיה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת עם אשתך. אומר לו על שסרחת עלי. א"ל הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה. הולך לו אצל אשתו ואומר לה בתי למה צהבת את בעליך. אמרה לו שהכני וקללני. אמר לה הריני עורבו שאינו מכך ולא מקללך עוד מעתה. וכך אהרן עושה כל ימיו עד שחיה מכניסה לתוך ביתו והיתה מתעברת ויולדת בן ואמרה לא נתן לי הבן הזה כי אם בזכות אהרן. ויש אומרים יותר מג' אלפים מישראל היה שמם אהרן. וכשמת (הלינו) [חלצו] על מטתו יותר מכ"ד אלפים (בני) [בנים] ובני בנים לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט):

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק ח

מלמד שהיה אהרן ופגע בו באדם רע נתן לו שלום ולמחר כשהיה אתו האיש היה לילך לעבוד עבודה אמ' אוי לי היאך אשא עיני ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. נמצא אדם שהוא נמנע מלעבוד עבודה וכן ב' בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהן. א"ל בני ראה חבירך מה שהוא עושה היה מטרף על לבו וקורע את בגדיו וחונק את עצמו. ואומ' היאך אשא עיני ואראה חברי. בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי היה יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. ואח"כ הולך אצל חבירו. אומ' לו בני ראה חבירך מה הוא עושה הוא מטרף על לבו וקורע בגדיו. ואומ' היאך אשא עיני ואראה

את חבירי'. והוא יושב עד שמסיר קנאה מלבו. וכשפוגעין זה בזה מחבקיין ומנשקיין זה את זה, לכך נאמ' ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל':

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק ח

הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומ' הוי תלמידיו של אהרן אהוב שלום ורודף שלום. אהוב את הבריות ומקרבן לתורה. מלמד שהיה אהרן מהלך בדרך ופגע בו באדם רע או באדם רשע נותן לו שלום ולאחר כשהיה אותו האיש לילך לעבוד עבודה אמ' הוי לי האיך אשא עיני ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. נמצא אדם ההוא נמנע מלעבוד עבודה. וכן ב' בני אדם שעשו מריבה זה בזה. הלך אהרן וישב אצל אחד מהן אומ' לו בני ראה חבירך מה שהוא עושה על לבו וקורע את בגדיו וחונק את עצמו ואומ' האיך אשא עיני ואראה חבירי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי היה יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. ואח"כ הולך אל חבירו. אומ' לו בני רואה חבירך מהו עושה היה מטריף על לבו וקורע בגדיו וחונק את עצמו ואומ' האיך אשא עיני ואראה את חבירי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו והוא יושב עד שמסיר קנאה מלבו וכשפוגעין זה בזה גופיין ונושקיין זה את זה לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל':

מסכתות קטנות מסכת כלה רבתי פרק ג

תנו רבנן עניו מנין, ממש רבנו, דכתיב והאיש משה עניו מאד, ובשבילה נשתבח משה, שנאמר לא כן עבדי משה, ושפל רוח, מאהרן, דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך י"י צבאות הוא, וכתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום, וחשב בדעתך האיך הוא רודף שלום, אם איני משפיל רוחו והולך, הא כיצד, אדם מקללהו, אומר לו שלום, אדם מריב עמו, ושותק, ועוד אם רבו שנים, הוא משפיל רוחו והולך אצל זה וירצהו על זה, וכן לזה, שכך היתה אומנותו של אהרן הצדיק, שמע על שנים שהיו מריבין, הולך אצל האחד, ואומר לו שלום עליך רבי, והוא אומר לו שלום עליך רבי ומרי, מאן יבקש מורי כאן, והוא אומר פלוני חבירך שגרני אליך לפייסך מפני שאמר, אוי שסרחתי על חבירי, מיד אותו האיש היה מהרהר בדעתו, וכי כזה הצדיק בא אלי לפייסני, והיה אומר לו, רבי, אני הוא שסרחתי עליו, הולך אצל האחר אומר לו כן, פגשו שניהם בדרך, זה אומר לזה מחול לי מורי שאני סרחתי, וזה אומר כן לזה; שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה, הולך אצל הבעל ואומר לו, בשביל שאני שומע שנתנצית עם אשתך, אם אתה מגרש אותה, ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא, ועוד אם אתה מוצא ומתנצית עמך, תחלת דבר היא אומרת לך, כך עשית לאותה ראשונה. ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבין אותו, תדע לך שכך הוא, שכיון שנפטר משה רבינו, מה כתיב ביה, ויבכו בני ישראל את משה, ובאהרן כתיב ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, אפילו נשים, ולא נשים בלבד, אלא היו מפלשין טיט ועפר בטף ובוכין, לקיים מה שנאמר כל בית ישראל. תאנא שמונים אלף בחורים, קרואים בשם אהרן, יצאו אחרי מטתו, אמרו מרממותיה; ומאן דאהדר ואיעברה.

סנהדרין ו: ...וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון.

רש"י: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן.

לא נתכהן פנחס עד ששם שלום בין השבטים

זבחים קא: ...דבר אחר והלא פינחס היה עמהן [נ-דברי רבי יהודה ו?] (לעיל קא).
 פנחס היה יכול לאכול את הקדשים והיינו שס"ל שהיה כהן, שפיר קאמרי ליה, סבר לה
 כרבי אלעזר דאר"א א"ר חנינא לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, דכתיב
 והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. רב אשי אמר עד ששם שלום בין
 השבטים, שנאמר וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל וגו'.
 ואידך נמי והכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו, כי כתיב ההוא בברכה הוא דכתיב.
 ואידך נמי הא כתיב וישמע פינחס הכהן, ההוא ליחס זרעו אחריו.

רש"י: ברית כהונת עולם, תחת אשר קנא אלמא מכאן ואילך הוא. ששם שלום בין השבטים,
 בימי יהושע בשבט בני גד ובני ראובן שבנו את המזבח בעבר הירדן ובקשו שאר
 שבטים לעלות עליהם לצבא ושלחו את פנחס לדבר עמהם. וישמע פינחס הכהן, בכל מקום
 אתה מוצא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן אין כהונה כתובה אלא באלעזר וכאן כתובה
 בפנחס. ההוא, קרא התם בברכה כתיב בשרו שלא תפסוק כהונה מזרעו אבל עדיין לא
 נתכהן. לייחס זרעו אחריו, [מימי משה נתכהן וכששם שלום נתייחס ליקרא כהן ולייחס
 זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים שלא הי' כהנים גדולים אלא מפנחס].

תוספות ההוא בברכה הוא דכתיב, שברכו הקדוש ברוך הוא שיהיה כהן ומיד היה יכול
 להיות כהן אלא שתחילה צריך להלבישו ולמושחו ולחנכו בחביתין כדין הדיוטות
 המתחנכים בחביתין כדאמרינן בסוף התכלת (מנחות נא:) אבל שמא לא נתרצו לו כל
 ישראל באותה שעה מפני שהרג נשיא שבט עד ששם שלום בין השבטים בימי יהושע ואז
 נתרצו לו והלבישוהו [ומשחוהו] וחנכוהו בחביתין.

ואידך נמי הכתיב וישמע פינחס הכהן ההוא לייחס זרעו אחריו, פי' מימי משה נתכהן וכששם
 שלום נתייחס ליקרא כהן ולייחס זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים שכן מציינו
 בדברי הימים (א' ה') שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס ובספרי מפי' ליה מאת בריתי
 שלום שעמדו ממנו שמונים כהנים בבית ראשון ושלש מאות בבית שני וכולם נמנו בספרי.

מהרש"א: לא נתכהן פנחס וכו'. פרש"י בחומש אף על פי שכבר ניתנה כהונה לזרעו של
 אהרן לא ניתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר
 המשחתן אבל פנחס שנולד קודם ולא נמשח לא בא לכלל כהונה ע"כ. וכן שנינו בזבחים
 לא נתכהן פנחס וכו' עכ"ל ע"ש:

ולר"א נמי הכתיב וכו', יש לדקדק אמאי לא פריך מהאי קרא לרבי שמעון דפנחס כבר כהן
 היה בימי מלואים כדקאמר והלא פנחס היה עמהן ומאי קאמר במעשה זמרי והיתה לו
 ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וייל שהבטיחו הקדוש ברוך הוא על הכהונה גדולה
 שחיה לעולם מזרעו של פנחס והן היה משהעביר הכהונה מאביתר שהיתה מאתמר לצדוק
 נשארה הכהונה לעולם מזרעו של פנחס וק"ל:

הוא לברכה וכו', פרש"י בשרו שלא תפסוק כו' ע"ש. ק"ק דמ"מ כיון דלא זכה לכהונה
 אלא משום שלום וכאן בשרו על כך מאי האי דקאמר קרא הכא תחת אשר קנא וגו'
 דמשמע דבשביל מעשה שעשה זמרי זכה לכך ויש ליישב ודו"ק:

הוא ליחס זרעו הוא דאתא וכו', בפירוש רש"י בגמרות שלנו לא פירש כלום בזה ובע"י
 מצאתי הפי' כעין שכתבנו לעיל לר"ש דכששם שלום נתייחס ליקרא כהן להיותם זרעו
 כה"ג שלא היה כה"ג אלא מפנחס עכ"ל:

שפת אמת: בגמ' ואידך נמי והכתיב והיתה לו כו', רש"י פי' דקאי על רב אשי וקשה לשון ואידך דהול"ל והא כתיב דהא עלה קאי [בעין יעקב גריס ולר"א כו' ולהך גירסא הקשה המהרש"א אמאי לא פרכינן לר"י ור"ש ע"ש] ויותר נראה לפרש ואידך על ר"י ור"ש דאמרו והלא פנחס הי' עמהם שנתכהן מיד א"כ למאי כתי' והיתה לו כו' ומשני לברכה וגם בטר הכי ואידך נמי כו' ג"כ קאי על ר"י ור"ש ומשום דנקט מעיקרא ואידך נקט גם הכא ואידך [וצריך תרי קראי לברכה וליחס זרעו אחריו כמ"ש המפרשים]:

חידושי הגרי"ו: תוס' ד"ה ההוא בברכה הוא דכתיב, ומיד היה יכול להיות כהן אלא שתחילה צריך להלבישו ולמושחו ולחנכו בחביתין כדין הדיוטות וכו', אבל שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה מפני שהרג נשיא שבט עד ששם שלום בין השבטים בימי יהושע, ואז נתרצו לו והלבישוהו ומשחוהו וחנכוהו בחביתין. וצ"ע דהא רק בבני אהרן וכלי המקדש היה נעשית במשיחה, אבל מכאן ואילך היה הדין בכל הדורות דאי"צ משיחה רק בכהן גדול, וא"כ עפ"י הדיבור לחוד שזכה בברית כהונה היה צריך להיות כהן, ועוד קשה מדוע תלויה הכהונה ברצון ישראל, ומוכרח דעצם הריבוי משיחה הוא מסור לסנהדרין, ורצון כל ישראל כוונתם סנהדרין, ועיין בלשון הרמב"ם בהל' כלי המקדש (פ"ד הט"ו) שכתב אין מעמידין כהן גדול אלא בי"ד של ע"א, ואין מושחין אותו אלא ביום, הרי דמלבד המינוי שצריך בי"ד גם המשיחה מסורה לבי"ד, דהרי צריך מעשה משיחה וזה מסור לבי"ד, אולם חביתין הרי פשיטא דהוי רק קרבן יחיד המוטל עליו, ואינו שייך לציבור כלל, ומה זה שכתבו וחנכוהו בחביתין, וצ"ע.

קרבן אורה: שם גמרא, סבר לה כו"א דאמר ר"א לא נתכהן פנחס כו', רב אשי עד ששם שלום בין השבטים, ומסקינן דלרב אשי נתברך להיות כהן בשעת הריגת זמרי, אלא דלא נתרצו לו ישראל להלבישו ולמשחו ולחנכו עד ששם שלום כו', כמש"כ התוס' ז"ל (ד"ה ההוא), ולפי זה לרב אשי נמי היה כל דיני כהונה עליו, לאכול קדשים ושלא לישא נשים הפסולות לכהונה מיד אחר הריגת זמרי, דהלבשה וחינוך אין מעכבין אלא לעבודה, ולזה קאמר רב אשי לא נתכהן כו' עד ששם שלום כו', וא"כ א"ש גם לר"א הא דיליף ר"ש ביבמות דף (ס"א) [ס'] (ע"ב) דגירות פחותה מבת ג' כשירה לכהונה ממלחמת מדין, שנ' החיו לכם, ופנחס הי' עמהם, אלא דבלא"ה א"ש, דר"ש ס"ל בשמעתין דפנחס נתכהן מיד כדאמרי ל' לר"ג דאמר הלא פנחס הי' עמהם.

ולכאורה קשה לרב אשי הא דאמר ר' ישמעאל בב"ב פ' יש נוחלין (ק"א ע"ב) מקרא דויקברו את אלעזר בגבעת פנחס, וכי מנין לפנחס שאין לאלעזר, אלא ש"מ ירושת אשתו דבר תורה, ולדברי רב אשי הא פנחס בבואו לארץ עדיין לא נתכהן, והי' לו ליטול חלק בארץ, ולפי הנ"ל ניחא, דלרב אשי נמי כהן הי' מהריגת זמרי, אלא דלעבודה לא נתכהן. אבל בלא"ה א"ש, דנהי דכהן לא הוי מ"מ לוי הוא ואין לו חלק בארץ, והוי מצי הש"ס למימר דלא פליגי ר"א ורב אשי, דר"א קאמר לענין אכילת קדשים נתכהן בהריגת זמרי. ורב אשי אמר דלענין עבודה לא נתכהן עד ששם שלום בין השבטים, ובעיקר טעמא דפליגי בכהונת פנחס פירש"י בחומש הביאו המהרש"א ז"ל בח"א כאן מפני שלא נמשח יחד במילואים כשנמשחו אהרן ובניו לא נתקדשו אז אלא זרע הנולד אחר משיחה, ובשלמא לר' אלעזר א"ש דע"פ הדיבור נתכהן גם הוא, אבל לרב אשי אם לא הי' קדושת כהונ' עליו היכי נעשה כהן ע"פ שימת השלום, וע"כ נ"ל לר"א נמי סמכו על הבטח' דוהית' לו ולזרעו כו', וע' בסו"ט דף מ"ג (ע"א) דקרי לפנחס משוח מלחמ', ולרב אשי ע"כ זה כמ"ד כאן דפנחס נתכהן כאחד עם אהרן ובניו, ודו"ק, וברייטא דלקמן בן בנה משוח מלחמ' ג"כ ס"ל דנתכהן מיד.

ערוך לנר: בגמרא והרי פנחס עמהם, כתב הריטב"א שהרי כבר נתכהן פנחס אבל ק"ל דהתינתח למ"ד בזבחים (קא ב) דפנחס הי' מתחלה כהן או שנתכהן משהרג לזמרי אבל לרב אשי שם דלא נתכהן עד שעשה שלום בין השבטים מאי ראי' מפנחס, וי"ל דרב אשי לא קאמר שם רק לר' נחמי' אבל ר"ש לשיטתו אזיל דס"ל (שם) דנתכהן

פנחס מתחלה שהרי קאמר שם והלא פנחס הי' עמהם, ולפ"ז מה דקאמר הכא ורבנן לעבדים ולשפחות צ"ל דלא קאמר אלא אליבי' דרבי חנינא דס"ל דנתכהן פנחס גם לר"נ משהרגו לזימרי דלרב אשי מצי למימר דרבנן כר"נ ס"ל דלא נתכהן פנחס עד שעשה שלום בין השבטים:

מצוות הלבבות: פרק ב: דין אהבת ישראל ושנאתו: סעיף לב. שנאה מחמת מחלוקת דרבים: הסיבה הגדולה מכל, הגורם לשנאה ופירוד היא המחלוקת אשר נתהוה בכמה מקומות בעוה"ר. ויש לבאר פרט זה. הנה אם נתהוה מחלוקת ח"ו מסיבת כבוד או נצחון משני הצדדים אין לדבר מזה כלל, ומי שיראת ה' בלבו יברח מזה כבורח מהאש, כי זה גורם לשנאה ולה"ר ושפ"ד, ואין לך עון בעולם (לה) כמו עון מחלוקת דרבים ח"ו.

דרך מצוותיך: (לה) גמ' מס' סנהדרין כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, וגדולה עון זה שאפילו טף נענשים עבור זה, ובכמה מקומות במדרשים ובזוה"ק, וגדולה מכולם כתב הרמב"ם ז"ל בצוואתו לבנו וז"ל: חכמים חכמו ונביאים נבאו ויספו לספר רעת המחלוקת ולא הגיעו עד תכליתה, כמה כרכים נחרבו וכמה עיירות נתלשו מזה וכו' עיי"ש דברי אלהים חיים.

אכן לפעמים יש מחלוקת שהיא לשם שמים כגון שרואה בעירו אנשים קושרים קשר להתייבב על דרך לא טוב, כגון שרוצים לקבל רב שאינו הגון (לו) או שאינם רוצים כלל לקבל רב עליהם, או שרוצים לקבל שו"ב שאינו הגון, או שרוצים לבטל ת"ת דרבים או שום דבר מדת ישראל, או שרודפים את הרב שקבלו עליהם על חנם, או שרוצים להנהיג איזה מנהג של פריצות בעירו – בכל אלו אסור לו לעמוד מן הצד ולשתוק, רק מצוה עליו לעמוד במחלוקת נגדם.

דרך מצוותיך: (לו) ועל זה נאמר ועצומים כל הרוגיה, או שאינם רוצים וכו' והוא מכשול גדול יען יוכלו להכשל בעבירות חמורות או שו"ב שאינו הגון ויכול להאכיל טריפות ח"ו, בכל אלו אסור לו לשתוק, פשוט הוא ממ"ע דתוכחה ומל"ת דלא תגורו מפני איש, כזה כתב רבינו יונה בשע"ת שכל מי שאינו עומד במחלוקת בזה ענוש יענש לכל פשעיהם ממ"ע ול"ת הנ"ל, אכן מה שכתב דרך עצה פשוט הוא דגם בתוכחה צריך להתחיל ברכות וכמ"ש התורה ולא תשא עליו חטא, ועי' מס' שבת פרק כמה מדליקין דצריך למימרינהו בניחותא כי היכי דלקבלי מיניה, ומי לנו גדול ממשוה שהלך לדתן ואבירם עיי' מס' סנהדרין. ומש"כ לענין ת"ת דרבים עיי' צוואת ר' שעפטיל ז"ל בנו של השל"ה ז"ל דגם בזה צריך להתחיל מתחילה בדברי שלום ואח"ז יעשה מה שיוכל אם רוצים לבטל לימוד התורה דרבים, ועיין שער הציון להמשנה ברורה סי' א'.

אמנם יזהר איך להתנהג בזה, ראשית לא ישתמש ח"ו בכעס במקום סכנה כזו שאז בטח יבער אש המחלוקת מהצד שכנגדו באין תרופה, רק מקודם יכנע את עצמו בדברים טובים ויצייע דבריו לפניהם ויבקש מהם שלא יחללו שם שמים ח"ו. ואם רואה אשר כל זה לא הועיל אז יתבונן היטב אחרית הדבר, אם רואה אשר אם יעשה מה שיוכל ינצח, יעשה, ובאם לא אז בזמנינו אשר המלשינות מצויה ויוכל לבוא לידי שפ"ד, שב ואל תעשה עדיף. רק שלא יודה ח"ו להקשר שלהם, ויעשה כל מה שיוכל בדממה דקה לא ברעש, וידום לה' אשר הוא איש מלחמה.

סעיף לג. אם כבר נתהוה מחלוקת: וכל זה בהתחלת המחלוקת, אבל אם כבר נעשה ח"ו מחלוקת, והוא יודע להבחין בין אמת לשקר, אז מחויב לבחור הטוב מן הרע, ואל ישתדל להמשיך אנשים בשפתיו ע"י דברים אסורים, רק יתנהג בדרך ה' וימעט דבריו בזה, (לו) וממנו ילמדו וכן יעשו, ובזה תתמעט השנאה וירבה השלום. וכ"ז אם הדרך אחרת אף שהוא לא בדרך ישרה הוא מסיבת טעות שחושב שזאת דרך ישרה, אבל אם רואה באיזו דרך כפירה בהדת ח"ו כמו שנתרכה בזמנינו, בזה בודאי ישתדל עד מקום שידו מגעת להציל איזו נפש מישראל ולכלות הקוצים מן הכרם.

דרך מצוותיך: ומש"כ שיתבונן היטב וכו', הוא פשוט דהן ממ"ע דתוכחה אינו מחוייב במקום סכנה, הן ממל"ת דלא תגורו כמש"כ ב"ר"ד ח"ב ברמ"א וכמש"כ בחו"מ הל' דיינים סי' י', ובפרט בזמננו אשר בקל יוכל לבוא ממחלוקת לשפיכת דמים בודאי שב ואל תעשה עדיף, ונראה דמה"ט אפילו רוצה למסור נפשו לקנא קנאת ה' צבאות אינו נכון בזה שאם נפשו יוכל להפקיר אבל איך יוכל להפקיר נפשות רבות. ועי' ספר מסילת ישרים ממס' גיטין פרק הנזיקין דקא' ענותנותו של זכריה חרבה עירינו, ולא עדיף מגזירת עכו"ם אפילו על ג"ע דיהרג ואל יעבור עכ"ז היכא שיודע אשר בין כך וכך יהיה מוכרח לעבור, יעברו ואל יהרג, וראיה מאשה, ועי' נמוק"י מס' סנהדרין ס"פ בן סורר.

(לז) בכלל בהדרכים כל דרך אשר נראה בה האמת יותר הוא הטוב, וגם כל דרך אשר דרכה עפ"י מקורי הש"ס ופוסקים וספר זה"ק הוא הטוב, עכ"ז אל ירבה בדברים אסורים על דרך אחרת כי אפילו אם יש איזו דרך שקר ח"ו עכ"ז כל זמן שנכנסים תחת כלל ישראל ומאמינים ביסודי הדת אסור להראות השנאה בגלוי וכנ"ל, וגם התועלת מהדיבורים הוא מבלי תועלת כי לחכם די ברמו ולכסיל אף הרבות בדברים לא יכנסו באזניו, ע"כ העיקר להתנהג לתומו וממנו ילמדו. ובזה פירש הגאון רמ"ע גדול המעשה יותר מן העושה (מס' ב"ב) ר"ל המעשה על ידי הנהגותיו, וגם אל ירבה בדברים אסורים כדי לחזק הצד שלו רק ישים בטחונו בה' האוהב אמת, אכל לכופרים בעיקרים ח"ו, בזה בודאי לא יספיק המיעוט רק ישתדל עד מקום שיד כוחו מגעת.

יש ספר האמת והשלום אהבו של ר' משה אבידן באתר הברובוקס אפשר להודידו ==

מגן אבות: (למאירי) הקדמה ועם היות התורה משלמת זה ומאחדת הדעות, וכל שכן בעזר הנביא או המנהיג החכם בהודעת דרכיה ואפני סודותיה, עד שכל מניחי הנמוס הבאים אחר תורת ה' התמימה, יתחקו על שרשנו, לאחד ולהסכים לבותיהם לדעת אחת, עם כל זה יקרה בכמה ענינים, שהתורה וכח ההנהגה לא תקיף פרטיהם לאחד הדעות בהם מכל צד, ולא עוד אלא שכמה פעמים יקרה המחלוקת בביאור דרכי התורה, וכל שכן בדברי החכמים הקדומים אשר בצל דבריהם והנהגתם חמדנו וישבנו, ומפיהם אנו חיים ומתמידים בעבודת האל ית' שמו וית' זכרו, וכל שכן בכמה דברים יתחלקו הדעות מכח מנהיגים חלוקים לפי רחוק המקומות וריחוק דעות המנהיגים האחרונים, שכל אחד ינהיג במקומו כפי הנראה לו והישר בעיניו, והבאים אחריו יחזיקו במנהג ההוא, וידמה בעיניהם כי כל היוצא מגדרו כאלו החטיא את כונת התורה או כונת החכמים ז"ל.

וכבר ידעת כי סבות המחלוקת ארבעה. האחת בקשת הנצוח, והשנית דקות הענין ועמקו, והשלישית סכלות האחד וגסותו וקשוי הבנתו, הרביעית החברה והגידול, כי טבע האדם לאהוב מי שנתחבר עמו או שנתגדל עמו, וידמה בעיניו היות דבריו ועניני הנהגתו כאלו הם כתובים על ספר, ויקשה בעיניו מאד סור מן הדרך ההוא כלל ברב או במעט, ולכן סמך לפסוק זה גל אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך, כלומר שאם לפעמים יזדמן חילוק דעות במה שהתורה לא תודיעהו, וגם חכמת התלמוד לא תבארהו וימסר הענין למחלוקת החכמים, אם בעיר אחת או בארצות חלוקות, ויקחך לבך לעשות כאחד מהם. לא תהיה כונתך בזה אהבת שררה ובקשת נצוח, אבל יהיו מעשיך לשם שמים לעשות מה שיראה בשכלך שהוא הטוב שבשני הצדדים, והישר שבשני המעשים, ואז יכוננו מחשבותיך, שאם יזדמן שיהיו מעשיך על הצד הנוטה לאמת, טוב כי יהיו המעשה והכנה רצוים, ואף כי יזדמן שהצד האחד יהיה יותר אמת, מכל מקום תהיה הכונה רצויה, וזהו ענין ויכוננו מחשבותיך. ואם תעשה זה על צד השררה והקנאה ובקשת הנצוח, תהיה הכונה בלתי רצויה עכ"פ, ושמא גם המעשה.

או נפרש ויכוננו מחשבותיך, כשתודע בין המון העם להיות כונתך בדרך זה, אז תתן מחשבתך ותבא לשלמות המכוון בה, כי הכל ילכו אחר עצתך מצד דעתם תמימות כונתך וטוב הנהגתך להדריך האדם. ולהוציא לאור תעלומות זאת המבוכה אמר במקום אחר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, (משלי י"ז ו') ואין ספק על מלת זקנים שהיא נאמרת במקום חכמים, אין זקן אלא מי שקנה חכמה (קידושין ל"ב: ספרא פ' קדושים)

והמושפעים מהם נקראים בני, כענין בני הנביאים, (מ"ב ב' ג'). ואמר בני בני, להורות על המשך שפע חכמתם דור אחר דור, כי החכמים הם המשפיעים לזולתם, והמושפעים מהם יקראו בני להם, ויקראו אבות אצל המושפעים מהם ג"כ, וכן לאורך ימים דור אחר דור, ואמר כי כשהמושפעים יאחזו נתיבות משפיעם, וילכו בדרך הנהגתם, יהיה עטרה וכבוד לזקנים ההם, בהצמח מהם צמח צדק מזכיר מעלתם והולכים במסילתם, וכן הם תפארת לבנים כשתהיה ההנהגה ההיא הישרה אצלם מיד אבותיהם ורבותיהם וחכמיהם הקדומים, כי כבוד הוא לכל משפחה ולכל המדינה ולכל מחוז, היות במשפחה או במדינה או במחוז, גדולים ונקובי שם, תתיחס הנהגתם אליהם, והוא ענין ותפארת בני אבותם, והוא מה שאמרו בירושלמי ואל תבוז כי זקנה אמך אלו המנהגות. ואחר שכן, ראוי לכל חכם ולכל בן מעלה להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו, לבלתי השיג גבול האבות הקדומים והחכמים הראשונים לשנות מנהג מקומו ללא צורך ולא סבה. וגם אם יזדמן לו חולק עליהם, ראוי לו להשתדל בהעמדתו, אחר שלא יתבאר סתרו בראיה, וכ"ש בהיות יד האמת אתו לעזור ולהועיל, וכ"ש שראוי ליחיד, עם היותו חכם ובן מעלה, כאשר יקן מקרהו לצאת ממקומו ולגור או להשתקע באחד המקומות הנכבדים, וכ"ש במקום נודע ומפורסם מימי קדם ביחוס ובחכמה ובשאר מיני המעלות, לבל ישנה מנהגם בפרסום וברבים, אבל שיתנהג בכל ענין הנעשה בפרסום וברבים, כמנהג המקום, כאמרם ז"ל עלת בקרתא הלך בנמוסיה (ב"ר פמ"ח י"ד ובילקוט וירא) ובמדרש (תנחומא וירא י"א, ובב"ר פמ"ח, י"ד) הערה גדולה בזה, והוא אמרו ומצות אפה ויאכלו והלא אין אכילה למלאכי השרת, אלא ללמדך ד"א שלא ישנה אדם ממנהג המדינה וכו'. ובדרך ארץ זוטא (פ"ה, וכן בדא"ר סוף פ"ו) אמרו לא יהיה אדם ער בין הישנים ולא ישן בין הנעורים וכו'. ואם אמרו כן בתכונות, כל שכן שיאמרו בעיקר הדברים שילכו כולם אחר המנהג, ואף בהיות הדעת נוטה מעט לסברתו, אחר שאין הכרעה בחלוק הדעות ההם בין שני הסותרים. וכ"ש בהיות המאזנים מעוינות, ואין צריך לומר בהיות מכרעות לצד מנהג המקום, וכ"ש בהיות המנהג הנהוג מנהג קבוע לרבים, והתמורה דעת יחיד, שזה אמנם - אחר מחילת הכבוד - צד יהורא ורוח גבהה ונשמה יתירה, וראוי לגערת חכם או חכמים. [יב] הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום את הבריות ומקרבן לתורה:

רמב"ם אבות פרק א משנה יב [יב] אמרו, שאהרן, עליו השלום, כשהיה מרגיש או כשהיו מספרים לו על אדם שתוכו רע, ושבידו עבירה, היה מקדים לו שלום, ומתחבר עמו, ומרבה לספר עמו. והיה ההוא מתבייש, ואומר: אוי לו, אילו ידע אהרן צפוניו ומה שיעשה, לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי, כל שכן לדבר עמי, ואמנם אני אצלו בדמות איש מעלה. הרי אני מצדיק את מחשבתו. ויחזור בתשובה, וישוב להיות מתלמידי, ומן הנהנים ממנו עצה ותושיה. אמר ה' בתארו אותו בזו המדה הנכבדה: +מלאכי ב' ו+ "בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון". ואל זה הדבר המפורסם עליו התכוון הלל.

אבות דרבי נתן: נוסחא א פרק יב ד"ה אוהב שלום

אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום [בישראל] בין כל אחד ואחד שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו'). ר"מ אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון. כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע [לו באדם רע או] באדם רשע ונתן לו שלום. למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. ונמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם ואמר לו בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לכו וקורע את בגדיו אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו

עד שמסיר קנאה מלבו והולך אהרן ויושב לו אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו אומר מטריף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה. לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט): דבר אחר מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום מפני שדן אהרן דין אמת לאמתו מנין לא אמר לאיש שסרחת ולא לאשה שסרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה (דברים ל"ד ח'). ועד כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם. וי"א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל מי שרואה משה רבינו שעומד ובוכה והוא לא יבכה. וי"א מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדים ובוכים והוא לא יבכה:

אבות דרבי נתן: נוסחא א פרק יב ד"ה רודף שלום

רודף שלום כיצד מלמד שיהא אדם רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו (תהלים ל"ד ט"ו): רבי שמעון בן אלעזר אומר אם יושב אדם במקומו ושותק האיך רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל שנאמר בקש שלום ורדפהו. הא כיצד בקשהו במקומך רדפהו למקום אחר: אף הקב"ה עשה שלום במרום. ואיזה שלום עשה הקב"ה במרום שלא קרא עשרה גבריאל עשרה מיכאל עשרה אוריאל עשרה רפאל כדרך שבני אדם קורין עשרה ראובן עשרה שמעון עשרה לוי עשרה יהודה. שאלמלא עשה כדרך שבני אדם עושין כיון שקרא לאחד מהם באין לפניו ומתקנאין זה בזה אלא קרא גבריאל אחד מיכאל אחד כיון שקרא לאחד מהם בא [ועמד] לפניו ומשגרו לכל מקום שירצה. ומנין שיריאים זה את זה ומכבדין זה את זה וענותנין מבני אדם. שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שירה זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני וזה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני. לא כדרך שבני אדם עושין שזה אומר לחבירו אני גדול ממך וזה אומר לחבירו אני גדול ממך. ויש אומרים כתות כתות הן כת אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני. שנאמר וקרא זה אל זה ואמר (ישעיה ו' ג):

אבות דרבי נתן: נוסחא ב פרק כד ד"ה דבר אחר

דבר אחר אוהב שלום ורודף שלום ללמדך שכל המטיל שלום בארץ מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו במרום שנאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומו (איוב כ"ה ב'). וכי יש קטטה למעלה אלא ללמדך שכל המטיל שלום בארץ מעלה עליו כאילו עשאו במרום שנאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומו. וכה"א לא ברא הקב"ה לא מאה מיכאל ולא מאה גבריאל אלא מיכאל אחד וגבריאל אחד שכל זמן שהוא קוראו הוא רץ ובא ועושה שליחותו. וכן הוא אומר ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט' כ"ד) לא האש מזיק את הברד ולא הברד מזיק את האש. לפיכך ברא המקום מלאכי אש ומלאכי ברד ואינן מזיקין זה את זה:

אבות דרבי נתן: נוסחא ב פרק כד ד"ה דבר אחר

דבר אחר אוהב שלום ורודף שלום אפילו אתה רץ אחריו מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה אל תמנע מלהטיל שלום שהוא שקול כנגד כל המצות שבתורה:

אבות דרבי נתן: נוסחא ב פרק כד ד"ה דבר אחר

דבר אחר הוי מתלמידיו של אהרן מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל והיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה והיה אומר (הוא) [אוי] לי מחר יבא אהרן ושאל בשלומי היאך אני משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב עם חבירו היה אהרן הולך (לו) [אצלו] ואומר לו בני למה צהבת את ריעך עכשיו בא אצלי בוכה (ומתחנן) [ומתחרט] ואומר אוי לי שצהבתי עם חבירי שהוא גדול ממני הריני עומד בשוק לך ובקש לי ממנו. מניח זה והולך אצל אחר ואומר לו בני למה צהבת עם חבירך עכשיו בא אצלי וכו'. כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין זה את זה ומנשקים זה את זה. וכן היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום בין אדם לחבירו. וכן איש שהיה צהוב עם אשתו ומשלחה מביתו והיה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת עם אשתך. אומר לו על סורחה עלי. א"ל הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה. הולך לו אצל אשתו ואומר לה בתי למה צהבת את בעליך. אמרה לו שהכני וקללני. אמר לה הריני עורבו שאינו מכך ולא מקללך עוד מעתה. וכך אהרן עושה כל ימיו עד שחיה מכניסה לתוך ביתו והיתה מתעברת ויולדת בן ואמרה לא נתן לי הבן הזה כי אם בזכות אהרן. ויש אומרים יותר מג' אלפים מישראל היה שמם אהרן. וכשמת (הלינו) [חלצו] על מטתו יותר מכ"ד אלפים (בני) [בנים] ובני בנים לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט):

אבות דרבי נתן: נוסחא ב פרק טו: אוהב (שלום ורודף שלום) [את הבריות] חייב אדם להיות אוהב את חבירו ולחלוק לו כבוד. והלא דברים ק"ו ומה אם מלאכי השרת שאין ביניהם יצר הרע [חולקין כבוד זה לזה בני אדם שיש ביניהם יצר הרע] דין הוא שיהו חולקים כבוד זה לזה. ומנין שמלאכי השרת חולקים כבוד זה לזה שנאמר וקרא זה אל זה ואמר (ישעיה ו' ג') מה ת"ל ואמר. אלא זה אומר לחבירו את גדול ממני את פותח בשבחו של מקום תחלה. וי"א מלאכי השרת כתים כתים הן זו אומרת לחברתה גדולה את ממני את פותחת בשבחו של מקום תחלה:

במגילת חסידים (מהו) [הוא] אומר אם רוצה את להדבק לך אוהב הוי נושא ונותן בטובתו. כשם שאי אפשר לו לאדם לומר גנותו של חבירו בפניו כך אי אפשר לו לומר שבחו שנאמר מברך רעהו בקול גדול [וגו'] (משלי כז יד):

מעשה באחד שבא לרבי עקיבא א"ל רבי למדני כל התורה כולה כאחת. א"ל בני אם משה רבינו ע"ה שעשה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עד שלא למדה ואתה אומר למדני כל התורה כולה כאחת. אלא בני הוא כללה של תורה מה דאת סני לגרמך לחברך לא תעביד. אם רוצה את שלא יזיקך אדם את שלך אף את לא תזיקנו. רוצה את שלא יטול אדם את שלך אף את לא תטול של חבירך. הלך לו אצל (חבירו) [חביריו] הלכו ומצאו שדה אחת מלאה זירים זה [נטל] שני זירים וזה [נטל זה] [נטל ב'] זירים והוא לא נטל [כלום] הלכו ומצאו שדה אחרת מלאה כרוביות זה נטל [ב' כרוביות] וזה נטל [ב' כרוביות] והוא לא נטל [כלום]. אמרו לו מפני מה לא נטלת אתה. אמר להם כך למדני רבי עקיבא מה דאת סני לגרמך לחברך לא תעביד. אם רוצה אתה שלא יזיקך אדם אף אתה לא תזיקנו. אם רוצה את שלא יטול אדם את שלך אף את לא תטול את שלו:

רבי חנינא סגן הכהנים אומר דבר שכל העולם כולו תלוי בו נאמר עליו (שמועה) [שבועה] מהר סיני אם שונא חבירך שמעשיו רעים כמעשיך אני ה' דייך להפרע מאותו האיש ואם אוהב את חבירך שמעשיו כשרים כמעשיך אני ה' נאמן ומרחם עליך: (ומאהב) [ואוהב] את הבריות:

(ומקרב) [ומקרבן] לתלמוד תורה כל המכניס בריה אחת תחת כנפי שמים המקום מעלה עליו כאילו בראה כאילו יצרה שנאמר (אם) [ואם] תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט"ו ט) כפי שנפח נשמה לאדם הראשון:

תורת כהנים: שמיני פרשה א ד"ה ויהי ביום, (לז) ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עוזיאל דוד אהרן, ממשמע שנאמר ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל, איני יודע שעוזיאל דוד אהרן מה ת"ל דוד אהרן, מקיש מעשה עוזיאל למעשה אהרן, מה אהרן רודף שלום בישראל אף עוזיאל רודף שלום בישראל.

ומנין שאהרן רודף שלום בישראל שנאמר ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, ובמשה הוא אומר ויבכו בני ישראל את משה, ומפני מה בכו את אהרן שלשים כל בית ישראל ומשה לא בכו אלא בני ישראל ולא כל בית ישראל, שאהרן לא אמר לאיש ולא לאשה סרחת אבל משה מפני שהוכיחם נאמר בו ויבכו בני ישראל את משה, וכן הכתוב מפורש על ידי אהרן בקבלה, בריתי היתה אתו החיים והשלום שהיה רודף שלום בישראל...

סנהדרין ו: רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל

הבצוע הרי זה חוטא, וכל המברך את הבצוע הרי זה מנאץ, ועל

זה נאמר (תהלים ט) בצע ברך נאץ ה', אלא יקוב הדין את ההר שנאמר (דברים

א) כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל

אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר (מלאכי

ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך

אתי ורבים השיב מעון.

רש"י: אסור לבצוע, משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע. המברך, המשבח. אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן, ומטיל שלום ביניהן. תורת אמת וגו', משתעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב).

רבינו יונה: אבות א יב: הלל אומר הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה - ר"ל שיאהב בלבו האמת והשלום וירדוף אחריו בפועל ידיו כי יש בני אדם אוהבים אותו בלבם לא שיטרחו עצמן לשום שלום בעולם ואינם הולכים בדרכי שלום אך העושים פעולה ומשימין שלום בין אדם לחבירו ואוהבים לעשות המלאכה כמו שנאמר [תהלים ל"ד י"ד] בקש שלום ורדפהו אותם הם מתלמידי של אהרן שהיה עושה כדבר הזה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כשהיה אהרן מרגיש באדם שהיה עושה עבירה בסתר הולך אליו ומתחבר עמו ועושה אותו אוהבו והחוטא מעלה על לבו אילו היה אהרן יודע מצפוני לבו כלום היה רוצה בחברתי אלא שאני מוחזק בעיניו כאדם כשר ובעל מצות אך אם יודע מחשבתי הרעה יתרחק ממני מהתחברו לרשע כמוני היום ויתנחם על רעתו ויהרהר בתשובה וזו היא אליו גרמה ותועלת גדולה להפר מחשבתו הרעה. וזהו שנאמר עליו [מלאכי ב' ו'] בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון:

רמב"ם: דעות ה ז: תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות, ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות, וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח, ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות, מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום, אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק, ה כיצד לא ירצה חבירו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקדר דעתו וינוח, ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקברהו, וכן כל כיוצא באלו, ולא יראה לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו, ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן, כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא

בהן, ולא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו או אחותו או בתו.